

A nagy bukás - nagyok bukása
Vagy AHÖMOK

Hajdán bizonyos: nem kíséerte senki figyelemmel, mire készül éppen Pat a lemaradt bolyban a 3000 méteres futamon, talpalmak nyomban és fűgén a fiúk, ahogy az lenni szokott, kezdetben még sáynak az esélyek, lassanként csúzik a népos tábor, vannak ugyan már csomósodási pontok a mezőnyben, nem is egy, három, sőt négy, csomónként elsőek meg harmadikok is, összeverődnek, megugranak, szótvalnak, majd nagy sokára vonalra sorol az első nyolc, tíz versenyző, aki legelől fut, rutinnal tartja a helyét, figyel minden irányban, les, merről közelít s kiben a veszély, érzékeli az egymást megelőző mozgás irányát, rejteni próbált taktikáit, a tempót, ki az, aki jól bírja, s ha igen, mit érul el, meddig képes foglalni s helyét, ki láthatóan erős, nem kapkod, vagy igen?, nyeli nagy falatokban a távolságot, kitartó ruganyossággal emelgeti lábát, talajt alig érintve, most az első három lerázva a többit, kitör, a legjobb hely elől sűrűsödik, hátul ritkul, möttöm nő a különbség,

a legelső fölérősödik, Olson Tier, a svéd száguldó legenda ház el társai mellett, mikor a legszélső sávba Pat Wooredits, a Fekete Nyíl hatalmas léptekkel bagyja magát kisodorni saját lendületétől, s elképesztő, egy gátfutó előre nyíló combjaival az első három nyomába ered; fülhördül a közönség, s beszól: Láttad ezt, apukám? Negyedik, volt, most füstöl el a harmadik meg a második mellett! Olson, vigyázz, bagyájtotta rakétáit a Pat, ugye, mondtam én hogy nem viccel! Fekete, s mint a kilőtt nyíl...Persze, hogy látja, a tarkóján is szeme van, rövid haj alatt pislog. Olson is rákapcsol. Pat lemarad tőle valamelyest. De - hihetetlen, hovájan veszi erejét - máris fogy köztük a tíz, tizenöt centi, most fordulnak rá a célegyenesre, mekkora tépés lesz, nem futnak, besüvitenek, Pat van elől, leszakad Olsonról, egy perc, s eldől, ki az első, ott feszül, már látni lehet, a célszalag, Olson Patet utoléri, Pat még mindig tud gyorsítani, Olson vágtat utána s mellette, Pat pár méterre van a szalagtól, Olson a nyomában, rátapad a Pat-verte szelekre, úristen!, elesik, porzik körülötte, föl-tápvé a szalak, becsúszik a

a szalag alatt, nétereket
verődik a hátán, Pat áttépi
a szalagot, ő is esik, össze-
gubalyodnak, vörös törnelők
csapkod rajtuk, Olson Pat lába
alá heperedik, Pat ugrani próbál,
lábfa je be akad Olson föltartott
karjaiba, ki védekezne, de forog,
nem tud, Pat Olson mellett le-
csapódik, hátán forog ő is,
s elterül tehetetlen.

Egyikük se mozdul. Nagy a baj.
Véres az arcuk. A karjuk. A válluk.
Ugrál, sikít, gesztikulál a lelátók
népe. Sokan tenyerük közé szorítják
fejüket. A székre lerogynak.
Sírnak. Segítségért kiabálnak.
Berohannak a pályára. A két
sebesültet nem látni. El-s be-
takarják őket. Fölséjük hajlik
az orvos. Futnak a rendtartók.
Tarelgetik a pályáról a naguk
körül tébolygó drukkereket.
Pur van, lárna, fejetlenség.

Négy ember egymás mellé guggol,
útsík négy óvatosan ölkükbe
fekteti Patot, izmait, fekete
bőre piroslik, fehér köpenyesek
vítól esőpöngő szivacsokkal
szakasztó gyöngédséggel mossák,
arcukon szent igyekezet, ők is
jó nagyot eshettek volna,
dörzsögetik Patot balzsamos
vízzel, mint a babát, ő meg
fél könyökére támaszkodva mond
valamit halkán, de hangosan
ismétlik: - Emberek, Pat azt
kérdézi tőlünk, Olson hol van,
ő is elesett, láttam!...

Ott, ő meg téged tudakolt!

Az orvos, krócoszott gége-
csővel a nyakában fölláll,
hitetlenkedve, mint aki
lelket lát, szóttárja
tenyerét: - Nem olyan komoly,
nem tört el szemijük, de azért
emberek, ez trauma, förelem!
Ugrálnak, tapsolnak, szandálva
születik az öröm: - Ki a győztes?
Ki a... Belebömböl a zajongásba,
egy szalmakalapos szakállas,
aki addig verte a dobot, le-
is intették komolyan: - Hát te,
meg ők, mindketten, ő, lángósz!
...Jön a válasz: - Téged is meg
kéne mosogatni, ha borotválkoztál!
Persze, a kellőenél nagyobb a
névetségde azért igaz. ↑ Vissza-
ereszkednek a nézők: - Ó, Pat.
Ő meg, fogják a nyakát, bosszan
issza a hűsítőt, csurog lefelé
kétoldalt, lebunyva szeme,
mosolyfélé a száján. Kettejüket
hordágyra fektetik, kéznyújtásra
alig egymástól, sietnek velük
kifelé;
győzelemre, nem tenetésre.

Jézus és a gyermek

Járogatunk templomba, imádkozgatunk, éldegélünk a szentségekkel, olykor jót is szoktunk tenni, de életünk ettől nem sokat változik. A tanítványok a Megváltó sok-sok csodája után sem lettek sokkal beavatottabbak. Miért? Mert nem Isten útján járunk, ahogy Jézus tette, hanem a magunkén csatangolunk erre-arra. Ahogy a liberál-marxizmus tanítja: érdekeinket követjük. De ez hazugság: a természet élni akar, a pénzizmus pedig a gazdasági növekedést hajszolja, tehát a világ elemésztesének útján halad.

Hamvas Béla bölcseletének alapfogalma a kereszténység. Rengeteget írt róla: tanítás az alapállásról, és annak helyreállításáról; külső útja nincs, csak belső; a személy metafizikája; a létezés egésze előtt való megnyílás; kívülről minden életrend abszurd; a válságból való egyetlen kiút, az újjászületés, a metanoia lehetősége, ami csak rajtam múlik; az emberiség egysége, az Egyház; a hagyománnyal sehol, egyetlen pontban sem áll ellentétben, ám az hozzá képest anakronizmus, akár a többi vallás.

Keresztény hagyomány: tanítás az istenember megvalósításáról, ez a theurgia; az ember és a világ visszahelyezése a normalitásba.

Keresztény vallás: vasárnapi jelenség; az újkori keresztény ~ban él, de ha a föld színéről a kereszténység egy napon eltűnne, a hiányt senki sem venné észre, ki tudja, talán a papság legkevésebbé.

*

Egy alkalommal a Galileai tó keleti partjára hajózva az apostolok „így tanakodtak egymás közt: „Nem hoztunk kenyeret.” (Mt 16,7) Márknál (5,14) „csak egyetlen kenyereük volt”, kb. fél kilós cipó. Velük az Úr, de nem tanít, szundikál? Gondolkodik? – lehet, hogy nincs szolgálatban? Ők szintén szolgálaton kívüli állapotba helyezkedtek, s rögtön erőt vett rajtuk a hitetlenség. Ez a leggyakoribb keresztény betegség. A templomból kijöve az érdekeink mentén kezdünk lopakodni. Kutyaként szimatoljuk a szükségszerűségeket, és közben hitetlenek leszünk, tolvajok, hazugok, káromkodók, csalók, sőt, gyermekgyilkosok.

„Jézus észrevette ezt és így szólt: „Kicsinyhitűek, mit tanakodtok egymás közt, hogy nincs kenyeretek? Még mindig nem értitek, s nem jut eszetekbe az ötezer ember öt kenyere, és hogy hány kosarat szedtetek tele? Sem a négyezer ember hét kenyere s hogy ott is hány kosárral szedtetek föl?” (Mt 16, 8-10)

Márk 5. fejezetében így inti őket: „Mit tanakodtok, hogy nincs kenyeretek? Még mindig nem értitek, és nem fogtátok föl? Mit nem fogtak föl? Még mindig érzéketlen a szívetek? Mit kellett volna szívvel fölfogni? Jól tudjuk, hogy a testi szívünk itt van, a bordáink kosarában szívja-nyomja a vérünket, de lényünk lényege, a szívünk, itt fön van, s egész személyünket magában foglalja! A szívünkkel szeretünk, szívünkkel

fogjuk föl a szépet, a jót, az igazat. Isten dolgait mind a szívünkkel érzékeljük, nem az eszünkkel. Mi ütött a tanítványokba? Szívfelejtés gyöttri őket?

Ésszel gondolkodva csak arra jutunk, mint az a sok csacska történész, mérnök, csillagász, aki a karácsony előtti újságokban világszerte arról ír tudálékos cikket, hogy mi lehetett Jézus csillaga? Szupernóva? Netán bolygóegyüttállás? És számíthatja, hogy ilyesmi ekkor támadhatott, meg akkor, tehát Krisztus önnön születése előtt 7-ben, vagy 5-ben lépett e sárgolyóra.

Olvassuk csak Máté (2,9) tudósítását: „...*a csillag, melyet napkeleten láttak, előttük haladt, amíg végül meg nem állt a hely fölött, ahol a gyermek volt.*” Létezik olyan csillag, amit tevegelve-lovagolva követni lehetne, miként a Három Királyok közlekedtek? Vagy repülőgéppel? Rakétával? Nem, ilyen csillag nincsen. Létezik olyan csillag, mely képes megállni egy bizonyos hely fölött? Nem létezik. Látták a napkeleti bölcsek? Igen, látták. És a pásztorok? Ők nem látták. Heródes tudósai sem vették észre. Miért nem? Nyilván azért nem, mert az égi jel nem csillagászati objektum volt, hanem a bölcseknek szóló iránymutatás. Szívvel lehetett látni, sehogy másként.

Tiszta ésszel gondolkodni maga a butaság.

*

Látták, átérték az apostolok a két csodálatos kenyérszaporítást? Igen. Ettek a kenyérből és a halból, és jól is laktak? Igen. Hittek a csodában? Akkor talán igen, de idő múltával már nem. Volt kenyérük, együtt hajóztak az Úrral, de nem hittek benne.

„*Szemetekkel nem láttok, fületekkel nem hallotok? (Mk 5,17-21) Nem emlékeztek arra, 19. hogy mikor öt kenyeret törtem ötezer embernek, hány tele kosárnyi maradékot szedtetek össze? „Tizenkettőt”, válaszolták.*

„*És amikor hét kenyeret törtem négyezer embernek, hány tele kosárnyi maradékot szedtetek össze? „Hétet”, válaszolták.*” Erre hozzáfűzte: „*Hát még mindig nem értitek?*”

Nem véletlenül következett a *betszaidai vak meggyógyítása*, hogy végre lássanak.

Az sem jutott eszükbe, hogy a *Galileai tenger* úgy tenger, ahogy a Balaton *magyar tenger*: *Legnagyobb szélességük 13-14 kilométer*. Nagy vihar idején veszélyes hely, de hogy éhen haljon a rajta hajókázó...

A kenyérszaporítás két csodája is – mint minden csoda – *nyilvános rejtett átjáró Isten országába*. Idézzük föl: öt kenyér és két hal itt a földi rendben véges mennyiség. Isten országával érintkezve mérhetetlenül több lett – észrevétlenül. Ujjnyival sem nőtt a cipó, a hal, egyszerűen jutott mindenkinek, a négy-ötezer embernél többnek is: az egész emberiségnek!

Senki se vette észre a helyszínen, hogy csoda történik! Az éhesek azt lesték, hogy jut-e nekik, majd miután megkapták az ennivalót, arra, hogy egyenek. Ha belegondolunk, nehéz tagadnunk, hogy rendszerint önmagunkat látjuk. Ilyen esetben a magunk hasát, éhségét. A másik embert csak ez után.

Jézusnál jobban senki se figyel az emberekre, senki törődik jobban másokkal, senki sem *tapintatosabb*. Mit jelent a tapintat? Két parányi szót: *te és ti*. A te és a ti

mindig megelőzi az én-t. Ebben a történetben: *ti, ti* egyetek! A tapintat önmagamat, éneket hátravonni és előre engedni a többiek: *ti egyetek!*

Énjét hátravonni csak szerető lélek képes. Emlékszünk? Édesanyánk. Teljesen és tökéletesen csak a tiszta szeretet. Isten, aki énjét hagyta meghalni a kereszten, hogy teljesen olyan legyen, mint mi, halandók, hogy a miénk lehessen! Így lett az égi földi- és a földi mennyeié. Ez a lényeg, ez a művelet teszi az életet Létté.

A másik jellegzetessége e két csodának: a *fiú*. Aki a kenyeret és a halat hozta a sok ezer éhes fölntöttek. Nem angyal, hanem a föld fia. Ő az eszköze, mi több, közreműködője a földi étel égivé változásának. A gyermek Sámuel próféta szellemi helyén áll, s hangtalanul mondja, amit kell: *Itt vagyok Uram!* Rendelkezésként állok! Ő az Isten szolgálatára mindig kész ember valósága a gyomra körül forgó világban.

Ő is tapintatos, nem nyüzsög, nem próbál az Úrhoz furakodni. De eljött, ő tudja, milyen sugallatra. Nevét nem tudjuk, ám amikor kellett, ott termelt kenyereivel és halaival.

*

Tegyünk egy látszólagos kitérőt. Egyszer a tanítványok ezzel a kérdéssel fordultak Jézushoz: *„Mit gondolsz, ki a legnagyobb a mennyek országában?”* Gondolhatták, hogy melyik kerub, arkangyal? Melyik Vén? *„Ő odahívott egy gyermeket, közéjük állította és így szólt: „Bizony mondom nektek: Ha meg nem változtok, és olyanok nem lesztek, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába. Aki tehát kicsinnyé lesz, mint ez a gyermek, az a legnagyobb a mennyek országában.”* (Éppen most tizenegy éve álmodtam szent Mihály főangyallal, akinek lénye az álom szerint csak szeretetből és Isten iránti engedelmisségből áll, s ezért legyőzhetetlen, nem fogja sem fegyver, sem ármány.)¹ *Aki pedig befogad egy ilyen gyermeket az én nevemben, engem fogad be. Aki csak egyet is bűnre csábít a bennem hívő kicsinyek közül, jobban járna, ha malomkövet kötnének a nyakára, s a tengerbe dobnák.”*

A jelenet azt üzeni, hogy a lélek az Országból származik. A kisgyermek lelke még mennyei, tiszta, mert tetteit még nem komoly, vagy éppen komolykodó erkölcsi döntések vezetik, hanem a vidám szeretet. A szeretet pedig messze az erkölcs fölött áll. Aki szeretetben él, az tapintatos, az nem bánt meg senkit. Ezért nincsenek bűnei. Tölünk, fölntöttektől, a *„romlott nemzedéktől”* tanul majd vétkezni.

Ki lehet a Kenyérszaporítás gyermekhőse? Talán bizony pap, hiszen halait és kenyereit föláldozza a közösségért! Föláldozza, mivel önként adja őket. Az apostoloknak volt pénzük, de föl sem merült, hogy fizessenek! Talán nem túlzás főpapnak nevezni a fiút, hiszen áldozatát közvetlenül az Úr színe előtt mutatta be! Némán, tolakodás nélkül,

„Vigyázzatok, meg ne vessetek egyet sem e kicsinyek közül! Mondom nektek: angyalaik az égben szüntelenül látják mennyei Atyám arcát.” (Mt 18, 1-10)

1 CzG: Titkos könyv valamint Misztikai ösvény

A kicsinyek védangyalai szüntelenül látják a „*mennyei Atya arcát*” – ez a *legmagasabb létállapot!* Ily módon a kisgyermek még közvetlen kapcsolatban állnak az Úrral? Ezért tudnak olykor különös, mély igazságokat megállapítani?

Ezért váltak célponttá Gazdaságkor emberi jogokról hazudozó, kultúráját veszített, Moloch-civilizációjában? Magzat koruktól kezdve tíz- és százmillió-szám ölik őket a hajdan keresztény világban!

A fiú némán állt. Szó nélkül odaadta a kenyereket és a halakat. Jelenlétével már kimondta: *Itt vagyok Uram!* Mi egyebet szólhatott volna? Tudva-tudatlan ezért született, ezért jött. Hencsegnie kellett volna, hogy őt ezért küldte ide az anyaga, aki „szüntelenül látja a mennyei Atya arcát”? Ehelyett ugyanúgy viselkedett, ahogy illik Jézus társaságában: visszahúzódott. Az Úr pedig „...fogta az őt kenyeret és a két halat, föltekintett az égre és megáldotta azokat.” (Mk 6,41) Igen lényeges, hogy „föltekinthet az égre”, hogy ezzel is jelezze a kapcsolatot: „látja az Atya arcát”. Majd visszahúzódott, és azt mondta apostolainak: „*ti adjatok nekik enni*”. Hagyta, hogy a tanítványok szolgálják ki az egybegyűlteket, kerüljenek ők a középpontba, hiszen az ő kezük közt vált fogyhatatlanná az étel, amíg mindenki jól nem lakott.

Ők, az apostolok, az élő Egyház kell, hogy gondoskodjék az emberekről, akik beléjük vetik reményüket.

Ennek megértéséhez vissza kell mennünk a történet elejére. Ott arról van szó, hogy Jézus Keresztelő Szent János feje vétele után „*elhajózott onnan egy magányos helyre, hogy egyedül legyen.*” Ha belegondolunk, egyetlen barátját veszítette el.

Ők ketten mindent tudtak egymásról, azaz a Létről. Kettejük viszonyáról igen sokat elmond egy párbeszédük. Amikor Jézus Jánoshoz ment, hogy megkeresztelkedjék, „*János igyekezett őt visszatartani: „Nekem van szükségem a te keresztségedre, és te jössz énhozzám?” Jézus így felelt: „Hagyd el ezt most! Úgy illik, hogy teljesítsük mindazt, ami méltányos.”* (Mt 3, 13-15)

Méltányos! Micsoda szó és mennyire szívbeli gondolat! Tetteink, életünk méltányos megítélését joggal kérhetjük, de itt nem erről van szó: maga az Örök Bíró dönt úgy, hogy a méltányosság megillet minket!

Jézus megkeresztelkedésével belépett saját nyájába! A végén majd barátainak nevezi tanítványait, de ez az Ő áldott döntése, ajándék, hisz a tizenegy között nem akadt senki, akivel megoszthatta volna embersorsa gondjait, akinek kiönthette volna lelkét.

Ezért történt, hogy János kivégzése után bárkába szállva „*magányos helyre*” igyekezett, hogy „*egyedül lehessen.*” (Mt 14,13 skk.) Hanem a nép „*gyalogszerrel utána ment a városokból. Mikor kiszállt, már nagy tömeget talált ott. Megesett rajtuk a szíve és meggyógyította betegeiket.*” Ez után következett az első kenyérszaporítás.

Megesett rajtuk a szíve! Az Evangélium egyik kulcsadata. Az Atyának megesezt a szíve a testében és lelkében egyaránt éhező, beteg emberiségen, és elküldte Egyszülött Fiát, hogy halála és föltámadása múlassa el bajainkat. A Fiú eljött és elvégezte áldozatát.

Ő megtette a magáét. És mi? Te és én?

OLÁH ANDRÁS

elkéssett viharjelzés

a hétköznapi önzésbe tekeredtünk
már nem emlékeztetsz semmire
és ha volna is mit tovább mondanom
nincs múlt ami fogva tartson

parókát hord az éjszaka
– egy süket telefon mellett dideregsz
előtted üres gyógyszeres doboz
s a tegnapok kihűlt sikátora

emlékeink szétválasztott sziámi ikrek
– magányosak mint a cigarettafüst –
hajnalig mégis lesben állok
hátha valamelyik álomban megtalállak

elmartad magadtól

elmartad magadtól mert hazugságaival
mérget égetett a szívedbe
egy jelentéktelen kis szajha
hullámtörőin fennakadva talált vigaszt
döntened kellett mi fájjon inkább
a magány vagy a veszteség
tetőtől talpig átvizsgáltál
minden épnek hitt javaslatot
a csalétek én lehettem volna
de a vesztes mindenképpen te maradtál
félve vonszolódtál a semmibe
hogyan létezés kiérdemeljem
hogyan felnevelj apa nélkül
hogyan lehessen bélyeg a sorsodon
– könnyen cáfolható gondterhelt öröm

elbukni újra

a kerti asztal körül ülünk
s valami különös szeánszra készülünk
tétován ténferegnek a hiábavalóság körmondatai
a gyógyuláshoz kevés a sebzéshez túl sok a szó
és nincs már köztünk aki minden ütést öleléssé szelidít
hiába feszegetjük hát az időt
a többletsúlyt cipelő éveket
bámuljuk a régi képeket
a kihűlt tegnapok keresztmetszetét
felparázslanak a gyapjas háztetők
utolér a szőlőhegy mustszagú lehelete
a húsz év előtti bográcsok zsírcsepp szigetei
és határsértőként újra próbálkoznak
a gyermekkori álmok dezertőrjei
s örök évfolyamismétlőként futnak újabb köröket
de porban fürösztí arcát az est
megcsúnyul minden
s egyetlen jussunk a sírodon pislákoló
mécses és a korrupt emlékezet

Érett fejjel már nem fűlt a fogam a levélíráshoz, ahogy a barátaimnak se. Ha megbeszélalnivalónk akadt, mobilon értesítettük egymást, majd beültünk egy presszóba, és előszóban vitattuk meg a gondjainkat. Ezért lepett meg, amikor délben rámcsengetett a postás, és átvétetett velem egy ajánlott levelet. Átfutva a géppel írt címzést, első olvasásra fogalmam sem volt, hogy ki rejtőzhet a feladóként szerepeltetett Köves Eszter neve mögött. Föltépvve a borítékot, kíváncsiságomban nyomban olvasni kezdtem a sűrű sorokban írt, meglehetősen hosszú levelet. Már a megszólítás – *Kedves Péter bácsi!* – után a fejemhez kaptam: hisz ez a csöppség.

*

Martinovits Melindával még a bölcsészkaron jöttem össze, s öt együtt töltött év alatt bizalmas barátság alakult ki közöttünk. Jóban is, rosszban is osztoztunk, megvitattuk a szakmai kérdéseket, tanáraink felkészültségének a hiányosságait, sőt még az évfolyam hagyományos multságain is legtöbbit egymással táncoltunk, nem egyszer italos fejjel, szorosan egymáshoz simulva. Idővel a pletykákban össze is párosítottak bennünket, jóllehet ilyesmi szóba sem jött közöttünk, annak ellenére sem, hogy Melinda a már-már varázslatos szépségével kimagaslott a lányok sorából. A fiúk kerülgették is, szép számban, de hogy sikerült-e az ágyukba csábítani, s ha igen, akkor hányuknak, arról sejtelmem sem volt, pedig tagadhatatlanul érdekelt volna.

Megszerezve a doktorátust, én hű maradtam a szakmámhoz, társamat azonban magával ragadta a földrészeket behálózó, szinte óráról órára fejlettebb hírközlési technika. A példátlan nyelvtudásával – angol, német, francia, olasz – egyik továbbképzőt a másik után végezte el, majd pár év elteltével egy világcég hazai kirendeltségének a munkatársa lett. Fölismerve a képességeit, felettesei egyre magasabb beosztásokba helyezték, s egyre nehezebb feladatok megoldásával bízták meg. Mivel valamennyi feladatát hibátlanul megoldotta, egyik nap annak az osztálynak a vezetői székében találta magát, amely a vállalat világrészeket összeláncoló internetes hálózatát felügyelte.

Bár a munkánkat illetően fényévnyi távolságra kerültünk egymástól, a kapcsolat nem szakadt meg közöttünk. Igaz, mobilon vagy előszóban egyszer sem váltottunk szót, én a kudarctól való félelmemben, ő valószínűleg büszkeségből. Hajdani kedvenc évfolyamtársainkkal azonban, évente egyszer vagy kétszer, találkoztunk hol Melinda lakásában, hol valamelyik cukrászdában. Egyik ilyen találkozózn ismerkedtem meg a csöppséggel, akit Melinda magával hozott, és úgy mutatott be, mint a barátnőjét.

*

...nagyon kérem, ne tessék haragudni, hogy Önnek írok, de másról nem tudok, aki Melindát olyan jól ismeri, mint Péter bácsi. Nekem mostanában annyi gondom és bajom van, hogy minden éjszakát ébren töltök és sírok. Amiben a tanácsát kérném, azt előszóban szeretném elmondani. Mivel nem ismerem a telefonszámát, bár illetlenség, ideírom a magamét: 06-38-53-47-21. Ha megteszi, hogy felhív, oda megyek, ahol fogadni tud, mert...

*

Köves Eszter hajszálpontosan érkezett, reszketve az idegességtől. A belső szobámban ültettem egy fotelba, majd én is egy fotelbe telepedtem, vele szemközt.

Bevezetésül Eszter a zavarában hetet-havat összehordott, hogy ő mennyire tájékozatlan ezen a környéken, hányszor kellett útmutatást kérnie a járőkelőktől, mire rátalált az én utcámra. Hadarva beszélt, törte a szavakat, engem szüntelenül Péterbácsizott, homlokán gyöngyözött a verejték. Jó öt perc eltelt, mire sikerült gátat vetnem ennek a szóáradatnak.

– Bocsásson meg egy pillanatra – emelkedtem föl a fotelból, majd gyors léptekkel igyekeztem a konyhába, s a hűtőszekrényben tárolt narancsitallal színültig töltöttem két poharat.

– Néhány dolgot szeretnék kérni magától – adtam kezébe a poharát.

Eszter riadtan emelte rám a szemét.

– Először is térjen mielőbb a tárgyra, és őszintén mondjon el mindent, amire a levelében célozgatott, mert másképpen nem tudok tanácsot adni.

– Értem...

– Másodszor szeretném, ha bácsi helyett csak Péternek szólítana és tegeződnénk, mert nekem így könnyebb a beszélgetés.

– De hát...

– Szervusz! – emeltem koccintásra a poharamat.

– Szervusz...

Néhány korty után föléje hajoltam, majd jobbról is, balról is megcsókoltam az arcát.

*

Este nem jött álom a szememre, fogalmam sem volt, hogyan tudnék segíteni Eszteren. Órákon keresztül forgolódtam a takaróm alatt, mire sikerült elaludnom.

Éjfél tájt arra riadtam föl, hogy berreg az ajtócsengőm. Meztláb, pizsamában siettem az előszobába, és illesztettem a zárba a kulcsot.

Legnagyobb meglepetésemre Eszter toporgott a folyosón, kisírt szemmel, ugyanabban az öltözékben, amelyet délután viselt.

– Mi történt veled...?

A lány zokogva borult a vállamra, így támogattam a belső szobába.

– Képzeld, csukladozott a hangja – , amikor hazaértem, Melinda azzal fogadott, hogy ezentúl a cselédszobában fogok éjszakázni, mivel ő azzal a lánnyal akar ágyba

bújni, akit az utódomul szemelt ki. Én ezt nem tudom elviselni, inkább végzek magammal, mert még mindig őt szeretem – dőlt a karjaim közé, ismét zokogva.

– Ezek szerint most nincs lakásod?

– Nincs. Az albréteemet akkor mondtam föl, amikor Melinda kérésére hozzá költöztem, hogy minden éjszaka együtt lehessünk.

Szeméről és arcáról én itattam föl a könnyeket.

– Ne búsulj, Mától nálam fogsz lakni.

*

Kötetlen munkaidőben dolgoztam a tanszéken, nem okozott nehézséget, hogy Esztert megkíméljem a megalázó költözködéstől. Melinda lakását jól ismerem, így abban reménykedve, hogy újdonsült barátnőjét otthon találom, becsengettem az ajtaján. Föltételezésem nem bizonyult hamisnak. Egy szembeszökően csinos, Melindánál jóval fiatalabb lány nyitott ajtót. Miután bemutatkoztunk egymásnak, Sáfrány Anikó meglepő készséggel segített összecsomagolni Eszter holmiját, majd azzal búcsúzott el tőlem, hogy a jövőben még biztosan találkozni fogunk.

Mire hazaértem, Eszter a szekrényekben már úgy rendezte el a ruháimat, hogy az övéi melléjük férjenek. Mialatt kipakoltunk a szatyrokból, afelől érdeklődött, hogy miképpen vélekedem az utódjáról. Valamennyi kérdésére válaszoltam, de kegyes föltétellel jelentéktelennek minősítettem Sáfrány Anikót, hisz eszem ágában sem volt, hogy fájdalmat okozzak a védencemnek.

A vacsorát, amelyet ő készített és tálalt föl, a konyhában fogyasztottuk el.

– Neked fiúk sohasem udvaroltak? – kérdeztem tőle.

– De.

– És egyikük se tetszett?

– Tetszeni több is tetszett, viszont mind úgy forgolódtott körülöttem és érintett meg, hogy az engem hidegen hagyott.

– Ezért pártoltál Melindához?

– Nem. Ő közeledett hozzám, szívós kitartással, hónapokon keresztül. Erre engedtem a kérésének, majd viszonoztam az érzéseit, és azóta is szeretem, ahogy ezt már mondtam neked.

*

Amíg Eszter a kulcsra zárt ajtó mögött zuhanyozott, én megvettem a széles hitvesi ágyat, a csillárt eloltottam, csupán az olvasólámpát hagytam égve, majd pizsamába öltöztem.

Vendégem az első nálam töltött éjszaka nem volt hajlandó mellém feküdni, virradatig egy fotelban kuporgott, hol pityeregve, hol szundikálva. Most úgy véltem, ha már zuhanyozik, meggondolta magát, és nem óckodik mellém heveredni a patyolattiszta lepedőn, amelyen akár négyen is kényelmesen elfértünk volna.

Amint elcsendesedett a tus zubogása, Eszter egy csipkézett szegélyű, rózsaszín hálóingben lépett ki az ajtón, vizes hajjal, ígéretes mosollyal az arcán.

– Melyik felét választod az ágynak? – viszonztam a mosolyát.

– Te melyiket ajánlod?

– Amelyik jobban tetszik neked.

– Akkor legyen ez – mutatott az olvasólámpa alatti részre, s kilépve a pomponos, piros papucsából, már húzta is magára a takarót.

Miután én is lefeküdtem, jó méternyi távolságra tőle, hosszú percekig egyikünk se szólalt meg, és nem is pillantott a másikra, ő valószínűleg az elfogódottságával küzdve, én pusztán tapintatból.

Ezt a hosszadalmas csendet végül nekem kellett megtörmönm.

– Melindának is a jobbján szoktál feküdni?

– Igen.

– Miért?

Eszter némi gondolkodás után válaszolt.

– Ő lefekvés után minden este megmasszírozta a talpamat.

– Jólesett?

– Nagyon.

– Ezt csak azért kérdezem, mert ebben a műfajban én is járatos vagyok.

– Tényleg...? – fordult felém kíváncsian.

*

A tanszéken külön szobám volt, az asztalomon szétszórt jegyzetekkel, a falakra szerelt polcokon irgalmatlan tömegű kézikönyvvel.

Egy összefoglaló munkán dolgoztam. Heidegger egyetlen mondatára: „Miért van egyáltalán létező, nem pedig inkább a semmi?” akartam felfűzni a filozófia történetét, a kezdetektől egészen napjainkig.

Kollégáim a hátam mögött gunyoros mosollyal figyelték a nézeteik szerint eleve kudarcra ítélt kísérletemet. A fülembé jutott lekicsinylő megjegyzéseik engem azonban nem zavartak, hisz professzorom nap mint nap azzal biztatott, hogy ne hagyjam félbe a munkámat, mivel ha befejezem és közreadom, arra mindenképpen jó lesz, hogy egy új látásmódra hívja fel a figyelmet.

Rendszeres életmódom nélkülözhetetlen tartozéka volt a reggeli úszás, valójában abból merítettem erőt a tanszéki munkához. Nap mint nap leróttam a magamra kiszabott nyolcszáz métert.

Fordulók közben akadt meg a szemem azon a nálam valamivel fiatalabb férfin, aki kíváncsian figyelte szinte minden mozdulatomat. Az úszást követően, merőben véletlenül, zuhanyozás közben egymás mellé kerültünk. Ekkor már, pusztán kíváncsiságból, nem állhattam meg, hogy ne váltsak szót vele.

– Bocsáss meg – fordultam hozzá nyomban tegeződve – , nem ismerjük mi egymást?

- De.
- Honnan?
- A bölcsészkarról. Te két évvel jártál fölöttem.
- Így már értem, miért figyelted a tempóimat.
- Sőt, még egy közös ismerősünk is van.
- Ne mondd. Kicsoda?
- A Martinovits Melinda. Az a káprázatos felkészültségű, gyönyörű lány úgy falta a fiúkat, hogy az párját ritkítja.

*

Eszter nem várt meg a konyhaasztalra készített vacsorával. Mire pizsamában az ágyhoz mentem, ő már ott feküdt a paplan melegében, de most nem az olvasólámpa alatt, hanem az ellenkező oldalon.

- Mi az? – csodálkoztam. – Helyet cserélünk?
- Baj?
- Nem.

A hálószobát jótékonyan árasztotta el annak az illóolajnak az aromája, amelyet lakótársam a zuhanyozáshoz használt. Ebben az illatfelhőben bújtam a paplan alá, most közvetlenül melléje, mivel egy arasznyinál is kevesebb helyet hagyott nekem, így a pizsamába bújtatott lábam óhatatlanul az ő meztelen lábához ért.

Eszter, mintha kicserélték volna, nem tétovázott. Lábujaival nyomban felgöngyölte a pizsamanadrágom szarát, majd az átforrósodott talpát jártatni kezdte a síp-csontomon.

- Meglepődve a kezdeményezésén, az arcára pillantottam.
- Következhet a masszázs?
- Ma nem.
- Miért?
- Azért, mert szeretném, ha most megcsókolnál.
- Itt...?
- Igen. Engem se fiú, se férfi még sohasem csókol meg.

Mire az ámulatomból felocsúdtam, ő már letolta rólunk a paplant, kigombolta a pizsamámat, levette a hálóingét, majd pucéran rám borult.

Ez a kihívó pillanat nekem is felforralta a véretem. Megszabadultam a pizsamámtól, átkaroltam a karcsú derekát, majd a nyelvemet a megnyíló szájába csúsztattam.

*

Déltájban a tanszéken jelzett a mobilom. Alig mertem hinni a fülemnek: Melinda hangja csendült föl a készülékben.

- Rég láttalak.
- Én is téged – válaszoltam.

- Mostanában elmaradsz a találkozásainkról.
- El, mert rengeteg a dolgom.
- Igaz, hogy Eszter hozzád költözött?
- Igaz.
- De miért?
- Azért, mert nálad az utadban volt.
- Ez nem igaz. Ezt csak ő érezte így. Egyébként a szüleihez is költözhetett volna, Kaszásdűlőről a HÉV percek alatt a városba viszi.
- Kaszásdűlőről én eddig még nem is hallottam.
- Engem Eszter elvitt, hogy bemutasson a szüleinek. Valamelyik nap téged is meg foglak látogatni.
- Örömmel várlak, de arra készülj föl, hogy bort nem tartok a munkahelyemen.
- Ne szorongj, én majd viszek.

*

Eszter, mióta megszabadult a szüzesség béklyóitól, éjjel is, nappal is szerelmi lázban égett. Az utcán haladva hol a kezemre kulcsolta az ujjait, hol átkarolta a derekamat. A HÉV kocsiában is csupán arra sikerült rábeszélnem, hogy az ölem helyett velem szemben vagy mellettem foglaljon helyet, s a cipőből kibújtatott lábfejét ne dugja a nadrágszáramba.

Szülei régies ízléssel felépített háza a település végében állt, drótkerítéssel körülvett tágas udvarral, magányosan, a mezőség közepében. Ólba parancsolva a vicsorogva ugató kutyájukat, örömmel fogadtak bennünket. Lányuk leveléből már értesültek róla, hogy Melindától Eszter hozzám költözött albérlőként. Ennek érezhetően nem örültek, de tapintatból nem ejtettek szót róla.

Mielőtt egy mértékletes borozgatás után az ebédlőasztalhoz ültünk, nekem egy gondolatnyi kétségem sem volt afelől, hogy ezek a jámbor szülők nem is sejtették, hogy lányukat miféle kapcsolat láncolta Melindához.

A többfogásos, dúsgazdag ebéd után az idősödő apa sétára hívott a mezőbe vágott keskeny gyalogútra. Arra kért, hogy vigyázzak a lányára, és próbáljam rábírni, hogy az érettségivel befejezettnek tekintett tanulmányait folytassa valamelyik főiskolán vagy egyetemen.

- Nekem is ez a szándékom – nyugtattam meg.
- Tényleg?
- Igen.

Amikor tudomására hoztam, hogy adjunktusként dolgozom a bölcsészkaron, alig sikerült lepleznie az örömét.

- Eszter érettségi bizonyítványa önöknél van? – kérdeztem.
- Persze. A csekkszelvényekkel meg a hivatalos iratokkal együtt őrizzük egy fiókban.

– Megtenné, hogy kölcsönadja nekem? Ha sikerül meggyőznöm a lányát, hogy folytassa a tanulmányait, a kérelme benyújtásakor erre a bizonyítványra mindenképpen szükség lesz.

– Jöjjön – fordult vissza izgatottan. – Máris adom.

*

Melinda ebédszünetben nyitotta rám az ajtót, szatyrában egy üveg vörösborral. Hajdani szépsége kissé megkopott, a homlokán már kirajzolódott néhány ránc, de a dús hajzatával meg az örökösen csillámló fekete szemével még ebben az állapotában is kihívóan csinosnak és kívánatosnak látszott.

Egy karosszékben kínáltam helyet, kérve, hogy ne nézzen körül, mivel nálam iszonyatos a rendetlenség.

– Ne mentegetőzz, inkább keríts elő két poharat, mert szomjas vagyok – helyezte asztalomra a bort.

Koccintás után keresztbe vetette a lábát.

– Miben állhatok a rendelkezésedre? – kérdeztem.

– Légy szíves, és ne hivataloskodj. Nem ezért jöttem.

– Akkor miért?

– Azért, hogy tisztázzak veled valamit.

– Hallgatlak – húztam közelébe a székeimet.

Kiürítve a poharainkat, Melinda rágyújtott egy cigarettára, és irataim közé fújta a füstöt.

– Nem tudom, emlékszel-e még arra az egyetemi mulatságra, amikor velem táncoltál, és olyan szorosan öleltél magadhoz, hogy másnap már szájukra vettek bennünket a pletykálkodók.

– Nagyon is jól emlékszem – válaszoltam – Én azonban inkább úgy mondanám, hogy összeboronáltak bennünket.

– Igen, de nem alaptalanul.

– Ezt hogy értsem?

– Úgy értsd, hogy nekem akkoriban rajtad kívül senkim se volt, és ha nem csókolsz is meg, de legalább néhány vallomásos szót vesztegetsz rám, akkor nem úgy alakul a sorsom, mint ahogy alakult.

Kis híján fölkiáltottam.

– Az ég szerelmére! Az egész évfolyam fiúgárdája csak a te kegyeidért esedezett!

– Ez igaz, de én csupán hozzád vonzódtam. Nem vetted észre?

– Észrevettem, csak nem akartam hinni a szememnek.

– Miért?

– Azért, mert cserben hagyott az önbizalmam. Egyébként – folytattam – nem értem, mi okod van a szemrehányásra, amikor nélkülem is ragyogó karriert futottál be, példátlanul rövid idő alatt.

– Most nem a karrieremről, hanem a magánéletemről beszélék.

- Én is rágyújtottam egy cigarettára.
- Szóval Eszterről és Sáfrány Anikóról van szó?
 - Róluk.
 - Miattuk csábultál el?
 - Igen.
 - Én ezt mivel akadályozhattam volna meg?
 - Azzal, amit az előbb mondtam.
 - És mi történik, ha tapasztalva az ügyefogyottságomat, te kezdeményezel?
 - A szüleim engem arra tanítottak, hogy a kezdeményezés a férfi dolga.
- Ezen a ponton nem állhattam meg, hogy ne hozzam tudomására, amiről zuhanyozás közben értesültem az uszodában.
- Az a seregnyi fiú, akivel lefeküdtél, az hogyan illik ebbe a képbe?
- Melinda hidegvérű fegyelmzettséggel válaszolt.
- Velük csak a testem parancsára szeretkeztem.
 - És miközben sikoltozva kielégültél a karjaikban, akkor is rám gondoltál?
 - Képzeld, rád!
 - Ezek szerint kizárólag engem terhel a felelősség, hogy a magánéleted...
 - Csakis téged!

*

Eszter hosszú hetek vitái után is makacsul ragaszkodott az álláspontjához: nincs kedve folytatni a tanulmányait, ő továbbra is annak a vállalatnak az irodájában akar titkárnősködni, ahol addig is dolgozott. Lassan beletörődtem, hogy a terveimmel kudarcot vallottam, amikor éjszaka, az észvesztő szeretkezések egyik szünetében, arra kért, hogy keljek föl, zuhanyozzak, és várjam meg, amíg ő visszajön.

Sejtelmem sem volt, miféle furfangot eszelt ki, de teljesíttem a kívánságát. Mire fölfrissülve visszatértem az ágyunkhoz, ő már érkezett is az előszoba felől, hóna alatt egy viseltesnek tűnő, vaskos dossziéval.

– Most helyezkedj el kényelmesen, és lapozd át ezt a köteget. Addig én is beállok a zuhany alá, hogy ne zavarjalak.

– De mi van ebben az irattartóban?

– Majd meglátod.

Ahogy lapozni kezdtem a vaskos köteget, egyik ámulatból a másikba estem. A dossziében tárolt lapokon festmények, ceruza- és tusrajzok, arc-, oltár- és tájképek, hevenyészetten föliskicelt vázlatok sorakoztak, szinte megszámlálhatatlanul, egy ígéretes, de még kiforratlan tehetség szorgos munkájaként. Bár nem tartoztam a szakmabeliek sorába, annyira azért futotta a szépérezésemből, hogy az ítékezésben ne fogjak mellé.

– Kinek a munkái ezek? – kérdeztem a fürdőszobából kilépő, de még törülköző Esztertől.

– Nem sejtöd?

- De.
 - És mit szólsz hozzájuk?
 - Azt, hogy valamennyi szép és ígéretes, de még kiforratlan.
 - Ezen mit értesz?
 - Rövidesen megtudod.
 - Mikor?
 - Ha bevallod, hogy a képeidet rajtam kívül még ki látta.
 - Senki.
 - Melinda se?
 - Ő se.
 - De miért?
 - Azért, mert féltem, hogy a képeim egy fabatkát se érnek.
 - És munka közben senki se nyitotta rád az ajtót?
 - Nem.
 - Ez hogy lehet?
 - Úgy, hogy mindig éjszaka dolgoztam.
- Eszter türelmetlenségében majdhogynem toporzékolni kezdett.
- Én már teljesítettem a kérésedet! Most áruld el végre, hogy mennyi időt jelent az a rövidesen.
 - Pillanatnyilag ezt még én se tudom, de abban biztos vagyok, hogy nem sokat.
- Mivel a felvételi vizsga időszakáról már lekéstünk, baráti kapcsolataim révén sikerült elérnem, hogy az egyetem vezetősége megbocsátható szabályszegéssel járjon el a küldeményünkkel. A tanárok, próbára téve védencem túróképességét, kis híján három hétig tanulmányozták a benyújtott festményeket és rajzokat, majd egy peccéttel ellátott, hivatalos hangvétellű levélben tudósították Köves Esztert, hogy mielőbb jelentkezze az érettségi bizonyítványával, mert a következő tanévre felvételt nyert a Magyar Képzőművészeti Egyetemre.

*

A találkozón bejelentés nélkül, meglepetésként jelentünk meg Melinda lakásában. Az összegyűlt hajdani évfolyamtársak örömmel fogadtak bennünket. A szoba közepére helyezett asztal választékos inni- és ennivalókkal hívogatta a vendégeket, a pianóra állított lejártszóból szólt a zene, számosan táncolni kezdtek, egykori barátaim kézzől kézre adták védencemet, mivel Eszter, cifrázva a figurákat, remek partnernek bizonyult.

Sejtve, hogy merre találom a háziasszonyt, benyitottam a konyhába. Melinda gyors iramban készítette a szendvicseket, sütötte a pogácsákat, szeletelte a csokoládés és puncsos tortákat, mivel a meghívottak nagyobb étvágyat tanúsítottak, mint amekkorára számított. Háziruhát viselt, fehér köténnyel, a meztelen lábán rózsaszín papuccsal. Csak akkor vett észre, amikor melléje léptem.

– Mi történt...? – lepődött meg. – Eszedbe jutottunk...?

- Igen.
 - Esztert is elhoztad?
 - El.
 - Miért hagytad magára? Ő itt rajtam és Sáfrány Anikón kívül senkit se ismer, most valószínűleg csak árválgodik valamelyik sarokban.
 - Tévedsz. A barátaid kézről kézre adják, amikor táncolnak, valósággal vetélkednek érte.
 - Szóval büszke vagy rá?
 - Tagadjam?
 - Ne. Fölösleges volna.
- A villanytűzhely jelzésére Melinda sarkon fordult, és kihúzta belőle a ropogósra sült pogácsákat, majd ízléses elrendezésben egy porcelán tálcára helyezte őket.
- Amikor meglátogattál a tanszéken – léptem a közelébe – , és rám zúdítottad a szemrehányásaidat, valamit elhallgattam előled.
 - Mit? – lépett ki az egyik papucsából, hogy megszellőztesse a lábfejét.
 - Azt, hogy abban az öt évben én szerelmes voltam.
 - Kibe?
 - Beléd.
 - És ez csak most jutott eszedbe...?
 - Nem.
 - Akkor öt éven keresztül miért nem szóltál róla...?
 - Azért, mert féltem, hogy elutasítasz vagy kinevetsz, hisz a fiúk valósággal rajongtak érte.
- Miközben Melinda visszabújt a papucsába, gyengéden átkaroltam a derekát.
- Szeretném, ha tudnál erről.
 - Ennek ma már semmi értelme sincs – hátrált ki az ölelésemből. – És a jövőben meg se próbálj hozzám érni.

*

Zárkózott természetem miatt egyetlen olyan barátom se akadt, akinek töviről hegyire elmondhattam volna ezt a történetet, hogy megkönnyebbülésként egyszer és mindenkorra pontot tehessek a végére. Egyik éjszaka, amikor Eszter mélyen aludt a karjaim között, professzorom jutott az eszembe, akinek maradéktalanul élveztem a bizalmát.

Másnap, kihasználva, hogy lakótársamnak több órája is volt az egyetemen, egy irgalmatlanul hosszú levelet intéztem hozzá, szókimondó, nyers őszinteséggel.

A professzor postafordultával válaszolt. Kézzel írt sorait egyetlen mondatba sűrítette: „Minél előbb felejtse el.”

*

Az első jelesre sikerült vizsga után Eszter is, én is feketébe öltöztünk, s a tanúnak választott két újdonsült barátunk kíséretében megjelentünk az anyakönyvvezető előtt. A rövid ceremóniát és a hasonlóan rövid italozást követően elbúcsúztunk a tanúktól, majd indultunk hazafelé. Mielőtt, az alkalomhoz illően, taxiba szálltunk, az immáron hivatalosan is asszonyoknak minősített csöppség arra kért, hogy fussam át azt a rövid levelet, amelyet még ma szeretne postára adni.

A boríték címzésére rá se pillantottam, csak a valóban rövid szöveget olvastam el.

Kedves hajdani hálótársam!

Szíves tudomásodra hozom, hogy ma férjhez mentem.

Eszter

– Ez Melindának szól?

– Neki – válaszolta. – Ha akarsz, te is írhatasz hozzá néhány sort.

– Köszönöm, de ezen már túl vagyok.

A déli harangszó akkor kondult meg, amikor elfoglaltuk helyünket a taxiban.

HÉTVÁRI ANDREA

A címzett ismeretlen

A zenitre kenődve cirruszok,
kristályaikba fonódik az ég,
pipacspiros a fönti részletekben,
s ha utolsó csonkjáig is leég,

megváltozik a belső összetétel,
szénatomokká hűl a vélt anyag,
ki tudja hová lesz identitása,
talán marad még bent egy új adag

valami, amely szépen elvegyülne,
és rákerülne egy-egy cédula,
a kézbesítésnél is megtalálnák
– leírva mégis így egész fura –
érdemes volna dátumozni őket,
a dobozokba gyűrt, letűnt időket.

Grácia három

Szoborkompozíció

Középsőként is furcsamód beszédes
előrenyúló, üres bal keze,
a másik kettő mindkét lába földön,
először nem is látni, hogy ez-e

vagy az az alak, amelyik jobb szélső
és övcsatja is ugyanúgy megvillan,
csak annyi biztos, mozdulataikban
ős-naiv, töretlen báj vagy mi van,

az első lassú eleganciával
lendíti égbe karcsú jobb kezét,
a három alak törtfehér kontrasztja
egy forma képét kelti, s épp ezért
mellékes is, esik vagy fúj-e kint,
a főhős itt is fölfelé tekint.

Asszony a tükörben

A keresztanyám idős korára megbolondult. Rettenetesen lefogyott, és a kilóival együtt az esze is elhagyta szegényt. Egyik napról a másikra szinte. Persze, nem szó szerint kell érteni, nem is lett volna ennyire feltűnő, ha egyik napról a másikra történik, mert mindennap ugyan nem jártam át hozzá, de hetente legalább egyszer-kétszer rányitottam az ajtót, hol különféle ürüggyel, hol vittem is neki valamit, mikor mit, télen egy kis lesütött nyúlhúst, jó fokhagymásan, azt nagyon szerette, főleg a máját, zsíros kenyérré szelve, ő meg küldött helyette mást, hol ezt, hol azt, amit éppen sütött vagy főzött, hiába mondtam neki, hogy inkább egye meg ő. Olyan finom lekváros buktát senki sem tud sütni, mint amilyet ő sütött, amíg sütött, ebben biztos vagyok, de sajnós mióta nincs egészen magánál, már nem süt, nem is várom el tőle, örülök, ha magában nem tesz kárt, nem hogy még a konyhában is önállóan tevékenykedjen. Állandó felügyelet alatt kell tartani, az unokatestvéremék fogadtak mellé egy házi gondozót, másképp nem tudják megoldani, mind a ketten dolgoznak. Igen, a keresztanyám a nagynéném is egyben, édesanyám húga, mindössze tizenhét éves volt, mikor én születtem, nagy szencziáció volt neki abban a korban, dajkálhatott, vasalhatta a köténykéimet, szerintem nem is engedte volna ki a kezéből, hogy más vasalja, annyira szerette, legalábbis én mindig erre a következtetésre jutottam, amikor mesélte. Az utolsó időkben elég gyakran tette, aztán amióta megbomlott az agya, már semmi másról nem beszélt, mint hogy ő milyen, hogy néz ki, aztán egy szép napon föl sem ismerte már magát a tükörben, Ki ez itt bent nálam, egy idegen nő, gyere hamar, nézd meg!, fogadott egyik este, mikor átmentem hozzá a frissen sütött vajás pogácsámmal. Álltam a gőzölgő tállal a kezemben, és nem tudtam hirtelenjében, sírjak vagy nevessek.

Tudom, semmi mulatságos nincs a történetben, rettenetesen szomorú, ha valakit elhagy a józan ítélőképessége, én mégis megkönnyebbültem. Magam sem tudom, miért, de elkezdtem okoskodni, azt mondtam magamban, nézzük racionálisan a dolgokat, végső soron a nagynéném eléggé benne van a korban, érthette volna bármi, az agyér-elmeszesedéstől kezdve a köszvényig mindenféle nyavalya, egész hátralévő életére tolókokcsiba kényszeríthette volna a sokízületi gyulladás, arról nem is beszélve, hogy ha rákos lesz, vagy más efféle, a rettenetes kór végleg ágyhoz köti úgy, hogy közben tiszta marad a feje. Ilyen megközelítésben már egész más képet kezdett festeni a dolog, és arra gondoltam, nincs ebben semmi tragikus, eljárnak felettünk az évek, megöregszünk, megváltozunk, befelé fordulunk, a világ dolgai egyre idegenebbek lesznek, egye kevésbé érdekelnek bennünket, mindössze ennyi történik, természetes folyamat, kár rajta sopánkodni. Tudomásul kell venni, hogy aki nem hal meg fiatalon, az ha tetszik, ha nem, megöregszik, hiába próbál meg tinédzsernek látszani hetvenévesen, akkor se tudja lefejtetni magáról az éveket.

Nagynéném nagyon szép volt lány korában. A régi fényképeken úgy néz ki, mint egy filmsztár, kezében a ridiküljével, sikkesen a hajókorlátnak dőlve, vagy éppen fürdőruhásan egy ladikban, kinyújtott karját hanyagul a ladik szélére támasztva, vagy egyszerűen csak ahogy áll kirándulóbusz előtt a többiek között, mert ott is kitérnek, annyival nemesebb, igen, nemesebb a tartása, az egész lénye, ahogy karjára vetve tartja a kabátját, mint aki éppen csak megállt egy pillanatra a busz előtt, hogy lefényképezhessék.

Igazi városi lány volt, még akkor is, ha nagyanyámék nem egészen a belvárosban laktak, hanem ennek a kisvárosnak a tisztviselőtelepén, ahol most is, csak néhány utcával beljebb, mert akkor ezen a részen még búzavirágmező volt, gyerekkoromból én is emlékszem rá, milyen gyönyörű volt, egyszerre nyílt a búzavirág meg pipacs a réten, ahol mára az új városrész sorházas övezete nőtte ki magát. Közel az erdő is, gyalog félóra, oda is gyakran eljártunk, többnyire nagyapámmal, aki nagy gombaszakértő volt, de jó néhányszor a nagynéném is jött velünk.

Istenem, mi lett belőle!, tűnődtem eleinte, mikor még hiába vigasztaltam magam, hogy elrepültek fölötte az évek, ennyi történt csupán, de igazságtalannak tartottam, hogy így járjon szegény. Gyere, nézd meg te is, mondta!, és odarángatott szinte a tükörhöz, ott mutogatott, hogy kik ezek itt a tükörben, és közben nézett rám, én meg elképedve mondtam neki, hogy Mi ketten, ki más lenne?, de ő vigasztalhatatlan maradt, olyan gyanús arccal nézett rám, mintha én is ellene esküdtem volna, mint az egész világ.

Hát nem látod?, kérdeztem, csodálkozást, döbbenetet vagy ijedséget is leplezve a hangomban, igyekeztem természetesen beszélni, mintha valamit is számítana, de akkor még nem tudhattam, hogy minden hiába, visszafordíthatatlan ez a leépülés. *Atrófia cerebri*, agysorvadás, ez állt az orvosi papírjain, ezt állapították meg a CT-n, amire elkísértem, az orvos azt mondta, hatvanéves kor után normális, minden embernek pusztulnak az idegsejtjei egész élete során, és nem termelődnek újra, fokozatos veszít térfogatából az agy. Hiába mondtam neki, hogy keresztanyámnak éjjel rémálmai, nappal meg látomásai vannak, azt felelte, ez nem függ össze az agysorvadásával, ennek valami más oka lehet, vigyem pszichiáterhez, majd az megállapítja. Nem vittem el. Minek kínozzam, gondoltam magamban, nem veszélyes, én így is elfogadom, akkor meg minek kitenni annak a hercehurcának, hogy hetente elrángatom oda, várakozás a rendelőben, vizsgálat, utána vissza a busszal, ennek semmi értelme.

Gyere, nézd!, mutatott másnap is ugyanúgy, félve, a tükörbe, oda se mert nézni, az arcán viszolygás, iszony és rémület látszott egyszerre, én meg nem tudtam, mi a jobb, ha most erősködök, nekiállok bizonygatni, hogy de igenis ő az, csak nem ismer magára, vagy ha inkább ráhagyom, és olyasmit mondok neki, amit hallani akar. Már túl voltam előző napi döbbenetemen, amit előtte ügyesen lepleztem, és azt mondtam neki, ne aggódjon, csak szóljon át nekem, én meg majd elkergetem, azzal elhúztam az előszobafali tükörtől, és bementem vele a konyhába, leültettem, az asztal közepére tettem a kosaramat, amiben az ebédjét vittem, és hangosan beszélni kezdtem. Mindezt mondtam, ami éppen eszembe jutott, csak hogy ne maradjak csöndben, ne

hagyjak időt neki a gondolkodásra. Kérdeztem. Folyamatosan kérdeztem, Ugye?, de a válasza se hagytam időt neki, beszéltem megállás nélkül, hogy eltereljem a gondolatait.

Kicsit meg kellett melegítenem a pörköltet, amit vittem neki. Úgy találtam, nem elég meleg, ha rámerem, teljesen kihűl tőle a nokedli, úgyhogy inkább alágyújtottam, hagytam, hogy jól forrósodjon át, és miközben kevergettem, hogy ne égjen oda, továbbra is beszéltem, egy pillanatra se hallgattam el. Nem tudom, mit reméltem ettől. Talán azt, hogy nem szólal meg a keresztanyám, és nem kell szembesülnöm percrel percre a megmásíthatatlan ténnyel, amely pedig kíméletlenül ott van az arcán, a tekintetéből is azt olvashatom ki, hogy mindennek vége, mostantól ez már egy másik világ, nekem is, neki is, két külön világban létezünk ezután, egymástól egyre távolabb, egyre nagyobb szakadék tátong köztünk, és hiába kapálózunk, a végén majd úgy nézünk ki, mint aki két leszakadt kontinensről mutogat egymásnak, vagy mint az egymástól távolra sodródó tutajon a két hajótörött, aki már nem hallja egymás szavát, csak egyre kétségbeesettebben integet, hadonászik, pedig tudhatná, hogy semmi remény, az életben többé nem találkozhatnak, hajótöröttek mind a ketten.

Indulás előtt, a teraszon

*Elindul végül, mintha lehetne,
talált hajszálak nélkül semerre...
W.I.*

A teraszon ülnek. A nő a kávéját kavargatja, hátradől a nádfonatos karosszékekben, nem gondol semmire, félig lehunyt pillái alól figyel szemé sarkából a férfit, ahogy óvatosan beleteszi a két kockacukrot a csészealátétról a kávéjába, és némán kavargatni kezdi a kiskanállal. Nem szólal meg, a férfi kezét nézi, ahogy jár a kanállal a kávécsészében, aztán hirtelen megáll, kiveszi a kávéskanalat, egy önkéntelen mozdulattal a szájához emeli, lenyalja, majd visszateszi a csésze mellé a kistányérra.

A férfi kortyol egyet a kávéjából, köszörülni kezdi a torkát az első korty után, mint aki mondani készül valamit. Többször is megköszörüli egymás után, és csak utána szólal meg, Tízre Almádban kellett volna lennem., ennyit mond maga elé meredve, utána elhallgat, szünetet tart, mintha várna valami megjegyzést, kérdést, amire reagálhat, de a nő hallgat, még magában sem jegyzi meg, hogy Ennél okosabbat is kitalálhattál volna.

A férfi feszengeni kezd, szívesen mondana volna még valamit, kérdezni is kérdezne, például hogy mikor épült ez a ház, mennyiért vették ezt a telket, mert az egyik haverja is pont ilyet szeretne, már megvan a telek, egy ilyen könnyűszerkezetes kis ház pont jó lenne rá, persze, kérdés, hogy mennyiből jönne ki, lehet, hogy érdemesebb lenne a telket eladni, és venni valami kisebb házat, mert most aztán tényleg öngyilkosság építkezésbe belevágni, de valahol laknia kell. Ez mind megfordul a fejében.

A nő továbbra is hallgat, ettől ő egyre feszültebb, csupán abban biztos, hogy legszívesebben a kávéját is itt hagyná, most rögtön felállna, de mintha megmagyarázhatatlan bénultság szállt volna a lábába, valami mégis ott marasztalja a nádfonatos karosszékekben.

Pedig a nő sem bánna már, ha elmenne, szeretne magára maradni a gondolataival. Egyre kínosabb a csönd, de ez nem feszélyezi. A szék karfáját kezdi babrálni, egy helyen megbomlott a fonat, elég hosszan kilóg egy szál belőle, azt piszkálgatja, oda-vissza hajlítgatja, de letörni nem akarja, éppen csak addig a pontig hajlítja, ameddig biztos benne, hogy nem pattan meg.

Az utolsó korty kávé nagyon édes, Megint nem kavartam fel rendesen, gondolja magában a férfi, és szívesen inná rá egy pohár vizet, de nem akar már kérni, nehogy annyival is tovább kelljen maradnia, amíg azt megissza. Már semmit nem mond, mielőtt felállna, de előbb eltolja maga elől a kávécsészét, mintha jelezné, hogy elvihetik, nem kér többet, aztán két kézzel párszor végigdörzsöli fehér nadrágos combját, mint aki elzsibbadt az ülésben.

Miközben feláll, ugyanazzal a mozdulattal nyúl a kistányér felé, hogy visszaviszi a házba, de a nő ültében jó erősen megfogja az alkarját, ránéz, összevonja a szemöldökét, és közben ő is feláll, felhúztatja magát, a férfi kinyújtott karja kicsit meg is billen, de azért megtartja. Felegyenesedik, megáll mellette, elengedi karját, és némán elindul mellette a kocsifelé.

A távirányító kettős pittyenésére a férfi rögtön megkönnyebbül, még kérdezne is valamit, ám a nő arckifejezése láttán elharapja magában a kérdést, hogy mennyire jön ki egy hónapban a rezsi, leszámítva persze a téli hónapokat, mikor nem nagyon tartózkodik itt, legtöbbször visszamegy Pestre a férjéhez, aztán végül csak annyit mond neki, mielőtt beszáll, hogy Na szia!, egy gyors mozdulattal szájon csókolja. A nő nézi, ahogy jószerivel el se helyezkedik az ülésen, de már a helyén a slusszkulcs, gyújtás, hátramenet, ekkor csapja rá az ajtót, mert addig két kézzel fogja. Nézi, ahogy a férfi mosolyog, az ablakból int még, hogy Szia, ő is bólint, visszaint neki, hogy Szia!, aztán a távirányítót maga előtt tartva előrébb megy, kinyitja neki a kaput, és közben a férfi kitolat, az arcát nézi, ahogy a visszapillantó tükörben figyel, hogy meddig mehet még hátra, aztán fékez, még egyszer int, majd hirtelen gázzal elindul, ő meg alsó ajkába harapva néz utána, amíg a kanyarban el nem tűnik a szeme elől. Hirtelen a zsebéhez kap, de nincs ott a telefonja. Miközben nézi, amint a kapuszárny lassan, hangtalanul visszacsúszik a helyére, arra gondol, hogy rácsörög, három csengetés után kinyomja, és ha visszahívja, majd azt mondja neki, hogy véletlen hívásismétlés volt.

A bérgyilkos álma

A köztes idő az én időm. Amikor már mindent tudok, megkaptam a feladatomat, de még nem indulok. Már átgondoltam sorban, mit hogyan hajtok végre a terv szerint, de még van egy kis időm. Húsz-huszonöt perc az indulásig. Olyankor elképzelem, hogy üres teáscsésze vagyok. Látom magamat, amint fehér porcelánbelsőmet faltól falig csak levegő tölti ki. Nincs bennem semmi más. Így vagyok tíz-tizenöt percen keresztül. Aztán szép lassan visszajövök a valós időbe. Még az utolsó öt perc is nyugalomban telik. Az átvezetés ideje. Még lassú lehetek, de már készülnöm kell a hatodik percre, amikor váltani fogok. Talán ez a legjobb az egészben. Ez a váltás előtti állapot. Amikor még csak a határon vagyok.

Nem várok. Sose várok. Az embert boldogtalanná teszi a várakozás. Azt hiszi, boldog közben, hogy minden pillanatát kitölti a gondolat, amire vár – akár ember, akár esemény. De nem. Ha később visszatekint, maga is láthatja, mennyire hiábavaló volt. Úgysem úgy alakul semmi, ahogyan elképzelem. Az élet nem olyan, mint egy végrehajtandó gyilkosság. Az élet esetleges, a bérgyilkosság eltervezett. A legritkább esetben fordul elő, hogy homokszem csúszik a gépezetbe. Az élet nem ilyen. Az esetlegességben nem lehet tervezni. Kár. Hagyni kell. Legyen olyan, mint az én üres csészém.

Ha nem ezt a szakmát választom – most tegyük félre, hogy miért ezt választottam, oka számos, most egyikről sem szeretnék beszélni –, akkor ilyen köztes időből állna az életem. Élet és halál közti időből. Érkezés és távozás közt zajlik az élet. Az ürességet kitölthetném egy egész életre. Minek hadakoznék az ellen, ami ellen úgysem tehetek? Ülnék a fa tövében, és számolnám rajta a repedéseket. Ha dolgoznék, mert dolgoznom nyilván kellene, a munkámat is úgy végezném, mintha karba tett kézzel figyelném magam odaát. Nem tudnám, ki cselekszik. Valaki, aki én is vagyok, meg nem is. Én küldtem magam helyett, de mégsem vagyok benne teljesen jelen.

Egyszer álmodtam valamit. Rettenetes volt. Így, kívülről néztem végig az eseményeket. Mindent én dolgoztam ki, megvolt a bevetés előtti idő, ám amikor indulnom kellett, én maradni akartam az ürességben, és azt a másikat küldtem magam helyett. Mentem vele én is, másképp nem lehetett, de nem léptem ki a köztes időből. Csésze maradtam, átengedtem az irányítást annak a másiknak, akiről álomban is tudtam, hogy én vagyok, de mégsem bízhatok meg benne teljesen. Nyugodtan végignéztem, ahogy végrehajtja az akciót helyettem, pedig tudtam, hogy nem lesz, nem lehet tökéletes, hiszen tökéletesen csak én tudnám végrehajtani. Az én fejemben érlelődött meg a terv, én dolgoztam ki minden apró részletét, semmi esetlegesség nincsen benne, az sem lehet tehát, hogy más hajtsa végre helyettem.

Nem szóltam rá. Nem tiltakoztam. Hagytam, hadd cselekedjen. Mintha álomban kísérleteztem volna, hogyan tudok kilépni magamból. Hogyan küldhetem majd

magam helyett máskor is azt a másikat, hogy maradjon enyém a köztes idő, szép lassan nyerjem vissza a sorstól az életem. Először csak a végrehajtást bízom rá, aztán majd a kidolgozást is átengedem neki. A végén már a telefont is ő veszi fel. Halló! Határozott hangon szól majd bele a telefonba. Rezzenetlen arccal végighallgatja a kérést. Mindig ugyanaz a szöveg, egy alkalmi munkát ajánlanék, nem tudom, vállal-e még gyomirtást. Vagy ehhez hasonló. Sérült vadak kilövését. Kiöregedett állományunkat szeretnénk ritkítani. És akkor is ő válaszolna helyettem. Szárazon, de mégis megnyerő hangon. Eleve kizárva minden bizalmaskodási lehetőséget. Szigorúan a feladatra koncentrálna. Biztonsági lépcső. Kötelező kérdés. Megbeszélés helyszínének ellenőrzése. Minden rutinfeladat az ő vállára hárulna. Én meg csak nézném. A fa tövében ülve figyelném, amint a parkot szegélyező sétaút menti legszélső padon mosolyogva tárgyalja megbízójával a feladat részleteit. Az arra járó két öszülő halántékú, jovialis városi urat látna bennük, akik kiültek kicsit beszélgetni a régi szép időkről, amikor még együtt jártak löversenyre, futballmeccsre vagy szüreti mulatságra. Én meg magamban mosolyognék, hogy lám, így is lehet.

Ez lesz az utolsó bevetésem, aztán átveszem lassan a köztes időt. Ma reggel végleg eldöntöttem. Semmi dolgom nem lesz. Reggel, ha felébredek, csak visszagondolok az álmomra, és újtára bocsátom magam helyett azt a másikat. Én meg itt maradok magamban. Maradok csészének.

Még van egy percem. Ez a legszebb. És ezentúl ilyen lesz majd minden percem. Fordul a kocka. Ami eddig köztes idő volt, az lesz az életem. A másik indul majd helyettem.

A Beaufort-skála szerint kilences

J. Sz.-nek

Rettegek a hajótól, magam se értem, minek ülök hajóra, mikor gondolatban a kínok kínját élem át, mielőtt hajóra szállnék, pedig igazán semmi okom rá. Jól képzett tengerészek dolgoznak az Égei-tengeren, mindössze egyszer fordult elő, hogy a robotpilótára bízott hajó sziklának ütközött Naxosz partjainál, mert a legénység tagjai az AEK-Milán meccset nézték a tévében.

A Beaufort-skála szerint kilences erősségű a szél, épp ez a határ, ameddig közlekedhetnek a hajók Pireusz kikötője és a szigetek között. Nyugtalanul tekingetek jobbra-balra, miközben a gyalogosan várakozó utasok tömegében próbálok elvegyülni, s úgy tenni, mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, hogy egy magyar ókortörténész-doktorandusz Parosz szigetére utazik az ókori márványfejtőket tanulmányozni.

A várakozók között kinézek magamnak egy velem nagyjából egykorú, koromfekete hajú, gyönyörű, hatalmas, fekete szemű, vastag ajkú, csupa szeplő arcú lányt. Egyedül van, legalábbis eddig úgy néz ki, hogy nincs kísérője. Lesz, ami lesz, én meg-

ismerkedem vele, reményeim szerint eltereli majd a figyelmemet a hajóút várható borzalmairól. Odafurakszom a közelébe kerekes bőröndömmel, hiába vetnek rám innen is, onnan is szúrós pillantást a terebélyes görög asszonyságok. Aztán már gyerekjáték az ismerkedés. Kicsit meglököm, mintha véletlenül érnék hozzá, aztán elnézést kérek angolul, ebből rögtön láthatja azt is, hogy külföldi vagyok. Az angollal próbálkozom, szerintem hatásosabb itt, mint a német, bár a kiejtésem talán jobb egy kicsit németül, de bízom benne, hogy nem tűnik fel a magyaros akcentusom. Megkérdezem, tudja-e, hogy mikor szállhatunk be a hajóba. Ostoba maga a kérdés, hiszen a jegyünkön is rajta van, csak meg kellene nézni, de nem nagyon törődök vele, az álcázott kérdések többnyire amúgy is ilyen értelmetlenek. A lány azonnal rájön a kiejtésemből, hogy csak magyar lehetek, nagyon megöri, mi több, eleve magyarul válaszol. Kiderül, hogy Miskolcon született, félig görög származású, az apja görög, az anyja magyar, és tíz éves volt, mikor Görögországba költöztek. Most Athénban lakik, és az egyik nagynénjének a nyaralójába megy Paroszra, aki mindig ott tölti a nyarait, és ő minden nyáron meglátogatja. El vagyok képedve, hogy milyen kicsi a világ. Alig akarok hinni a fülemnek. Micsoda szerencse a szerencsétlenségben, hogy Irini mellém sodorta a jószerencse. Úgy látszik, neki sincs ellenére a találkozás.

Úgy beszél magyarul, mint én, teljesen akcentusmentesen. Megkérdezem tőle, nem fél-e a vihartól. Milyen vihartól, kérdez vissza döbenten, ettől a kis szellőtől? Ez semmi! Ki se engednék a hajót, ha komoly vihar lenne! Gondolj csak bele, nem először fut ám ki a kikötőből ez a hajó! Próbálok valamiképpen kiköszörülni sorbát, menteném, ami menthető, végtére is én vagyok a férfi, de már bajosan sikerül. Irini átlát a szitán. Még viccelni is van kedve. Hiába, itt látszik, hogy Magyarországnak nincs tengere, és hiába hívjuk magyar tengernek a Balatont, az mégiscsak egy tó. Egész mások a balatoni hullámok, mint a tengeren. És mesélni kezd. Én meg tágra nyitott szemmel figyelem. Élvezem minden szavát, amelyet azzal a gyönyörű, csókolni való szájával kiejt. Azt hiszem, én már az öt és fél óras út előtt beleszerettem. Csak nézem, mint akit megbabonáztak. És Irini mondja, meséli megállás nélkül. Bátorít. Hogy ne féljek. A nagynénje, akihez most megy, régen, még fiatal korában, nagyon félt a hajóúttól. A nagymamája, az vagyis a nagynénjének meg az édesapjának az édesanyja adott neki valamilyen tablettát, akkora volt, mint két gombostűfej, és azt mondta neki, abból vegyen be egy szemet, mielőtt hajóra száll. De csak egyet. Azonban mikor a nagynénje meglátta, hogy milyen kicsi a tableta, ő meg most, hogy ennyire kövér, ugyanis éppen a második gyereket várta, de a nagyobbik, a nyolc éves is vele utazott, gondolta, neki most a dupla adag is elkel, biztos, ami biztos, bevesz belőle kettőt. Bár ne tette volna. Még ki se futott a hajó Pireuszról, ő már aludt, egész úton föl se ébredt, végigaludta az öt és fél óras utat, a nyolc éves fia, vagyis az idősebbik unokatestvére, hiába szölongatta, hiába ébresztgette, meg se moccant. Mikor megérkeztek Parosz kikötőjébe, Parikiába, a szemben ülő asszonyság félhangosan megjegyezte: Szép, mondhatom. Végiglumpolja az éjszakát. Még ezt az egyet se képes ellátni, minék az ilyennek kettő. És Irini kacag, én meg lenyűgözve figyelem. Remé-

lem, érzi ő is, mennyire odáig vagyok érte. Szinte fölfalom a tekintetemmel. Kacér mosollyal megjegyzi:

– Ha gondolod, nálam is van a két gombostűfejnyiből. Szívesen adok.

Tiltakozom, hogy nem, én ugyan nem, sosem veszek be szintetikus gyógyszert, kerülöm, ha csak lehet. Irini pedig hullámos, fekete sörényét hátravetve kacag. Aztán az órájára nézve megjegyzi:

– Jöhetne már ez a Jorgosz. Mindig az utolsó pillanatban ér ide.

Mire én:

– Tudod mit, Irini, mégiscsak kérek abból a tablettából. De kettőt.

És mivel Irini már régen nem él Magyarországon, Görögországban pedig nem szokás a másik elhatározásának mértjeit kutatni, kicsit sajnálkozva ugyan, de a legnagyobb jó szándékkal nyújtja át neki a két golyócskát. Szegény ókortörténész-doktorandusz honfitársunk pedig nem tudhatja, hogy Jorgosz Irini nagybátyja, és egyben a Highspeed 4 nevet viselő katamarán kapitánya.

A férfi negyvenkilenc éves lett, volt cége, fémmegmunkáló üzem a város szélén, az emberei egész nap fémlemezket vágtak, a felesége reggel kávét hozott az ágyba, a lánya csinos, okos volt, nagy háza az erdőszélen állt, mögötte úszómedence kékllett, volt autója, nyaralója, fát ültetett a kert végébe. És a férfi egy éjjel felébredt, a szomszédban ugattak a kutyák, lement a földszintre, a kertben, a fal mellett két alakot látott, betörők, kiabálta az emeletre, hívd a rendőröket, kiszaladt a homályba, üvöltött, az egyik betörő rohanni kezdett, a másik valami feketét tartott felé. Kék villanás, a férfi bőre égett, vérbe robbant a szeme. Kórházban ébredt, hidegben, fémvázú ágyon, a kopott mennyezet alatt. Meztelenül. Jött az orvos, számolta a pulzusát, a betörő elektromos sokkolót használt, mondta, aljas dolog, és még azt is mondta, a vizsgálat során kiderült, gyenge a szíve. Ez mit jelent, kérdezte a férfi. Azt, hogy mostantól az élet ajándék, felelte az orvos, és kiment.

Este jött a felesége, hozott ruhát, hazavitte kocsival, halkán kérdezte, hogy van, kiváltotta a szívére a gyógyszert. Négy nap múlva a folt elmúlt a nyakáról. A rendőrségen, az irodában elmondta, mi történt, és közben érezte, az áramütés kiegészítette belőle az erőt, nem tudja megvédeni sem magát, sem azokat, akiket szeret. A nyomozó azt mondta, riasztórendszert kell vennie, kutyát tartani, fel kell készülni, hogy ne mehessenek be többet a házába. A férfi kérdezte, bent voltak? A nyomozó bólintott, nem mesélte a felesége? A férfi bólintott, kinézett az ablakon, a tér fölött galamb röpiült, és az jutott eszébe, a galambok nem élnek sokáig. Ekkor elsírta magát. Gyerek-kora óta nem sírt. A fiatal rendőr zavartan hallgatott, végül azt mondta, sajnálja, ilyen a világ, írja alá a jegyzőkönyvet.

Másnap hajnalban felébredt, nézte a mennyezet, hallgatta felesége lélegzését, aztán felöltözött, taxit hívott, a reptérre vitette magát, vett jegyet az első gépre, elrepült Németországba. Ott megnézte a Neander-völgyet, állt a hegy lábánál, másnap átrepült Olaszországba, nézte Pompejít, a gipszbe öntött áldozatokat, a facsarodott testüket, onnan Lisszabonba repült, hogy megnézzék a híres földrengés nyomait. De semmi nyoma nem volt, csak egy kiállítás a Museu da Cidade-ban, aztán bolyongott a zajos, poros városban. A kikötőben leszólitotta egy fekete nő, fifty euro ten minits, és ő életében először felment vele szobára, maga sem tudta, mit akart, a nő feltérdelt az ágyra, come on, gyere hátulról, mondta, a férfi gombolta a nadrágot, a félig behajtott spaletták mögött meglátta a tengert, vitorlás hajó haladt kifelé. A végtelenbe. Az a hajó soha nem tér vissza, ezt érezte, és senki sem figyelmezteti őket, ne menjenek. Nincs segítség. Odakint sötétedett, a férfi eszébe jutott a saját lánya, a fiú, aki megkérte a kezét, eszébe jutott az esküvőjük. Táncolt, berúgott, énekelt. Eszébe jutott az unokája, ahogyan aludt a babakocsiban. A törékeny, beteges kislány. Nézte a prosti-

tuáltat, és ekkor összeszorult a szíve, olyan erősen a mellkasában, mint még soha, a férfi az asztalra tette a pénzt, visszabotorkált a szállodába, hajnalban Pestre repült.

A felesége nem kérdezett semmit, reggel hozta a kávé, mostantól sok tejjel kapod a szíved miatt, mondta, a férfi ránézett, mit tennél, ha nem lennék? Mit? A nő mosolygott, nem tudom, felelte borús szemmel, esendően. A férfi látta, hogy a nő feladta őt. A szíve miatt.

Délelőtt bement a bankba, megkérdezte a bankost, mi a lehető legnagyobb biztonság. A férfit ismerte, a szíved vacakol, mosolygott, az unokának, a családnak szeretne a biztonságot. Meg úgy érzi, hatalmas katasztrófa közelít. A bankos azt felelte, a gazdaság rendben, van még olaj. Milyen bajra gondol, nem érti. Meteor közelít a Föld felé, földrengés lesz? És nevetett. A férfi hallgatott. Komoran. A legnagyobb biztonság az arany, mondta végül a tanácsadó, aranyat kell venni, az ő bankjuk kereskedik arannyal, erdélyi aranybányában is lehetsz tulajdonos, mindent elintéz, simult feléd az öltönyében, te pedig érezted, a rossz, erőtlen szívében üzletet lát. Kivette az összes pénzt, eladta a kötvényeit, másnap hajnalban kocsiba ült, útnak indult, végig az országon, le-föl. Aranyat vett. Kisebb-nagyobb darabkákat. Néha ékszert is. Nyakláncot. Gyűrűt. Karperecet. Kereskedőknél. Ékszerészeknél. Átment a határon is, a szomszéd országokban is vette az aranyat, soha nem nagy tételben vásárolt, nem akart feltűnni, és mindig drága, biztonságos szállodákban aludt. Hajnalban ült az ágy szélén, nézte a táskában a fémet, arra gondolt, minden szétrohad, szétázik, rozsdámarja szét, de az arany marad. Világít, mint az első napon. Végül, amikor minden pénzt aranyra váltotta, hazament, a táskát levitte a pincébe, majd kutatni kezdte a hirdetésekben, hol tudna venni földet.

Nem sokat, néhány négyzetkilométert keresett.

És talált egy tanyát. A ház akácfa között állt, az istálló teteje lyukas, a kút beomlott, a földet gyom verte föl, de az országút, a főcsatorna a közelben futott, a híd sem volt messze. Megvette, kellett a saját föld, amit majd meg tudnak közelíteni. És ami nem feltűnő. Az ismert területek veszélyesek, mindenki ott odamegy, ott ássa el a dolgait, így a hiénák az erdei kegyhelyek, kilátók körül keresgélnek. Neki a saját földjén kellett három markáns pont alapján a helyet meghatározni, kijelölni. De mi legyen ez a három pont? A fa nem jó, kidőlhet, kivághatják, a folyó sem, ki tudja, milyen lesz húsz év múlva folyó, a GPS műholdakban sem bízott, le fogják kapcsolni, hamis adatokat sugároznak majd, talán le is lövik azokat az égről, ki tudja. Végül az országút melletti sziklás részbe véste az első jelet, ha felrobbantanák egyszer a hidat, a szikla akkor is megmarad, igen, így három biztos pontot keresett magának, és a trigonometria segítségével kijelölte a helyet a földjén. Nem messze a beomlott kúttól, a lapályos területen, szűrős bokrok védték, nem járt arra senki.

Most jött a dolog neheze, a feleségében, a testvérében nem, a lányában talán megbízhat, gondolta, de a férjét fecsegő alaknak tartotta, a lánya biztosan elmondja a titkot, a férfi meg... Az unokája kicsi volt még, pedig ő volt, lett volna az egyetlen, akiben bízhatott volna.

A gödörnek két méter mélynek kellett lennie, a modern fémdetektorok mélyre látnak, írták az interneten, két méterre kell ásni legalább, vagy többre, ha biztonságot akart, egyedül nem bírja, tudta a férfi, segítség kellett. Bement a cégéhez, tizenegy embere volt, a művezetőt kérdezte, ki hogyan dolgozik, el kell bocsátania valakit, a művezető vigyorgott, az új embert javasolta, az anyjával él, késik, iszik, fecseg, rendben, mondta a férfi, küldje be. A férfi jött, leült, a férfi látta a zavaros szemén, hogy tényleg iszik, az ujjai remegtek. A férfi kérdezte, hogy van az anyja. Tegnap vitte az öregotthonba, jó helye lesz, főznek rá, megmossák, felelte az ember, nézi a tévét. A férfi nézte az embere borostás képét, rossz ingét, koszos cipőjét, akar-e munkát, kérdezte végül, jól megfizeti. A hétvégén kell menni valahová. Az ember bólintott, vigyorgott, a férfi szólt, ne meséljen erről senkinek, nem kell feszültség a munkások között, és reggel ötkor a piac mögött várjon. Az ember vigyorgott, a férfi üvöltöni kezdett, komolyan gondolja, tűnés, kifelé az irodából.

Vasárnap reggel az ember állt a sarkon, ő felvette az autóval, kihalt falvakon, utakon mentek a telekre, a férfi kirakta az ásót, a lapátot, a csákányt, mutatta az utat a bokrok közé, na, itt kell ásnia, két méteres mélységű legyen a gödör. Az embere ásott, izzadt, nyögött, zihált, ő nyújtott le neki vizet, ebédre sültet kapott az ember, hálálkodott, az anyjáról kezdett mesélni, a férfi leintette, hagyja, nem akar erről hallani. Érezte, az ember megbántódott, de nem érdekelte, nem beszéltek, nem kerültek egymáshoz közel. Amikor két méteres lett a gödör, kihúzta onnan az embert, a háta mögé került, mély lélegzetet vett, és az ásóval precízen tarkón vágta. Az ember elesett, alig vérzett, lassan elhalt a lélegzete. A férfi belelökte a gödörbe, tolt rá földet, visszament a kocsihoz, kivette a táskát az arannyal, elcipelte a lyukhoz. Óvatosan leengedte, tolt rá földet, letaposta, dobott rá gyomot, gondos volt, a végén semmi sem látszott a rejtkehelyből. Visszament a kocsihoz, beült, a szíve megint szorított, bekapcsolta a rádiót, zene szólt, a férfi ült, arra gondolt, az unokája élni tud majd, ha ő nem lesz, mert olyan világ lesz, hogy senkit sem érdekel egy halott a föld alatt, és olyan unokája lesz, aki megbocsát. Ezt remélte...

Az első éjjel és még néhányszor, mielőtt hajnalban elvitte a szívroham, a férfi ál-mában beszélt a halott emberével. Egyre mondta, hogy azt kell kitalálnia, hogyan juttassa el az üzenet az unokájának, hogy az megtalálja, kiássa az aranyat. A biztonságot. Igen, és sajnálja, a beteges unoka miatt tette, és arra gondolt, küld pénzt az ember beteg anyjának. Az otthonba. Az ember ült az ágya szélén, véres inget viselt, és annyit mondott mindig: Nem haragszom.

SZAUER ÁGOSTON

Magányok

A szempillák mögött
egy más, teljes világ.
Maradjon csak titok
ezernyi zug, kis ág.

Pedig megbújik ott
sok ismerős elem –
ki rejti, annak is
talány a végtelen.

Impresszió

Emelkedő nap – méretes.
Még mindenről eső csepeg,
a fő irány függőleges:
falak, fák, ernyők, emberek –
sok tétován megfolyt vonal,
szürkék, pasztell rozsdás olaj.

Kaietur egy vízesés a guyanai Potaro folyó legmagasabb pontján, ahol sziklák közül tör elő a víz és zuhatagként hatol hét és félszáz méternyi eséssel alatt folytatja rohanását. Ez volt Ken Lam kiváló georgetowni könyvkereskedő kirándulásának csúcspontja 1971 augusztusában. Ken a barátom, világosbarna bőrű, kerekarcú kínai ember, akitől az egyetemi könyvtár számára könyveket és folyóiratokat veszek – hiszen ő az egyetlen megbízható könyvárus a vidéken.

Hét gyereke van: Andy, egy huszonkilenc éves asszony, kínai nő, 30. házassági évfordulójukat ülik. A lakomára hivatalos Don Longman, az egyetem kultúrmérnök karának professzora és szerénységem, az egyetemi könyvtár igazgatója. Hátizsákkal és trópusi öltözékben érkezünk Kenék colonial típusú nagy fából épült házához, hol a tágas ebédlő uralja a mezőnyt: tizenketten üljük körül az ebédre terített jubileumi asztalt. Ez a purple harte fából készült bútor két koncentrikus körből áll, a belső kör forgatható.

A tízféle ételt egyszerre tálalják a család női tagjai: porcelán tálban won ton levest, grízgaluskával, májgombócokat chilipaprika péppel, egy kétkilós lukanani (pontyszerű) halat, egyvégtében, kaporszósszal, kacsamellet citromszósszal, piritott rizst, kínai rizsmetételt, spring rollokat (kínai zöldseszes palacsintát) édes és keserű csirkét, és gyümölcssalátát, mangóból, narancsból, papayából, lychyből készültet.

Ken jómódú ember, a múltban gyémántmosással is foglalkozott. Egyszer a surinami határon megállították a fináncok – mivel a gyémántkereskedelem állami monopólium – és megtaláltak náluk (a két kisebb gyerek is velük volt) egy kis zacskónyi csillogó gyémántot. Hahó! „Áh, ezek kavicsok, kislányom Gina játszik velük” – mondta Ken nevetve és kiszórta a zacskó tartalmát. Mit tesz Isten, még négy hasonló zacskó gyémánt volt a motorházban.

Ken tehát az ünnepre hazahívta gyerekeit és egybegyűjtve őket, valamint mindkettőnkkel megtoldva, ebéd alatt felvázolta a Kaietur kirándulás tervét. Hat testvér jön velünk, Andy – világszép menyecske – otthon marad két fiacskájával, mamájával. Férje Kim, ugyancsak kínai, sikkasztott, jelenleg egy év büntetését nyomja a fegyházban. Mi többiek, tizenegyen, fölpackolunk két Landrovert, Kené az egyik, majdnem új, az enyém a másik – már-már végét járja, és megindulunk a Makushi amerindián falu felé, fővárosunktól délre.

Az út mindössze harmincöt kilométer, de ebből csak az első tíz köves autót, a maradék huszonöt erdei ösvény. Van magas esőerdő, 70-80 méteres fákkal, közepes erdő 20-30 méteres fákkal, van bozót, főleg bokrokkal benőtt terület és vannak síkságok, vízmosások. A huszonöt kilométeres erdei utat, hol a bozót és a közepes erdő váltogatta egymást – időnként vízmosásokat – egy Timehri nevű folyó partján, körülbelül négy óra alatt tesszük meg. Fél hétkor van napnyugta, itt az egyenlítő szegélyében húsz perces a vérvörös felvonás, a napnyugta, addigra a faluba kell érnünk. Az út majdnem járatlan: kidőlt faderekak, liánok, tüskés bokrok állják itt-ott utunkat, tehát előkerül a cutlass (hasonló a machetehez), mellyel mindenki fel van fegyverkezve.

„Részben a növények, részben a kígyók ellen” mondja Ken mosolyogva. Holdvilágképe gyerekkorában a kakaó helybeli reklámja volt, sokan most is úgy beszélnek róla: a kakaó fickó.

A tájékozatlanok militáris osztagnak is nézhetnének bennünket. Londonban, a katonai boltban vásárolt vastag ingkabátot, bricsesz típusú erős vászonnadrágot viselünk valamennyien, kivéve Ginát, akinek édesanyja varrt kígyóbiztos öltözetet. Bakancsunk olyan anyagból van, mint az otthoni halina csizma. Fejfödönket szúnyogháló borítja – erre csak napkeltekor és napnyugtakor van szükség, amikor a moszkítók támadnak.

Sok munka és útonálló növényirtás és faelmozdítás után megérkezünk a makushi faluba. Az indiánok vesszőből font kerek házakba laknak, bennünket a „tanácsházába” a benabiban helyeznek el; mindenki fölfüggesztheti erős zsinegekből font függőágyát és a cicadák szötte kinti zenekart hallgatva, elszenderedve töltheti el a trópusi éjszakát.

A cicadákat megszoktam már, de a két egyetemista versenyt horkol egymással – füldugóra van szükség. Reggel lemegyünk a folyóhoz mosakodni, mindenki félmeztelenre vetkőzve, a víz friss, a levegőt megmértem, huszonnyolc fokos. Délfelé eléri a 36-ot, aztán este lehül megint a reggeli hőmérsékletre.

Gyűjtöm az indián meséket, történeteket, melyeket főleg fehér emberek jegyeztek fel, mivel a legutóbbi időkig az indiánok csak a rovásírást ismerték. A településnek – nevezhetjük ezt a törzs egy szilánkjának – van egy főliánása, a főnök kölcsön adja nekem ezt, lemásolásra. Majd Georgetownban az új Xerox géppel lemásoltatom, és az eredetit visszaszármaztatom.

Nem mintha tudnék beszélni Sasszemmel, így hívják a főnököt, akit manapság kormányrendeletre Kapitánynak kell nevezni. Tehát hogyan kommunikáltunk? A reggeli mosdásnál megismerkedek egy Jane nevű colos és csinos angol antropológus nővel. Jane egy évet készül a makushik között tölteni, ebből fele már eltelt, hogy lekottázza szokásaikat, felmérje hitvilágukat és „megvásároljon” szerszámaikból annyit, amennyit „eladnak” neki. Árucseréről van szó. Jane hoz a városból Coca-Colás dobozokat, cukorkákat és egy jégdobozban kockára metélt jeget. Ezt a gyerekek ujjongva szopják, nyalják, mint a fagyaltot. Az angol lánynak – kívül hirtelen barátságot kötök – van már íja, vannak nyílvevesszői, indián ékszerai, sáslevelekből font szoknyája, tüszője, mely gyógyfüvek tárolására alkalmas. Jane egyszeriben lelkes és szomorú: folyvást maga elé néz, mint aki keres valamit – tán elvesztett szerelmét.

Elvegyülünk a falu népe között. Bernardnál van egy zsebnyi rágógumi, szájmozdulatokkal megtanítja használatát a főnöknek, majd a csodadoktornak is, akit ez idő szerint már medicine man-nek kell nevezni. A vágott sebre pókhálót tesz, a székrekedésre van egy kipróbált gyógyszere, fejfájás ellen nedves papsajtot (indián nevét nem tudom) tesz a szenvedő homlokára. Egyébként, már egypár éve, ő is, meg a törzsszilánk minden tagja anglikán. Anglikán misszionáriusok jártak itt, fajtestvéreiknél a katolikusok, a folyó eredeténél baptisták térítettek. Jane mondja: „a vegyes házasságok azt eredményezik, hogy a felekezetek közti különbségek özszemosódnak.”

Ken, Fred és Gina pepperpotot főznek egy nagy üstben. A hús egy tekintélyes hangyászból került ki, melyet egy indián vadász ejtett el. A négy legidősebb fiú vadászni megy az indián fővadással a falut környező kiserdőbe és a fiókszavannára.

Hoznak is estére egy szarvast, nem nagyobb a magyar őznél, amit Cecil mesél: „úgy fogtak el, hogy a vadász mérgezett nyíllal (kurare) megsebezte és a két eb pár száz méteres üldözés után levadászta.”

Én kenuba ülök és evezek egy jól célzó indiánnal, aki hat darab arasznál nagyobb halat lő ki a folyóból.

A fortélyt is elárulom. Nem virgonc halakat nyilazunk, hanem megbódultakat. Egy, általunk sleepy tonic-nek nevezett leforrázott húsos növényt összekevernek cassara liszttel, a vízbe hajított galacsinokat benyelik a halak és félnéderesen, irányt és tartást veszítve úsznak a felszínre.

Este a megújított pepper pot és a kerek pizza alakú cassava elfogyasztása után korán lefekszünk, előkészülvén a másnap reggel korai indulásra. Bár az úgynevezett „száraz” évszakban vagyunk, de a nedves trópusokon, ezért átélünk egy reggeli záport. Azután útra fel! A két Landrovert a településen biztonságba helyezve gyalog vágunk neki a hegyi útnak. Kezdetben, a hegy elterpeszkedő lábánál kitaposott ösvény vezet fölfelé, amit csak itt-ott keresztez egy ágaskodó bokor, vagy egy hosszúra nőtt lián. Egy és fél óra könnyű menetelés után az ösvény elkeskenyedik és meredekebben törekszik fölfelé. Majmok szinte mindenütt ugrálnak a fán és papagáj csapatok repülnek. Csapkodnak, kiáltoznak a fejünk felett.

Aztán Ken fölkiált: „nézd”, és nézzük, amikor előttünk 5-6 méterre egy zöld kígyó ugrik – szinte repül – át egyik bokorról a másikra. „Runman (szaladó ember) a hosszú zöld hüllő neve, csipése halálos.” „Úgy látom fél az emberi lényektől” jegyzi meg Don és megsuhintja cutlaszát, mint egy kardot.

Bandukolunk az avar borította emelkedőn fölfelé. A fiatalok mind elől, Ken, Gina, Don és én a sereghajtók. Tanulmányozom a fákat. Már felismerem a green harte-ot, a purple harte-ot, a tikfát, a mahagónit, trópusi babért, a moru fát, melynek karmai kiállnak a földből és a természet legcsodásabb ajándékát, a lángfát. Koronája égőpiros, mintha minden levele meggyújtott gyertya lenne. Na persze a pálmafákat is, melyek itt a leggyakoribbak.

Mindazonáltal van még százegy néhány fafajta, páfrány, ciprus körülöttünk, melyeket nem ismerek.

Meleg van, de sok az árnyék. Kulacsa mindenkinek van, teletöltve jó forrásvízzel, és éthordó edénye is, tele pepperpottal. Ez a trópusi „gulyás” napokig eláll a benne lévő pimento adag, bors és egyéb fűszerek segítségével. Az ebédhez szedünk gyümölcsöt a környező fákról, bokrokról. Van itt mandula, mamya alma, avokádó, narancs és banán. Bár a szegénység ismerős, az éhhalál ismeretlen Guyanában.

Don közös barátunkat, Kent faggatja: „Hány kínai család él itt, ezen a földön?” „Kilencezer, nem egészen egy ezrede a másfélmilliós lakosságnak.”

Elgondolkozom. Guyana kétszer akkora, mint Magyarország, ahol tízmillió ember él. Persze az ország 80 százaléka itt erdő, öt százaléka víz. Indiából van negyvenegyezer – csaknem mind erdőlakó. A városiakok zöme vagy indus, vagy néger eredetű. Szívósan gyűlölik egymást. Nem biztos, hogy a fehérek találták föl a fajgyűlöletet, vagy gyakorolják azt a legintenzívebben.

Alkonyatkor egy ritkás erdőrészen vezetne keresztül az utunk, ám megállunk, le-táborozunk. Ken előveszi a hátizsákjából a „lángszórót”, azaz a lángvágót és körbeéget egy tíz méter sugarú kört. Jaj az ott tanyázó skorpióknak, vöröshangyáknak vagy a fa-

ágakba csimpaszkodó denevéreknek. „Vannak itt vérszívó denevérek?” – kérdi Don. „Tudomásom szerint az itteni denevérek csak a gyümölcsök vérét szívják” – feleli Ken. Faágakhoz kötjük a függőágyak köteleit, és aki megszokta már a cicadák éjjeli zenekarát, az nyugodtan aludhat. Egy darabig. Mert valahol a bögőmajmok elkezdik, úgy éjfél felé és két órán át folytatják iszonyatos rikácsolásukat, a dzsungel-éji zenekart.

Reggeli kétórás menetelés után elérkezünk a Potaro folyó közepső szakaszához. A jobb parton, ahol menetelünk, kikötött csónak, fából vajt kenu vár. Öt emberre szabott; mi tizenegyen kétszeres fuvarral szeljük át a folyót. Olyan szélességű és gyorsaságú, mint a Felső-Tisza. A fiúk klottgatyára vetkőznek, és már lubickolnak is a vízben. Ódzkodom. Ken felvilágosít. „A gyors és aránylag hideg vizet nem szeretik a kajmánok és a piránák, biztonságos.” Nosza, nekivetkőzök és bevetem a habtestemet én is. Edward ideszól nekem: „Átússzuk a folyót versenyben. Beszállsz te is?”

A fiúk, mind az öten jól úsznak, természet adta tehetséggel, de nem ismerik versenyző múltamat. Így hát álmélnak, hogy tíz méter induló hátrányomat leküzdve elsőnek kapaszkodok föl a túlsó partra. Aztán visszaúszunk a bal partra.

Don, aki nem úszott, megkérdezte: „Miért nem maradtunk a másik parton?” Bernard megmagyarázza: „A másik parton olyan sziklák álltak volna utunkba, amiken aligha tudtunk volna átmászni.”

Ismét van kitaposott ösvény, itt-ott keresztbe fekvő korhadt faágakkal, fatörzsekkel a közepén. Az egyikre rálépek. Mérgeesen szisszentve emeli föl a fejét. Kígyó! Én még álmélnék, de lecsap rá Don fegyvere: kettévágja cutlasszal. Ken is odapenderül, farkánál fogva felemeli az áspist. Körülbelül két méter hosszú fiatal, sötéten csikozott óriáskígyó. „Boa constrictor” mondja kínai flegmával Ken.

Nemsokára rá, és még a délután derekán, egy fenyérré érünk. Le kell táboroznunk, hogy élelem után nézzünk. A pepperpot elfogyott. Gyümölcs persze akad a terepen. Vad ananász, mangó, guáva és banán. És egy erdei ház – ha úgy tetszik földes talajú kunyhó. Fából ácsolták össze az egészet, mint a ruszinok az erdei lakokat a Kárpátokban, ahol gyerekkoromban jártam. A kunyhó tetejét bougenvilla lila garland borítja. Bedólt kerítésén csodálatos, kétszínű liliom alakú fehér orchidea virul.

A fürge Lam fiú, Fred rohant be a házba először és amint kitorpte az ajtót, uzsgyi! Egy nyúl szalad ki onnan, lóhalálában. „Vadnyúl”, rikkantok, Ken leint: „laba”. Aztán megmagyarázzák, ez a dél-amerikai nyúlzsabású emlős itt lakik a fenyéren, jobbára maga ásta lyukakban, mint másutt az üregi nyúl.

Fred sötétedéskor elkönyörgi braziliai sörétes puskámat, mely eddig csak a vállamat nyomta, nem használtam e kiránduláson. Ő tehát puskával a kezében elől, én mögötte, jószugarú elemlámpával. Ha a laba kibújik a föld alól, rá kell világítanom.

Sor kerül erre is rövidesen. Az állatka egypár másodpercre megdermed a fénytől, és durr! Fred már el is találta az irháján. Édesapja Ken, két lőtt papagájjal tér meg. A prédát megtisztítjuk, a papagájokból ismét pepperpot készül, a labát nyárson sütjük meg.

Gina forgatja a nyársat, közben odaveti nekem: „Aki laba húst evett és forrásvizet ivott, az visszatér Guyanába”. „Aki a Fontane di Trevi vizébe ezüstpénzt szórt, az visszatér Rómába” felelem a kislánynak.

„Az hol van?” – kérdezi.

A labahús valóban felséges, bár az egyre jutó fejadag madárnak való.

Jó alvás után (már kezdem megszokni a függőágyat) reggel nekivágunk utunk utolsó egyötödének. A hegy kúpszerűen megmagasodik előttünk, a fák eltörpülnek, a bokrok uralják a terepet. Ismét van csapás, szuszogva megyünk rajta fölfelé, noha málhánk egy részét a kunyhóban hagytuk, hisz holnap ide készülünk visszatérni.

Bal felől egyre erősödik a Kaietur vízesés robaja, jóllehet a folyóból nem látunk még semmit. Az élcsoport, vagyis a négy idősebb fiú zihálva közénk sodródik, már nem akarnak (vagy tudnak) elsők lenni a hegytetőn. Ez a dicsőség Doné lesz, akit különlegesen izmos angol lábakkal látott el a Teremtő, és aki csak ételt, italt visz magával.

A hegy csúcsa kopasz, mint Churchill feje, a folyó permete már benedvesíti a megérkezők orcáját, a robaj úgy felerősödik, hogy egymás hangját csak kiáltozva halljuk.

A folyó itt csak Sugovica szélességű, de a sziklákon akkorát ugrik, hogy a vize egy függőleges szurdokba, 226 méteres mélységbe zuhan. Miért nem és miért sem, de a sziklaugró víz párája fölött félarasznyi szitakötők kergetőznek. Talán odavarázsolta őket a torlódó folyó fölötti vízpára. Talán nászukat ülik. (Ez lenne a világ második legmagasabb vízesése. Az első az Angel Falls Venezuelában.)

Mi csak állunk, rendületlenül, vagy egy negyed órán át. Aztán a fiúk, kulacsikkal a folyóirány ellen mennek száz métert, az edényeket megtöltik, isznak belőle. Követem példájukat.

Ken meséli: „Még nem is olyan régen itt éltek a Kaietur indiánok. Ha valamelyikük annyira megöregedett, hogy a hamut is mamunak mondta, azt beleültették a kenujába és leutaztatták a vízesésen.”

„Az anyókákat is?” – kérdezi részvétellel Gina.

„Nem, csak az Apókákat.”

A visszaúton nem vezettem részletes naplót. A három nap alatt csak három dolog tűnik fel.

Este, a kunyhó körül megjelennek a „gyertyalegyek”, a dzsungel kis világító rovarlámpácskái, melyek hasonlóak a mi szentjánosbogarainkhoz. Fényüknél nem lehet olvasni, de nem üti az ember fába a fejét.

A közepes fák egyikét, előttünk, csupaszra vágták a levélvágó hangyák. Beérjük őket. Kilométer hosszú hadsoruk minden katonája egy levél-vitorlát visz a hátán. Hatszor akkorát, mint önmaga. Milyen jó, hogy hangyászszünök is vannak a világon, különben elpusztulna a dzsungel fele!

Már látjuk a folyó partján kikötött csónakot, óvatosan poroszkálunk lefelé a lejtőn, mikor, mint egy óriási kék lepel lebbenésére megérkezik egy a talajtól a fák csúcsáig érő égszínké pillangó-erdő. Előttünk, mellettünk, fölöttünk, csaknem érintve arcunk, kezünk, repdesnek a tenyéryni lepkék. Hol vagyok én, kérdelem magamtól, a Paradicsomban vagy megisméltődött az aranykor, lapos lazuli korrá változott lepkekirályságban.

Otthon, a kertben hatéves Panda lányom kitért karokkal elém szalad. Amikor fölemelem, magamhoz szorítom. elpityeredik: „Apuka, mi történt veled? Alig ismerlek rád. Fekete szakállad van.”

Hát igen. Az ember a dzsungelbe nem viszi magával borotva-felszerelését.

Ken szerint én voltam az első magyar, aki fölgyalogolt a vízeséshez.

Egy fiatal mexikói torero, Juan Pablo Sánchez derechazója. Szabályos, tiszta, és a legveszélyesebb szögből fogadja a támadást; ezáltal ember és állat egyetlen testet alkot.

VERESS ZSUZSANNA

A Minótauros labirintusában a spanyol bikaviadal

„Ebben a világban, ahol nincsenek hősök és nincs vallás, a bikaviadorok az egyetlenek, akik a ritust folytatják, egy hiteles vallás ritusát, amelynek kórusa az egész közönség.”
(Ángel Álvarez de Miranda)

1.

2012 januárjában Barcelonában érvénybe lépett a másfél évvel korábban nagy nehezen kieroszakolt törvény, miszerint Katalónia fővárosában többé nem tarthatnak bikaviadalokat. Az északkeleti régió legfontosabb városában a krónikák szerint először 1387-ben volt *corrida*, most, több mint hatszáz évvel később a statisztikák szerint a helyiek hetvenhat százaléka nem érdeklődik a „véres sport” iránt. Barcelona elvesztése nagy érvágást jelentett a szakma művelői és rajongói számára.

Én abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy még láttam bikaviadalt a barcelonai La Monumentalban: ez a csaknem húszezer férőhelyes, téglavörös, csipkés oromfalú, mór kupolás, pálmafákkal szegélyezett masszív amfiteátrum komoran elzárkózik a külvilág nyüzsgésétől. Barcelonában minden, ami építészettel kapcsolatos, Gaudíról szól. Gaudíról, akinek girbegurba házai egész kerületet foglalnak el, és Sagrada Famíliája uralja a város főterét. Ezek a nyomorult épületek csakis egy modern ember agyából pattanhattak ki: úgy festenek, mint ügyetlen gyerekek által összehányt, megkövesedett gyurmakunyhók, vagy a vízparton felejtett homokvárak, amiket bármelyik pillanatban elsodorhat egy váratlan hullám, vagy porrá zúzhat egy óvatlan láb. Ellenben a La Monumentalban egy másik idősíkban találja magát az ember. Nem úgy, mint egy óegyiptomi sírkamrába belépve, ahova egyébként soha be nem merészkednék; de akik bemerészkedtek, azt állítják, hogy nem érzékelik az időt. Az amfiteátrumban érezni az idő múlását, de a megszokottól eltérően, nem rohan, inkább kényelmesen hömpölyög. Évszázadokat repülünk vissza, olyan korba, ahol sietségnek, kapkodásnak nincs helye, az embernek nem kell versenyeznie az idővel, nem fut ki belőle mindaddig, amíg a sorsa által elrendelt tevékenységet be nem végzi. A kockaköves, sötét folyosókon átvágyva kijutunk a nézőtérre, ahol feltáruznak az épület valódi méretei és elvakít a napfény; mintha tüzes nyilakat lövöldözne odakentről a napkorong, mindent eláraszt sugárzásával. A nyári hónapokban a félsziget északi részén is rendkívüli a hőség, és a levegő magas páratartalma rátelepszik a mellkasra. A viadal százötven perce, tisztas távolból, nem tűnik többnek élnék, hivalkodó

színek kavargó forgatagánál, amit a fény számtalan árnyalatra tördel szét. Rózsapiros köpenyeket ide-oda rángató, rohangáló embereket tajtékzó, hatalmas fekete hegyeknek látszó lények üldöznek, néhányat feldobnak a magasba, ezek elterülnek a homokban, míg társaik ki nem viszik őket. Kiserkenő vér, ami úgy folyik végig az állatok csillogó, sötét szőrén, mintha egy hosszú lépcsősoron vörös szőnyeget gördítenének végig. A vér látványa mindig természetellenes, jegyzi meg Ortega y Gasset, egyszerre lebilincseli és taszítja az embert; de a bikán lévő vér furcsamód patinás ékszerre emlékeztet. A fojtogató forróság és látvány együttesen megteszi a hatását: néhányan rosszul vannak a meredek lelátón. Szürkületkor gyorsan lehül a levegő. A ring reflektorainak fényében karcsú alak áll a porondon, tetőtől talpig aranyba burkolózva, vérfoltos öltönyben. Diadalmas arccal nézi a lába előtt mozdulatlan fekete földkucpacként elterülő halott állatot. Körülöttem angol és francia turisták elkeseredetten rázzák a fejüket: „Borzalmas! Borzalmas!”. Nem tudom, hogy maga a bikaviadal borzalmas-e számukra, vagy csak az aznapi előadás. Akiket megkérdezek, kivétel nélkül osztják ezt a véleményt. Akkor hallom először azokat a jellegzetes mondatokat, amik újra és újra elhangzanak az *antitaurinok* szájából: „Én a bikának szurkoltam”, „Az az ember, aki képes egy ártatlan állatot lemészárolni, maga az ördög”, és az állandó kérdés: „Muszáj megölni a bikát?”

Ha manapság a turista bikaviadalt akar látni, délebbre kell utaznia. De miért akarna? Az elmúlt évek során számos ismerősöm járt a félszigeten és mindegyik mesziról elkerülte az arénákat. Buzgó állatvédő szervezetek – akik bizonyára egészséges lelki fejlődésünket tartják szem előtt – közlik, hogy ennek a „barbár, véres sportnak” a pusztá léte szégyen Spanyolországra és egész Európára. Jó tanácsként hozzáfűzik, hogy mielőtt meglátogatjuk az országot, közöljük az utazási irodával, hogy ellenezzük az állatkínzás minden formáját, és írjunk levelet a spanyol nagykövetségre: amíg a látványosságok között szerepel a bikaviadal, bojkottáljuk a kiutazást. A spanyol politikai vezetés szemére hányják, hogy – hihetetlen módon, a XXI. században! – több száz tenyészet és bikaviador képző intézmény állami támogatásban részesül. Szerintük nemcsak a tevékenység professzionális művelői aljasok, hanem azokat is lealjasítják, akik megtekintik a *corridát*. Vagyis a bikaviadal látvány útján fertőz. Remek példa erre Jack London egyik novellája, amiben az okos *gringo* felvilágosítja az ostoba mexikóit a bikaviadal szemlélésében rejlő veszélyekről: ha a viadorokat veszed példának, ezeket a gyáva és alantas lényeket, magad is elfogadod a gyáva és alantas létformát és abban a mélyen méltatlan hitben ringatod magadat, hogy a kiszolgáltatott állatok leölése férfias tett. Jack London az angolszász Amerika felsőbbrendűségi meggyőződését saját szociális aktivista buzgóságával vegyítve tolmácsolta művében. A puritán protestánsok riasztó jótékonykodási mániáját, aminek alapjául az a meggyőződés szolgál, hogy Latin-Amerika, sőt újabban Európa is száanalomra méltóan elmaradott, és ha török, ha szakad, ki kell emelni ebből az elmaradottságból. A jóakarattal megfeszített gyakorlása közben mellékes körülmény, hogy ezeket a kultúrákat éppen saját létezési módjuktól fosztják meg azért, hogy a maguk képére igyekezzenek formálni őket. Helyesen állapítja meg Ortega, hogy „abban a gondos fáradozásban, hogy min-

dent úgy tegyünk, ahogyan kell – s a moralitás épp ez –, van egy határvonal; ha ezt átlépjük, kezdjük azt hinni, hogy az a megfelelő és helyes, ami valójában csak a mi szeszélyünk, avagy mániánk. Ily módon áldozatul esünk egy újfajta immoralitásnak, ami az összes közül a legrosszabb, mivel épp azokat a feltételeket nem ismerjük fel, melyek nélkül a dolgok nem lehetnek azok, amik.” Éppen ez a fajta perverz, kifordított moralitási kényszer jellemzi a modern humánus embert, akinek attitűdjét – tudtán kívül – a korszellem alakítja, és egy tolakodó fontoskodásban nyilvánul meg. Az a csakugyan mániává fajuló tévképzet lesz úrrá rajta, hogy mindenhez ért, így aztán az élet legkülönbözőbb területeibe beavatkozik, mindent azonnal és véglegesen megítél, és álláspontját lefegyverző agresszivitással demonstrálja. Ennek kiváló táptalaja törekeny hiúsága, nagyzási hóbortja, makacs kontrollkényszere, és a néhány száz éve uralkodó egalitarizmus ideája: nem a „mindenkinek a magáét” elvet tartja szem előtt (ami az organikus társadalmakban az emberi élet normális vezérlőelve), hanem a „mindenkinek egyformán” természetellenes hiedelmét. Amellett, hogy nyilvánvalóan beszámíthatatlannak tekinti a jó útra térítendőket, még ahhoz is veszi a bátorságot, hogy kijelölje, melyik a „jó út”. Emlékszem, olvastam valahol Wilson elnök és az akkori brit nagykövet egy Mexikó demokratizálását érintő beszélgetéséről, ami kiváló példával szolgál a moralitás mániájának áldozatául esett ember magatartására. Amikor Wilson állhatatos követelésére a nagykövet megkérdezte: „De mi lesz, ha a mexikóiak nem akarnak demokratikus rendszerben élni?”, az elnök így felelt: „Akkor megetetjük velük. Lenyomjuk a torkukon.”

A bikaviadal spanyol és külföldi ellenzőivel is hasonlóképpen áll a helyzet. Ó, mennyivel hasznosabb lenne, ha azok, akik alsóruhára vetkőzve, piros festéket kenve magukra, dögöltt bikát „alakítva” kifekszenek a városok tereire „tüntetni”, mondván, hogy „*La tortura no es arte ni cultura*” („Az állatkínzás nem művészet, nem is kultúra”), inkább elgondolkoznának a szándékaik szerint megmentendő állatok jövőjéről! Mivel ha a bikaviadalt egyszer s mindenkorra betiltják, a harci bikák tenyésztése okafogyottá válik; ezek a érvonalak eltűnnek a föld színéről.

Bár a terület folyamatosan csökken, a munkanélküliség és a jegyárak emelkednek, a nemzetközi tiltakozások ellenére egyelőre mégis megmarad a bikaviadal Spanyolországban. A király – akit nem lehet azzal vádolni, hogy rajongója lenne a *fiesta nacional*nak, és igen ritkán jár viadalokra, akkor is csak Madridban – állítólag kijelentette, hogy amennyiben az Unió betiltja a bikaviadalt, Spanyolország kilép az Unióból. Figyelembe véve az uralkodók jelenkori hatalomgyakorlásának határait, János Károly szavai üres fenyegetésnek hatnak, de a spanyol államfő további támogatásáról biztosította a szakma művelőit, és 2013 októberében a parlament „nemzeti hagyománynak” minősítette a bikaviadalt, aminek fennmaradását biztosítani kell. A harc a ringen kívül tovább folyik, és ismerve a korszellem egyre gyorsuló zuhanását, a jövő nem kecsegtet sok reménnyel a végkimenetelt illetően.

Megfigyelésem szerint a bikaviadalt három szinten lehet megítélni. Az első, legalacsonyabb az érzelmi szint. Azok, akik szenvedélyesen gyűlölik és barbárságnak tekintik, minden esetben a szentimentum által irányítva jutnak erre az álláspontra: a kiszolgáltatott lény szenvedése iránti részvét egy sajátos „igazságérzetre” apellálva arra készíti őket, hogy szolidaritást vállaljanak az állattal és szószólói legyenek megmentésének. „Csak sírtam, sírtam, és nem tudtam megérteni, hogy az emberek miért nem tesznek valamit” – mondja egy nő, aki egy bikaviadal megtekintése után elszánt harcra lett a tevékenység betiltásának. Ha az ember a viadalra bocsátott állattal azonosítja magát, ténylegesen szenvedni fog. Valójában soha nem tudhatjuk meg, miféle szenvedést él át egy bika az arénában, hiszen még ha képesek is lennénk a megtapasztalására, emberként, nem pedig bikaként tapasztalnánk meg, tehát ennek a különös „beleérzésnek” létrehozója nem más, mint az ösztönös érzelmektől hajtott fantázia. Ilyenformán a bika pontosan annyit szenved, amennyit fantáziánk mértékétől függően neki tulajdonítunk. Tárnyilagosan annyit lehet mondani, hogy figyelembe véve a kondícióját, a testsúlyához képest csekély vérvesztésűt, a „tortúra” rövid időtartamát és egyéb tényezőket, nem valószínű, hogy *nagyon sokat* szenved. Az ellenzők számára ez persze sovány vigasz. Megrázó képeket terjesztenek a bikaviadalon megszurkált, a palánk mellett tántorgó, kilógó nyelvű, üveges tekintetű bikákról; némelyiknek vér ömlik a szájából egy tüdőbe döfött kard következtében. Ezek a képek valóságosak, mert a bikaviadalon minden zavarba ejtően valóságos és közvetlen, és pontosan ez taglózza le a virtuális álrealitáshoz, a részvétel nélküli kukkolás kényelméhez szoktatott modern embert. Valóságos a szenvedés, a matador ujjairól lecsöpögő vér, az emberről-állatról egyaránt patakzó verejték, a szagok, a hőség, a közönség egyöntetű „olé!” kiáltása, időnként a zuhogó eső, a jégverés vagy a viharos szél; azáltal, hogy az ember végignézi, valamiképpen a részesévé válik. És valóságos az ölés is, az ölé diadala, a nézők elismerő zsebkendő lobogtatása, a dögöt kivontató öszvérfogat, a homokot gereblyével elegyengető ringszolgák szenttelen ténykedése... Ezek az egyébként demagóg céllal terjesztett képek természetesen elkészerítik az embert, és jobb esetben arra készítik, hogy átgondolja a látottakat. Rosszabb esetben viszont örökre maga mögött hagyja a bikaviadal világát, undorral, megvetéssel és azezzal a megingathatatlan meggyőződéssel, hogy a matadorok a leggonoszabb emberek, akik valaha a föld hátán éltek. Mert az állattal való feltétlen részvét szükségképpen párosul az ember iránti gyűlölettel, aki annak az életét kioltja. Ha az ember nem reménytelenül tompa, okvetlenül keresztyülmegy az érzelmi stádiumon: ilyenkor az a kérdés, képes-e felülemelkedni a megrázkódtatáson, hogy kiderítse, mi célt szolgál. A krízis nem az elfordulás vagy a szándékos félrenézés, hanem az aktív átélést követő megértésre való törekvés képes feloldani.

A második szint az esztétikai. Aki így tekint a bikaviadalra, már nem pusztán azt látja, hogy tarkaruhás emberek üznek-hajszolnak egy kiszolgáltatott állatot, hanem tudja, hogy bizonyos szabályok szerint teszik ezt és arra kíváncsi, hogy a torerók a

*Mürön Minótaurosza a Thészeusz és Minótauroszt elveszett szoborcsoportjából.
I. e. 5. század.*

gyakorlatokat *hogyan* hajtják végre. A közönségnek ezt a rétegét *aficionadónak* nevezik: ők azok, akiknek megalapozott véleményük van a különböző tenyészetekből kikerült bikákról, rangsorolják a hivatásos viadorokat, részt vesznek a jelentősebb fesztiválokon, figyelemmel kísérik a márciustól október végéig tartó szezont, és mind részleteiben, mind egészében ráéreznek a bikaviadalban rejlő művészetre. Ezen a szinten a művészet a kulcsszó, mert az *aficionadók* többsége esküszik arra, hogy ugyanolyan művészeti ágról van szó, mint a költészet, a festészet vagy a zene, csak éppen a *toreo* a saját eszközeivel hozza létre a maga mulékony alkotását, ami csordultig van szenvedéllyel, romantikával és részegítő diadallal. Hemingway, aki vérbeli *aficionado* volt – ráadásul olyan szerencsés, hogy személyesen ismerte kora legjobb toreróit –, azt mondta: „Nem ismerek modern szobrászt, Brâncusit kivéve, aki bármilyen szempontból fölérne a modern bikaviadal szobrászatához.” Mások egyes torerókat költőnek tartanak, „akik *muletájukkal* poémát írnak a homokba”. Egy bő évszázada maguk a bikaviadorok is szívesen tekintik művészetnek hivatásukat, olyannyira, hogy az esztétika lassan elurulta a ringeket, fenomének és stílusvirtuózok özönét kitermelve, akik feledtetik az érzékeny szívű nézővel, hogy alapvetően miről is szól a bikaviadal. Az alapján ítélik meg a torerót, milyen kifinomult eleganciával képes végrehajtani a bonyolult köpenygyakorlatokat és mennyi látványos fordulatot produkál a *muletával* (amit a kívülállók „vörös posztónak” neveznek). Ennek megfelelően maga az ölés szinte kínos szükségszerűséggé silányult, amin a legjobb gyorsan túlesni, nehogy a nézőkben kellemetlen érzéseket keltsen. Különösen érvényes ez Dél-Franciaország – Arles, Nimes, Béziers – fenséges, római amfiteátrumokból kialakított arénáira, ahol a közönség a legátlatzóbb trükköket is ünnepli, feltéve, hogy ezeket könnyed gráciával adják elő. Ha ehhez a kicsipkézett, díszítőelemek terhéől roskadozó produkcióhoz még az ember halálmegvető bátorságát fitogtató cseleket is hozzáadjuk, a valódi bikaviadalnak csaknem hibátlan, cirkuszi karikatúráját látjuk, ami garantált népszerűséget és elismerést hoz művelőjének. A mai *aficionado* ritkán lát trükkök nélküli bikaviadalt: vannak alpári módon előadott ripacszkodások, de komoly ünneplésséggel végrehajtott, ügyes szemfényvesztések is. Nem mintha a trükköt feltétlenül meg kellene vetni: ebben a szakmában mindenkinek megvannak a maga trükkjei az életben maradásért. Mindazonáltal az esztétikai szempontból kiinduló néző továbbra sem képes feloldani az ölés szükségességének problémáját. Semmilyen művészet nem igazolhatja a halált. Pontosan ebből fakad, hogy azok a torerók, akik a hibátlan vonalak és kontúrok megszállottjai, vagyis a szépség feltétlen hívei, csak kivételes esetben nagy ölők. Olyasvalaki, akiben egyesül a „művész, az úr és az öő” – ahogy mondani szokás –, nagyon ritkán születik. A művész torero számára az élő bikának van értéke; azzal, mint roppant sajátos értelemben vett társsal vagy partnerrel képes létrehozni a műalkotást. Sokan ellenérzéssel, sőt szomorúsággal viszonyulnak a végső aktushoz, noha ritkán mondják ki nyíltan. A néző, amikor már ott tart, hogy az esztétikai szempontot elfogadja, sőt időnként még kedvét is leli egy jól sikerült viadalban, továbbra is joggal teszi fel a kérdést: „Muszáj megölni a bikát?” Ennek meg-

válaszolásához szükség van a harmadik szint megismerésére, amit én – ha tetszik, önkényesen –, úgy fogalmaztam meg, hogy a *rituális tett* szintje.

3.

A modern spanyol bikaviadal több évszázados múltra tekint vissza. Eredetét a bikaáldozati rítusokban és az ókori római gladiátorjátékokban keresik. Akik Rómához kapcsolják, azzal érvelnek, hogy az Ibériai-félszigetet Scipio hódította meg, és állítólag Claudius császár vezette be az állatviadaloikat Hispániában. Ezek szerint a mai *pica* és kard azoknak a küzdő fegyvereknek késői változatai, amikkel a gladiátorok harcoltak az arénában. A római eredet azonban nem magyarázza meg, hogy a harci játékok miért csak ebben a térségben maradtak fenn, ráadásul ilyen sajtószerű formában, hiszen amfiteátrumok az egész Birodalom területén szép számmal voltak. A matador azonosítását, vagy akár összehasonlítását a gladiátorral önkényes túlzásnak tartom, tekintve, hogy az ókori gladiátorok általában meghódított, távoli területekről behurcolt rabszolgának eladott férfiak voltak, de a szabadok is a társadalom alsó rétegeiből kerültek ki. Sikeres küzdelmek esetén vagyont és hírnevet szereztek, de sohasem tettek szert arra a hagyományörző, arisztokratikus státuszra, amellyel a torerók mindig rendelkeztek. Annyi bizonyos, hogy a gladiátorjáték kezdetben nem cirkuszi látványosság volt a nép szórakoztatására, hanem valamiféle rítus az erő és a bátorság bizonyítására, a szabadság kivívásának demonstrálása, de eredeti jelentését hamar elveszítette. Nem valószínű, hogy ezeken az ünnepségeken a bikák nagyobb szerephez jutottak volna, mint a kuriózumnak számító egzotikus vadállatok: tudjuk, hogy az oroszlánokkal folytatott küzdelem – és maga az oroszlánidomítás – nagy népszerűségnek örvendett Rómában, de a fontosabb állami eseményekkel vagy ünnepekkel összekötött cirkuszi játékokon krokodilokat, elefántokat, rinocéroszokat és számtalan különleges vadállatot engedtek össze az arénákban, gyakran emberi részvétel nélkül.

A bikának komoly jelentősége volt az archaikus társadalmakban, de nem az arénák porondján, hanem a vallási élet színterén, kultuszokban és rítusok áldozati állataként. Már jóval a Római Birodalom felvirágzása előtt Hérodotosz azt írta, hogy az egyiptomiaknál Ápiszt, a szent bikát istenségként tisztelték, Ptah, később Ozirisz megtestesüléseként. Az isten papjai kiválasztották a legszebb állatot, amely egész életét a templomban töltötte, halála után testét bebalzsamozták és hatalmas szarkofágba helyezték. Az ő nyelvükön a „Ka” egyaránt jelentett „bikát” és „életerőt”.

Mezopotámiában is hangsúlyozott szerephez jutott a bika a mítoszokban. Az uruki ciklus legismertebb darabja, a Gilgames-eposz nyilvánvalóan teremtéstörténet, egyúttal isteni beavatás elbeszélése. A főhős Uruk királya – „kétharmad részben isten, egyharmad részben ember” – megküzd az „égi bikával”, miután azt Istár istennő rászabadította. Érdekes módon, a „mennyei” vagy „égi bika” a mítosz régebbi változatában úgy szerepel, mint Ereshkigal férje. Ez a nagyon ősi istennő eredetileg a „Nagy Föld Úrnője” volt, azután az Alvilág fejedelemnője, Istár nővére. Itt egy és ugyanazon

istennőnek kettős arculatáról vagy aspektusáról van szó. Istár felkínálta szerelmét a hősnek, de mivel elutasításban részesült, bosszúból Urukra küldte a bikát, ami felfalta a legelőket, kiitta a folyókat és „levetkőztette a földet csupaszra”. Az egyik változat szerint Gilgames baltával szétvágta az állat koponyáját, egy másik szerint viszont hosszú ideig küzdöttek eredménytelenül, végül a hős tunikáját maga előtt „táncoltatva” elvonta a bika figyelmét, míg társa, Enkidu „kardját mélyen a nyakába döfte”. A kiömlő vér ráfröcskölt Gilgamesre, aki szétdarabolta a tetemet: bőrét „az utcáknak” adta, beleit „a széles térnek”, húsát szétosztotta a város özvegyasszonyainak fiai között. A leírás csaknem pontosan egybevág a bikaáldozat rítusának más népek leírásaiban szereplő részleteivel: az állat vérének kifröcskölése jelen volt a római Kübelé istennő misztériumának első fokozatába való beavatásánál, ahol a ruhátlan neofita egy gödörben állt, és a felette megölt bika vére ráfolyt a testére. (Az epizódot Hadrianus császár egyik XX. századi életrajzírója is említi, de a Mithrász kultuszhoz kapcsolja.) Amikor a görögök Apollónnak és Zeusznak fehér bikát áldoztak, az áldozópap úgy ölte meg az állatot, hogy a nyaki verőérből spriccelő vér az isten szobrára ömöljön. A vér az életerő: az isten az áldozat által a bika életerejét és az ebben rejlő szubsztanciát is birtokba vette.

Egyébként a Gilgames-eposz eredeti, sumér nyelven az „Aki a mélységet látta...” beszédes címet viseli. A lejegyzett eseményeket a Krisztus előtti 27. századra teszik. Biztosan nem véletlen, de nem is a hagyományok közötti átvétel magyarázza, hogy ugyanebben az időben virágzott Krétán a minószi civilizáció. Ennek megteremtője a mítosz szerint Zeusz fia, Minósz király, aki Pasziphaét, Hélios napisten leányát vette feleségül. Az istenek örületet bocsátottak az asszonyra, és az beleszeretett egy bikába. Nászukból született az embertestű, bikafejű szörnyeteg, a Minótauros, akit egy Daidalosz által épített labirintusba zárva tartottak a szigeten. A krétai király egy sérelem megtorlásaként arra kötelezte Athént, hogy kilencévenként hét ifjút és hét szüzet küldjön Krétára (más változat szerint évente húszat), hogy a Minótaurosz felfalja őket. Érdekes, hogy mindez Apollón pártfogásával történt, akinek Thészeusz bemutatta a dühöngő marathóni bikát engesztelő áldozatként. Thészeusz legismertebb mitológiai kalandja a krétai labirintusba való alászállás és a Minótauros megölése, amihez két női pártfogó, Pallasz Athéné bölcsessége és Ariadné királylány fonala segítette hozzá. Maga a labirintus rendkívül érdekes és bonyolult szimbolikával rendelkezik, és minden hagyományban megtalálható. A szó állítólag az indoeurópai „labrys”-ból ered, ami „kétélű fejszét” jelent. Az egyiptomiakon és a hindukon kívül a kereszténység román és gótikus stílusú katedrálisai és freskói is ábrázolják. A chartres-i székesegyház kőpadlójára festett, elképesztően szép labirintus tizenegy körös, középpontjában rozettával, aminek meghatározott részei jelölik az ásványi, növényi, állati, emberi, anyagi létszinteket, valamint az „ismeretlen” legfelsőbb-legbensőbb szintjét. A hétkörös minószi labirintus középpontjában van a legyőzésre váró félig ember, félig állat szörnyszülött. Nem lehet a labirintus bejáratánál, sem bármelyik külső körben, csak a középpontban, mert ott kell megvívni a végzetes küzdelmet. (Nyilván nem a labirintus szimbolikájából ered, de tény, hogy a bikaviadalban a bikát

úgy kell beállítani az öléshez, hogy a kard bedöfése után a *medios*, vagyis a ring középpontja felé mozduljon el, míg az ember kifelé a körből; úgy tartják, ez a *természetes* elvonulási útirányuk.) A hét kör megfelel a hét szférának és az emberi lény hét létszintjének. A Minótauros megölése a primordiális emberi állapot visszaállítását jelenti, csakhogy ettől még a hős a labirintusban marad, vagyis a létkörforgásban, nem válik annak urává. Ehhez segíti hozzá Ariadné fonala. Miután Thészeusz megölte a minószi bikát, elhagyta Ariadné is, vagyis a próbatételhez szükséges isteni bölcseséget bensővé tette.

Maga a bikaölés Mithrász római misztériumaiban jutott legtisztábban kifejezésre. Mithrászt általában perzsa eredetű istenalaknak tartják, de Napistenként nemcsak a Zend Avestában, hanem már a Rigvédában is megjelenik. Ha meggondoljuk, hogy az élőszóban terjedő, még írásba nem foglalt Rigvéda ősiségét a kutatók képtelenek meghatározni (harmincezer évesre teszik, de a hinduk szerint „öröktől fogva léteznek”), nyilvánvaló, hogy Mithrász, meglepően csekély változásokkal – más istenek bizonyos attribútumaival is felruházva – egyike a csakugyan „öröktől fogva létező” szoláris istenalakoknak. Az Európában elterjedt kultusz a perzsa vallás egyik vonulatából származott. Elsőként a görög szigetvilágban jelent meg: a pontoszi királyi dinasztia tagjai Mithridatész néven uralkodtak, maga VI. Mithridatész Eupatór a legmagasabb, *Pater* fokozatú beavatott volt. Nem ismeretes, hogy a Római Birodalomban kik alapították meg a misztériumvallást. Úgy tartják, hogy már megjelenésekor egy romanizált, mélyreható asztrológiai, asztronómiai és a mítoszok szimbolizmusában való jártasságot igénylő, kész kultuszként bukkant fel. A Krisztus utáni második évszázad végén hivatalos vallássá vált, a bikaölő Mithrász pedig a legnépszerűbb isten lett Rómában. Teremtőként és megváltóként is ünnepelték. A teremtői aspektus függhet össze a bikaöléssel, ami a Gilgames-eposzban szereplő áldozatnak megfelelő aktus. Több verzió létezik arról, hogy az isten miként vadászta le a bikát: Julius Evola értelmezése szerint lesben állt annak barlangjánál, majd amikor az állat megjelent, felpattant a hátára és szarvait megragadva vitette magát vele mindaddig, amíg az visszatért a barlanghoz, ahol Mithrász kardjával ledöfte. A bikaölés ábrázolása egységes a birodalom legtávolabbi területein fellelt szobrokon és reliefeken. A csillagos palástot, tunikát és süveget viselő isten egyik térdével ránehezedik az állat hátára, fejét hátrafeszíti, jobbával pedig a nyaki ütőérbe szúrja kardját. Az ókori rituális állatáldozat szabályaitól eltérően Mithrász nem néz a bikára, hanem vagy kitekint a kompozícióból, vagy a Napra szegezi tekintetét, míg a másik oldalon a Holdat szimbolizáló alak „kivonul”. Az állat testéből fakadnak a növények, gerinceveleiből búza a kenyérhez, véréből szőlőtőke a borhoz. Az ölés aktusa, mint minden teremtésmítoszban, a kozmosz létrehozását szimbolizálja. Mithrász egyrészt a Nap küldötte, másrészt birokra kel vele és fölébe kerekedik. A legmagasabb beavatási fokozatot nem a Naphoz, hanem a Szaturnusz bolygóhoz kapcsolják, és aki ennek birtokbavételével azonosult az istennel, nem pusztán *Sol Invictussá* („Legyőzhetetlen Nappá”) vált, hanem a minden megnyilvánult létállapot feletti Abszolútummá, akinnek a Nap, mint a fény létrehozója és fenntartója, csak közvetett, a földi világban lát-

ható szimbóluma. A misztériumbéavatás hét fokozatának rituális lefolyását illetően a kutatók jobbra spekulációkba bocsátkoznak, mert ennek titkait a résztvevőknek tilos volt kifecsegniük. Nincs semmiféle modern értelemben vett „bizonyíték” arra nézve, hogy a szentélyekben valóban bikát öltek. Ellenben feltételezhető, hogy az ölés, vagy annak szimulálása valamilyen formában szerepet játszott a magasabb fokozatokba való bevezetések során, de azt nem állaton hajtották végre, inkább egyfajta szimbolikus halállal (az ember halála az istenben való lét elnyeréséért vagy egyenesen a megistenülésért) állhatott összefüggésben. Ezt a veszélyes aktust a *Pater* irányította, az alacsonyabb fokozatú beavatottak részvétele nélkül. Érdekes továbbá az a csaknem biztosra vehető jelenség, hogy az összejövetelek rituális „étkezésein” kenyeret és bort fogyasztottak, hasonló körülmények között, ahogy az Evangéliumok Krisztusnak és tanítványainak utolsó vacsorájáról beszámolnak. Egyébként maga az áldozatbemutatás elsősorban nem az istenek kiengesztelését, hanem az áldozat felajánlásának egy magasabb létszintre való emelkedését célozta. Érthető, hogy minél értékesebb az áldozat, annál valószínűbb, hogy az aktus eléri a kívánt hatást. Ugyanakkor az áldozat mindig csak önkéntes lehetett. Állatok esetében az önkéntességet nem tudták megállapítani, ezért a papok a legbátrabb, legimpozánsabb egyedek kiválasztásával próbálták elkerülni az esetlegességeket: ha például egy bika az oltár felé haladva megbotlott, azt kizáró oknak tekintették. Győztes csatákat követően hekatombát, száz marhából álló áldozatot mutattak be. A nem túl megnyerő és erős gyomrot igénylő látvány ellenére az ókori emberben fel sem merült, hogy valamiféle erkölcsi értelemben vett „bűn” szemtanúja lenne, épp ellenkezőleg: akkor háborodott volna fel, ha az isteneknek nem adják meg, ami a felajánlás értelmében megilleti őket.

A Gilgames-eposzban, Héraklész és Thészeusz próbatételeiben, Mithrász mítoszában a bika az ösztönösen feltörő, féktelen életerőt szimbolizálja, egy koordinálatlan, roppant sodrású erőt, amely éppen a szellemi uralom hiánya miatt tűnik „sötétnek”. A hős sorsfeladata az *uralom megszerzése*.

Nem ismerek olyan forrást, ami bizonyítaná, hogy a Spanyolországban kialakult bikaviadal akárcsak közvetett módon kapcsolódna a Mithrász kultuszhoz. Hispániában voltak ugyan szentélyek, de sokkal többet tártak fel az egykori Germániában, Közép-Európában, a Balkánon, Kis-Ázsiában (Anatóliában) és Észak-Afrikában, ahol nem honosodott meg a bikavívás. Ezen térségek egy részén napjainkban is léteznek állatok részvételével zajló küzdelmek (jobbára állatok egymásra uszítása), de pusztán látványosságként, szervezett keretek nélkül.

Persze azt sem lehet mondani, hogy semmi köze az archaikus bikaáldozatokhoz, az ókori gladiátorjátékokhoz és a mitológiai szimbolikus tettekhez: nagyon is sok köze van, csak éppen nem a történeti folytonosság értelmében, inkább egy meghatározott időben, helyen, és sajátos körülmények között kialakuló jelenségként. Ahogy összefügg az ősi királyi beavatásokkal is, amelyek során a leendő uralkodó gyakran különböző vadállatok feletti uralom megszerzése (azok megszelídítése, olykor megölése) által bizonyította alkalmasságát a trónra: így például „az árja nemzet-ségből származó” Xerxész perzsa királynak tizenkét évesen le kellett győznie egy

*Mithrász csillagos köpenyben. Az olaszországi Marinóban feltárt szentély freskója.
I. u. 2. század.*

Francisco Goya La Tauromaquia sorozatának egyik darabja. Carlos V. lanceando un toro en la plaza de Valladolid. Habsburg Károly német-római császár és spanyol király a valladolidi bikaringben lóhátról lándzsát döf egy harci bika öklelő izmába. A jelenet a XVI. század első felében játszódhat.

oroszlánt, és ez aligha lehetett példa nélkül álló eset a régmúlt istenkirályai történetében. Ugyancsak az állati tudat irányításáról szól az oroszánok vermébe vetett Dániel története, vagy Assisi Szent Ferenc és a gubbiói farkas legendája. De nem kell feltétlenül szentnek vagy királynak lenni ahhoz, hogy valaki vadállatok tudatának befolyásolására – fizikai kényszerítés nélkül – képes legyen: Vasile Voiculescu XX. századi román író az erdélyi havasokban járva beszámolt egy parasztemberről, aki egy egész farkassal „egyezséget kötött”, hogy neki vadásszon.

Csak mellékesen jegyzem meg, hogy maga a vadászat is szigorúan szabályozott királyi tevékenység volt az archaikus korban, és még a modern időkben is főleg az arisztokraták előjogának számított. A lőfegyverek tömeges elterjedésével kezdett devalválódni. A lőfegyver az, ami által a legszerényebb kvalitásokkal rendelkező emberek is a legnagyobb pusztítást képesek véghezvinni. Hányszor halljuk azt, hogy valakinek a puska vagy a pisztoly „biztonságot ad”, ahelyett, hogy a „biztonságot” önmagából nyerné! A lőfegyver ellehetetlenítette a reguláris háborút, a vadászatot, de még a párbajt is: amíg a hagyományosan szoláris-uralkodóinak tartott fegyverekhez tudás, ügyesség, bátorság és hosszú évekig tartó gyakorlás szükséges, a lőfegyver használata elsősorban az ölésről, méghozzá a *lehető legcsekélyebb kockázattal járó* ölésről szól. Nem sok lelki nemességről, becsületről és elszántságról árulkodik, amikor az ember fűtött leshelyekről, a konfrontálódás lehetőségét kizárva, orvul oldalba vagy hátba lő egy felbukkanó vaddisznót, aminek gyakran még táplálékot is kitesznek csalétekként. Ráadásul a vadászatot napjainkban sportként, egyfajta „kikapcsolódásként” űzik. A „kikapcsolódás” nagyon találó szó, mert amit valaki „kikapcsolódásként” művel, valójában a figyelem elterelése a lényes dolgokról, egy „leeresztett”, tompa hangulat előidézése a feszült koncentrációval járó tevékenységek szünetében. A lőfegyver lehet szép, impozáns és értékes, de semmi esetre sincs meg benne az a fenséges magasztosság, amivel a hagyományos királyi vadászat eszközei rendelkeztek a régmúlt időkben, és használata annyira leegyszerűsíti és lerövidíti az ölés aktusát, hogy a vadász aligha képes átélni tette valódi súlyát.

Azért említem a vadászatot, mert a gladiátorjátékok és a modern küzdősportok mellett ez az, amit sokan a bikaviadalhoz hasonlítanak, azon az alapon, hogy itt is, ott is állat elpusztításáról van szó. Míg a vadászat fokozatosan egy vagyonos, de előkelőnek aligha nevezhető réteg „kikapcsolódásává” süllyedt, addig a bikaviadal lényege meglepően keveset változott az elmúlt kétszázötven év során. Ami a modern gladiátorjátéknak tekintett ökölvívást illeti, ezt a jellegzetesen angolszász találmányt, abban csakugyan megvan a szemtől szemben való küzdelem feszültsége és a komoly sérülés reális, bár csökkenthető vagy fokozható kockázata. Az ökölvívás azonban két racionális emberi lény harcát feltételezi, akik életkoruk, tapasztalatuk, kondíciójuk, tudásuk és tehetségük alapján nagyjából egyenlő eséllyel, meghatározott szabályok ismeretében állnak ki egymás ellen. A ringben jelen van a játékvezető, aki bármikor leinthei a mérkőzést, ha úgy ítéli meg, hogy valamelyik versenyző harcképtelenné vált, vagy leléptetheti a szabálytalankodót. Eltekintve attól, hogy a profi ökölvívás már jó ideje költséges és túlhajtott cirkuszi látványossággá alacsonyodott (ennek meg-

felelően a bokszoló rákényszerül a „showman” szerepre), a harc tényét nem lehet tőle elvitatni. De mégiscsak sport, vagyis a modern világ nagyon tipikus jelenségeinek egyike, ami győzelemről vagy vereségről szól, nem pedig halálról. A ringbe lépő ökölvívó felkészül a testi fájdalomra és a pszichés nyomásra, de halál csak kivételesen fordul elő, olyasvalamiként, ami teljesen idegen a sporttól. Tehát a vadászathoz hozzátartozik a halál, de a harc nem; a modern nyugati küzdősportok lényege a harc, de halál nélkül. A különféle extrém sportokat itt meg sem említem, mert azokat jobbára a tétlenség és az energiafelesleg hozta létre, és jó néhány arról szól, hogy olyan körülményt teremtsen az ember számára, amelyben az a sebesség vagy zuhanás hatására valamiféle önelveszejtő, „oldott” állapotot élhet át, amit – baljós módon – szabadságnak vél.

A bikaviadal nem sport, nem vadászat, nem is szórakoztató látványosság. Nincs hozzáfogható tevékenység a jelenkori világban. Talán igaza van Ortegának, amikor „harchoz hasonló valaminek” tekinti, „ám olyannyira *sui generis* harc, hogy szigorúan véve már nem is az”. És bármilyen különös is a kívülállók számára, előfeltételként szeretetteljes odafordulást, bajtársiasságot és végletes önfeláldozást követel művelője részéről. Az ökölvívó a szorítóban, bármennyire komolyan veszi is a mérkőzést és igyekszik tudása legjavát nyújtani, tudatában van annak, hogy az egész voltaképpen *játék*: valódi élete a köteleken kívül zajlik. A bikaviadal olyannyira nem játék, hogy amikor az ember – akár nézőként – az arénában van, úgy tapasztalja, hogy az egész világ a ringben koncentrálódik és egyedül az valóságos, ami ott történik. Az amfiteátrum falain kívüli nyüzsgés álomszerű káprázat jellegét ölti és jelentéktelenné, komolytalanra zsugorodik. Komolytalan, mert a külvilág bármely bosszúsága, szerencsétlensége profán emberek profán *cselekedeteiből* fakad: ami a ringben zajlik, az *tett*. Az ókori drámairodalom szóra sem méltatta a cselekedeteket, kizárólag a tetteket választotta témájául. A dráma alaphelyzete a középpontból való kimozdultság, tárgya pedig az oda visszajutni akaró hős harca. Tetteket a görögöknél csak hősök, félistenek voltak képesek végrehajtani; a tett küzdelem, és ha a küzdő elbukik, végzete nem szomorú, hanem tragikus. Amikor García Lorca a bikaviadalt „az utolsó komoly dolognak” nevezte, ami a modern világban még megmaradt, pontosan erről a tragédiáról beszélt. Csak az lehet tett, ami az embertől erőfeszítést és lemondást igényel a saját lényegéhez való közeledés érdekében. Ez a magyarázata annak, hogy a – bármilyen okból kifolyólag – rosszul sikerült bikaviadal nem egyszerűen csalódást okoz vagy kellemetlen utóérzést hagy az *aficionadó*ban, hanem mélyen megbántja és felháborítja, mint súlyos becstelenség szemtanúját.

4.

A bikaviadal megértését a modern ember számára az is megnehezíti, hogy a jelenlegi világban, ahol minden tevékenységet a változás, a versenyszellem és a sebesség hamis ábrándja motivál, ösztönös ellenszenvvel fogadják azokat a jelenségeket, amelyek ér-

téke a hagyományok megőrzésében rejlik, vagy egy nemzet saját kultúrájának része. Hemingway jól látta ezt: „A bikaviadal spanyol intézmény: nem a külföldiek és a turisták kedvéért jött létre, hanem mindig ellenükre, és minden lépés, melyet a viadal módosítására, azaz szalonképessé tétele érdekében tesznek, méghozzá hiába, mivel semminemű módosítás nem fogja szalonképessé tenni, a teljes eltiltás felé vezet.” Persze nem kell okvetlenül spanyolnak lenni a bikaviadal megértéséhez, de egyfajta modernitásnak ellenálló minőséget szükséges őriznünk magunkban ahhoz, hogy legalább a plasztikus szépséget felfedezzük benne.

Goya 1816-ban készített *La Tauromaquia* című sorozata bármilyen krónikánál többet árul el a bikaviadal múltjáról, még akkor is, ha számos ábrázolást pusztán a művészi fantázia teremtett. Az idős művész zseniális munkája a maga korában nem aratott nagy sikert, és egyesek szerint alaptalan Goyát *aficionadónak* tartani. A festő keze alól már korábban is kerültek ki a témával foglalkozó festmények: portrét készített Pedro Romeróról, a XVIII. század legendás torerójáról, aki abban az évben mutatkozott be a királyi család előtt a madridi ringben, amikor Goya a fővárosba költözött. Pedro Romero, mint szakmájában oly sokan, bikaviadori családból származott, és hosszú pályafutása alatt állítólag nem kevesebb, mint ötezer-ötszázötvennyolc bikával küzdött meg anélkül, hogy komolyan megsérült volna. A toreróról festett portrén nyoma sincs az uralkodó családjáról és a főnemesekről megrendelésre készített groteszk arcvonásoknak, a művész méltóságteljesnek, egyszerűnek ábrázolja a sötétszemű, hosszú orrú férfit. A *La Tauromaquia* egyik darabján Romero a ringben éppen öléshez készülődik: öltözete csaknem ugyanolyan, mint a mai bikaviadorok kosztümjei. Szűk térdnadrágot, fehér harisnyát, lapos talpú, rugalmas cipellőt, vállban nehéz aranyujtásokkal kivarrt felöltőt visel, hosszú haját kendővel vagy hálóval a tarkójára rögzítette. Az előtte álló bika marjába *banderillák* vannak beütve, és szakszerű ölési pozícióba állították. A torero bal kezében tartja a *muletát*, bal lábával kilép, jobbában pedig a karddal azt a pontot célozza meg, amelybe a következő pillanatban beledőf. A tartás és a mozdulatok összehangoltsága arról tanúskodik, hogy az ölés módja és technikája Pedro Romero idején már kialakult, és azóta csak nagyon keveset változott. De Goya olyan emberek küzdelmét is lerajzolta, akiket nem láthattott a ringben. A sorozat egyes darabjai turbános, bő nadrágos, rövid, díszes mellényt viselő, szakállas mórokat ábrázolnak, akik főleg lóhátról lándzsával fogadják a támadó bikát, de előfordul gyalogos küzdelem is, méghozzá fehér kendő segítségével, amit a mór a háta mögött két kézzel tart és testét kínálva csalogatóként eltáncol a bika előtt. Ha meggondoljuk, hogy a római és a vizigót hódítás után az arabok minden szempontból prosperáló uralma több mint hét évszázadon át tartott az Ibériai-félsziget jelentős részén, Goya sorozatának a mórokat ábrázoló darabjai legkésőbb a XV. század végén játszódhattak. Tehát a bikavívás valamilyen formában jelen volt a reconquista előtti Spanyolországban (kiváltképpen az al-Andalúsznak nevezett déli területeken, a „bikaviadal bölcsőjében”, ahol ma is állhatatosan küzdenek a fennmaradásáért); sőt nem kizárt, hogy ekkor alakították ki sajátos arculatát. Titus Burck-

hardt egyenesen azt feltételezi, hogy a közönség soraiban a fordulatoknál felzúgó „olé” kiáltás az „Allah” elcsökevényesedett formája.

A következő évszázad Európában a spanyol uralkodók fénykora volt: a konkvisztádorok jóvoltából az amerikai indián birodalmakból zsákmányolt mérhetetlen mennyiségű arany és drágakő gazdaságilag is vezető hatalommá tette Spanyolországot. Ebben az ünnepélyesen komor, szigorúan katolikus birodalomban virágzott a bikavívás. Goya magát V. Károly német-római császárt és spanyol királyt is ábrázolta díszgyenruhában, fehér kesztyűben, páncél lábszárvédőben, amint a valladolidi ringben bikával küzd. Az uralkodó fehér lovát sodrott páncél védi, bal kezével a kantárt tartja, jobbában a hosszú lándzsa, amit a rohamozó állat *morillójába* (öklelő izmába) döf, éppen úgy, ahogyan a *picadorok* napjainkban is csinálják. Úgy tűnik, hogy maga a király sem tartotta rangon alulinak a bikával való küzdelmet, sőt a sorozat egészében azt mutatja, hogy elsősorban a *caballero españolok* foglalatossága volt. Ebben az időben elterjedtebb volt a lóhátas bikavívás, előkelőbbnek számított a jóval veszélyesebb gyalogos küzdelemnél. Később ez megváltozott, amikor azokat a közrendű polgárokat is beengedték a ringbe, akiknek nem volt lovuk, bár megkülönböztető jelzésként övet kellett viselniük. Goya metszetei kivétel nélkül *harci bikákat*, vagyis kifejezetten a ringnek tenyésztett állatokat ábrázolnak, a kommentárokban pedig ugyanazokat a szavakat használja, amik ma is a *toreo* bőséges szókincséhez tartoznak: egyebek mellett a *plazát*, a *capeót*, a *banderillast*, a *cogidát*.

Ortega azt írja, hogy a XVII. század végére rendkívül lesüllyedt a spanyol arisztokrácia, és ez az alacsonyabb rétegek „népies” szokásainak elterjedését eredményezte. Szerinte a bikaviadal mai formáját a „plebejizmus áradatának hulláma hozta létre”, és alig van valami köze a nemesek egykori „erőfitogtató” szórakozásához. Ettől kezdve csoportba verődött falusi legények is vásároltak bikákat, bizonyos szabályok szerint leölték őket és elnyerték a „torero” elnevezést. Messze volt ez még a „szigorúan megkomponált, művészeti törvények és esztétikai normák alapján kidolgozott látványosságtól”, amilyenre az 1740-es évekre érett be. A spanyol társadalom példátlan ovációval fogadta, talán túlságosan is lelkesen, mert Campillo miniszter felháborodott memorandumot írt az uralkodónak, miszerint a szegények még az ingüket is elzalogosítják, hogy legyen pénzük elmenni a bikaviadalra. „Két párt alakult ki – így Ortega –: a plebejus művészet pártolói (*majismo*) és a művelt, európai ideák elkötelezettjei, akik a francia eszméket tartották szem előtt, és olykor sikerült nekik betiltatniuk a bikaviadalt.” A „plebejizmus” kifejezést eléggé szerencsétlennek tartom, mert valószínűleg arról volt szó, hogy a spanyolok, részben földrajzi elszigeteltségük, részben az európai nagyhatalmi státusz elvesztése miatt a XVIII. század közepére megpróbálták megőrizni a saját talajukon meghonosodó kulturális hagyományokat, éppen attól a modernizációs folyamattól ódzkodva, ami a francia felvilágosodással végigsöpört a világon. Az enciklopédisták szelleme nagyon távol állt a feudális uralkodó osztály világnézetétől: azokban az államokban, ahol mégis gyökeret tudott eresztetni, kialakult egy öntudatos polgárság, amelynek egy része bizonyosan „művelt” volt, de származására nézve törölmetszett plebejus, gondolkodását illetően pedig af-

féle korai liberális világpolgár. Spanyolországban a nemesség és a papság erős befolyása miatt soha nem jöhetett létre francia módon értelmezett polgári réteg (egyébiránt Magyarországon sem). Ezért felteszem, hogy amit Ortega „majismo” elnevezés alatt ért, a francia talajról beszivárgó ideák kiküszöbölésére irányuló áramlatok összessége volt, egyfajta „védekező mechanizmus” azzal az embertípussal és körrel szemben, amely ettől kezdve „értelmiségnek” kiáltotta ki magát, és amire még a Franco-érában is idegenként tekintettek. Ezen elgondolás alapja viszonylag egyszerű és a középkori lovagi etikára vezethető vissza: a kaszttal rendelkező férfi dolga a háború vagy a harc valamilyen formája, a szónoklás a papoké, az írás és elmélkedés a szerzeteseké.

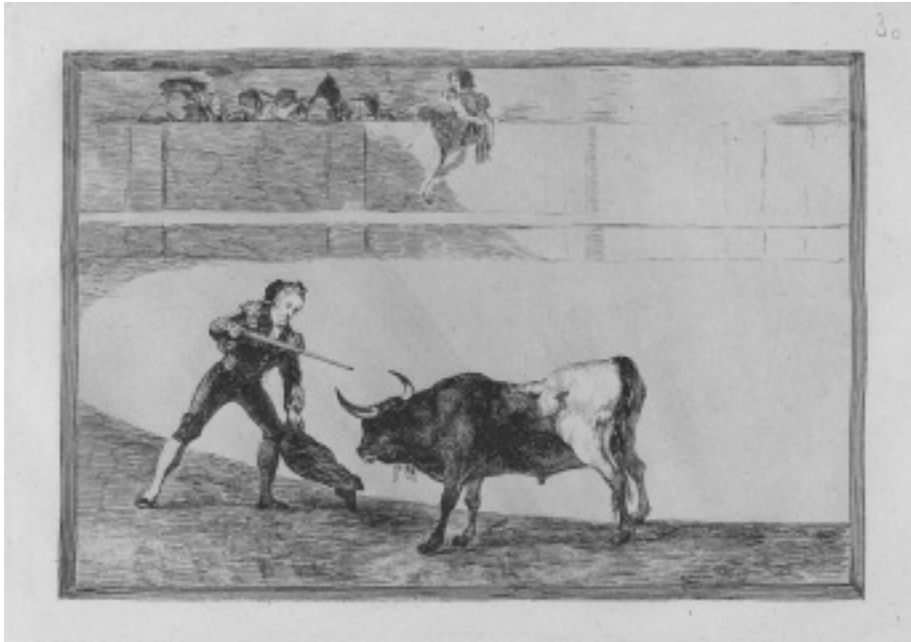
Ami a bikaviadalt illeti, ha művelése elérhetővé vált a szegények számára is, ez nem a ringben zajló, szabályos harc formájában történhetett, hanem úgynevezett *capeákon*, vidéki „bikaheccen”, amik ma is léteznek a spanyol falvakban. Az ilyen eseményeken szekerekből ringet rögtönöznek és tapasztalt, érett korú bikákat használnak, sokkal veszélyesebbeket a hivatalos viadalra engedett állatoknál. A *capeák* sihederek erőfitogtatásáról szólnak, akik ugyan nem minden bátorság nélkül, de mégiscsak ostobán kockáztatják az életüket. Ennek ellenére vannak sikeres torerók, akik – anyagi eszközök híján – amatőr pályafutásukat *capeákon* kezdték.

A bikaviadal fennmaradásáért folytatott harc az Ortega által megadott időpont előtt már jó száz évvel elkezdődött. V. Pius pápa 1567-es ediktumában kiközösítéssel fenyegette meg a tevékenység művelőit és azokat a katolikus uralkodókat, akik eltűrik birodalmukban a bikaviadal gyakorlását, a ringben elhalálozott toreróktól pedig megtagadta az egyházi temetést. A Szentszéket nem az állatkínzás háborította fel, hanem az a szokás, hogy egy bikát több alkalommal a ringbe eresztettek, ami az öngyilkosság határeseté. Egy harci bika ugyanis a viadal huszonöt perce alatt annyira kiismeri az embert, olyan sokat tanul, hogy ha újra és újra támadásra kényszerítik, nem a csalógatóra, hanem az emberre támad, és addig üldözi, amíg fel nem ökleli. A „legkatolikusabb uralkodó”, II. Fülöp birodalmában azonban nem tiltották be a bikaviadalt, hanem ettől fogva egy bikát csak egyszer engedtek küzdeni.

Hajlok arra a vélekedésre, hogy a francia felvilágosodás modernista áramlata, valamint a kül- és belföldi tiltakozás ellenére a bikaviadal diadalútja a mór időktől fogva – rövid időszakokat leszámítva – töretlen volt az Ibériai-félszigeten, és szervezett formában való gyakorlása a nemesség előjoga volt. Ezzel párhuzamosan a mindenkori hatalom hallgatólagosan eltűrte a vagyontalan alsó réteg kipróbált bikákkal folytatott veszedelmes szórakozását is, de ez utóbbit nem támogatták és soha nem emelkedett művészi szintre.

5.

A „modern spanyol bikaviadal” meghatározás alatt az a jelenség értendő, amivé az első világháborút megelőző években vált a *toreo*. Maga a rítus sokkal korábban kialakult, de ekkor rögzítették véglegesen a máig érvényben levő szabályokat. A „modern”

Ugyanennek a sorozatnak egy másik darabja. Pedro Romero, a XVIII. század híres torerója bikát öl Madridban.

A barcelonai La Monumental, amelyben 2012 januárja óta nem rendeznek bikaviadalokat.

ebben az esetben viszonylagos kifejezés és csupán egy választóvonalat jelöl, amelyet Juan Belmonte neve fémjelvez.

Juan Belmonte a modern bikavívás legnagyobb alakja és minden idők egyik legjelentősebb matadora. Sevilla külvárosában, a Traianus római császár alapította Trianában nőtt fel, ami egyúttal a flamenco bölcsője is. Anyagi eszközök híján a család nem engedhette meg magának, hogy intézményes keretek között taníttassa a fiút; valószínűleg ezért nem hitt soha a különböző stílusokban, ehelyett kidolgozta a sajátját. Tizenhat évesen kezdett turnézni egy kamaszokból álló bikaviador csoporttal. Amikor Európa a háború lázában égett, a semleges Spanyolországot Belmonte és egy másik andalúz matador, José Gómez „Joselito El Gallo” versengése tartotta lázban: ez volt az „aranykor”, amelynek az utóbbi korai halála vetett véget.

Belmonte előtt a matadorok mozgékonyak, erős fizikumúak voltak és egy tábornok stratégiai tehetségével építették fel a tervüket. A szakma a mesterségbeli tudást méltányolta, nem a kellemet és az esztétikát. A jó torerót elismerően *lidiador*nak, harcosnak nevezték. Belmonte alkata nem tette lehetővé ezt a fajta harcot; szükségből erényt kovácsolt, amikor előállt képtelennek tűnő elméletével. „Úgy mentem a ringbe – írja életrajzában –, ahogy egy matematikus megy a táblához, hogy bebizonyítsa tételét. Akkoriban a bikaviadal művészetét Lagartijo axiómája uralta, amely így szólt: „Vagy önszántadból mozdulsz el a bika elől, vagy az mozdít el.” Meg akartam mutatni, hogy ez nem ilyen egyértelmű. Az én teóriám az volt, hogy nem kell elmozdulnod, és a bika sem mozdít el, ha érted a mesterségedet. Nézetem szerint teljesen felesleges, bonyolult elméletek léteztek a bika és a torero területéről. A bikának nincs területe, mert az nem egy racionális lény, senki sem szabja meg a határokat. Az egész terep a toreróé, az egyedüli intelligens lényé a játékban, és természetesen arra kell törekednie, hogy megtartsa.” Módszerének lényege az volt, hogy az ember, akár terpeszben, akár zárt lábbal áll, mozdulatlan marad a támadásra való felhívástól az elvezetésig. Nem szabad fizikai küzdelemmé élezni a viadalt, sőt minden testi erőre építő gyakorlatot száműzni kell belőle: a bikával a torero nem harcol, hanem *megbűvöli, elcsábítja*, egyúttal elhódítja a területét úgy, hogy csak a természetes elvonulási útvonala marad meg. Ennek az elképzelésnek az a bölcs belátás szolgált alapjául, hogy az embernek intelligenciával és karizmával kell felülkerekednie. Ez a tapasztalatlan állat becsapása, vagy szebben fogalmazva, az állat természetes ösztöneinek maximális kihasználása által érhető el. Amikor Belmonte „nem racionális lénynek” minősítette a bikát, pontosan erre gondolt. A bika nem gonoszágból, bosszúból vagy egyéb szenvedélyből akarja kisöpörni a ringet és felöklelni az embert, hanem azért, mert természete erre készíti. Az embernek pedig az intellektuális felsőbbrendűsége lehetővé teszi, hogy ezt a vak elemi ösztönt *erőszak nélkül* kormányozza a köpeny és a *muleta* értő kezelésével. A viadal során látszólag számos alkalom adódik a felöklelésre, a bika mégsem használja ki ezeket. Ennek egyik magyarázata az, hogy az ember úgy leköti az állat figyelmét a posztóval, hogy ő maga szinte észrevétlen marad: bármilyen hihetetlen is, a bika ilyenkor *nem látja* az embert, márpedig nem tud rátámadni arra, amit nem lát. Belmonte módszere szerint az ember is, az állat is saját természete szerint visel-

kedik. Ezzel bevonul a művésziesség is a *toreo*ba, mert a mozdulatlan lábbal való elvezetés azt a látványt nyújtja, hogy a bika körkörösén mozog az álló ember körül, olyan közel, hogy a két test olykor egymást súrolva egyetlen alakzattá áll össze. Ez a statikus, vertikális tengely körüli lassú körzés, a közelség és a kimért elegancia adja a bikaviadal szépségét. Belmonte munkájában nem voltak teátrális gesztusok, sőt ünnepelesség sem; természetes és derűs volt, mintha a világ legegyszerűbb tevékenységét művelné.

Miután legnagyobb riválisa, „Joselito El Gallo” huszonöt éves korában meghalt a ringben, Belmonte – ideiglenes visszavonulásokkal – még két évtizeden át folytatta a szakmát. Sokat bírálták a módszere szerint küzdő torerók magas halálozási aránya miatt: volt olyan szezon, hogy őt magát is tizenkétszer öklelte fel a bika, egy alkalommal a nyakánál fogva a palánkhöz szögezte. Bár ő volt az első torero, aki külföldön is hírnevet szerzett, nem szerette a „fenómeno” jelzőt; azt akarta, hogy megértsék újításának logikáját és jelentőségét. Azt mondogatta, a legegyszerűbb *aficionado* is többet felfog a módszeréből, mint a *toreo* tekintélyei, akiket ugyanolyan kevésre tartott, mint a különféle iskolákat. Mire 1935-ben véglegesen visszavonult, technikája végleg győzedelmeskedett és a bikavívás egyetlen elfogadott formájává vált. Időskorát andalúziai farmján marhatenyésztéssel és lovaglással töltötte; amikor tüdőórát diagnosztizáltak nála és orvosa arra utasította, hogy kímélje magát, Juan Belmonte, aki képtelen volt megalkudni és soha nem engedte ki kezéből a kezdeményezést, hat napal hetvenedik születésnapja előtt föbe lőtte magát. Állítólag azt mondta, hogy ha már nem élhet úgy, mint egy férfi, legalább hadd haljon meg férfiként.

A Belmonte visszavonulását követő évben, a polgárháborús Spanyolországban tűnt fel bikaviador tanoncként Manuel Rodríguez Sánchez, aki „Manolete” művészneven vonult be a *toreo* történetébe. Nehéz elképzelni Manoleténél előnytelenebb megjelenésű torerót: betegesen sovány volt, ügyetlen mozgású, csúnya arcvonásokkal, örökké szomorú, kidülledt sötét szemekkel. A társas érintkezésben zárkózott és szűkszavú, féltékenységét még dicsősége csúcán sem tudta levetközni. A bikaviadorok általában úgy nyilatkoznak, hogy szakmájuk számukra „szenvedély és szerelem”: Manoletének kizárólag munka volt, az egyetlen lehetőség, hogy özvegyen maradt anyját – akit rajongásig szeretett – és nővéreit eltartsa. A család férfitagjai nyers, rettenthetetlen vidéki emberek voltak, némelyikük többé-kevésbé sikeres torero, de a „művészet” és a „kifinomultság” nagyon távol állt tőlük: a bikaviadal számukra bátorságpróba volt, férfimesterség. Ezért amikor a hatéves gyerek idegenkedett a látványtól – különösen a lándzsa harmadától –, az apja leszidta; azt pedig végképp nem tudta megérteni, hogy a fiú a festészet és az irodalom iránt érdeklődik, és legszívesebben magányosan cselleng Córdoba utcáin, gondolataiba feledkezve, mint egy holdkóros. Van egy kétes hitelességű történet arról, hogy Manolete pálfordulását az okozta, amikor egy nap meglátta a városban fellépő Belmontét a szállodából kijönni, hódolói kíséretében. Állítólag annyira lenyűgözte a látvány, hogy úgy döntött, mégis követi a családi mesterséget. Bárhogy történt is, tizenegy éves korára megszállta az *afición* szelleme és szorgosan gyakorolni kezdett a környékbeli kölykökkel, egy vá-

góhídról szerzett szarv meg egy rongyos posztó segítségével. Végül is felfigyelt rá egy ügynök, aki bizalmasa és menedzsere lett, és keresztül-kasul hurcolta az országban, hogy megalapozza mindkettőjük hírnevét. Manolete a második világháború kitérését megelőző nyáron vált hivatásos matadorrá, és a szakmában eltöltött röpké nyolc éve múlhatatlan dicsőséget és négymillió dolláros vagyont hozott neki. Mexikótól Peruiig, Kolumbiától Ecuadorig páratlan ovációval fogadták, otthon valóságos istenségnek kijáró kultusz övezte, amihez az ügyes reklám legalább annyira hozzájárult, mint Franco tábornok pártfogása, aki felhasználta a politikából mit sem értő fiatalember dicsőségét a *fiesta nacional*on keresztül az autokratikus Spanyolország képének megteremtéséhez.

Ha ma megkérdezik az *aficionadók*at, hogy kiket tartanak a szakma legnagyobbjainak, a legtöbben Manoletét teszik az első helyre. Hemingwayen kívül nem tudok olyan *aficionadó*ról, aki zsenialitását kétségbe vonná, az amerikai író viszont soha nem látta őt a ringben. A ma rendelkezésre álló filmfelvételek és fotók birtokában hajlok arra, hogy többé-kevésbé igazat adjak Hemingwaynek. Manolete munkájában azonnal szembetűnik, hogy egyetlen pillanatra sem lelte örömét a mesterségében. Életemben nem láttam még torerót olyan megnyúlt képpel és vigasztalan tekintettel állni a ledöfött bika fölött. Az általa kitalált technikai újítás abból állt, hogy megbontotta a Belmonte-féle hosszú, lassú elvezetést, amit a háború éveiben tenyésztett silány bikákkal nehezebb lett volna kivitelezni: az állatot egy veszélytelenebb helyzetből, nem a teste előtt, hanem a csípője mellett vízszintesen kifeszített, két kézzel tartott *muletával* hívta fel támadásra, vagyis akkora csalogatófelületet adott neki, hogy viszonylag biztonságosan, szoborszerű mozdulatlansággal elvezethette. Ez a figura a *manoletina*, ami karcsú torerók előadásában tetszetős látványt nyújt, és díszítőelemként ma is előszeretettel végzik. Veszélyességét tekintve egy lyukas garast sem ér, és eredetileg csak akkor jogos az alkalmazása, ha a bika nyakizmának fáradságát tesztelik vele az ölés előtt. A *manoletinából* hiányzik a posztó lassú, testközeli csalogatása, mivel itt az ember egyszerűen beáll és elvégzetteti az állattal a munka nagy részét. Hasonló ehhez a szintén hatásos *pase de la muerte* nevű fordulat, amit csak egyenes vonalban támadó bikákkal lehet megjátszani, és van még egy tucat másik, amelyek ugyanezen elv szerint működnek és a veszély színlelésére használatosak. Belmonte fejedelmi stílusát a valódi veszély és szépség ötvözetéből születő megrázkódtatás adta; ehhez képest Manolete művészete elsősorban az esztétikára épített, és ha egy torero kizárólag az ő technikája szerint dolgozik, végső soron nem több ügyes szemfényvesztőnél.

Manolete dicsérete persze nem alaptalan, mert elég tehetséges volt ahhoz, hogy megcsinálja a klasszikus figurákat, méghozzá egy inch (!) távolságban a szarvaktól, ha méltó vetélytársat kapott és rákényszerült vezető szerepének bizonyítására. Ilyen alkalom adódott 1947-ben, amikor a fiatal Luis Miguel Dominguín párviadalra (*mano-a-mano*) hívta ki a visszavonulását fontolgató maestrót. Ebben az évben már nagyon kevés fellépése volt és egy csúnya ökleltetés után kellenlenül vállalta el a közös fellépést. Erről az augusztus végi délutánról nem készítettek filmfelvételt, csak – a

ma százegy éves – Paco Cano, a bikaviadalok fotósa rögzítette mozdulatról mozdulatra a két matador munkáját. Nem tudni pontosan, hogyan történt, de Manolete és az Islero nevű reszelt szarvú Miura bika megölték egymást a linaresi ringben. A kard bedöfése után a szarv teljes hosszában a lágyékába hatolt, és amikor pár perccel később becipelték a kötözőhelyre, már egyik lábát sem érezte, hamarosan a látását is elveszítette. Állami temetést rendeztek neki, Franco háromnapos gyászt rendelt el.

Halála után Luis Miguel Dominguín lépett első számú matadorrá, aki pontosan olyan volt, amilyennek a bikaviadorokat az emberek általában elképzelik: fiatal, remek kiállítású, nagyon büszke, szívélyes, ráadásul a világ legszebb női és nagy művészek – köztük Picasso – rajongtak érte. Dominguín uralkodása addig tartott, amíg sógora, Antonio Ordoñez párviadalra nem hívta 1959 nyarán. Ennek a versengésnek a történetét meséli el mindkettőjük barátja és tisztelője, Hemingway, *Veszélyes nyár* című könyvében, amit eredetileg a Life magazin megbízásából írt cikkekből állított össze. Ordoñez történelmi jelentőségű matadornak bizonyult és leszármazottai, lényegesen kevesebb tehetséggel, a legutóbbi évekig profitáltak a nagy névből.

Minden évtizednek megvannak a *fenómenói*, akik saját stílusukba sikeresen beleoltják a klasszikus alapokat. Ezek a fiatal emberek néhány szezon erejéig csakugyan bámulatosan szép munkát produkálnak, de legtöbbször elfásulnak, belefáradnak, a lelkesedés helyét átveszi az eleganciával leplezett rutin, és tehetségük olyan mértékben apad, amilyen mértékben a bankszámlájukon elhelyezett fellépti díj összege növekszik. Olyan, aki Juan Belmontéhoz vagy Manoletéhez hasonló formai újításokkal állna elő, egy sincs, és kérdéses, hogy egyáltalán szükség van-e rá. A bikaviadal rítusát már olyan akkurátus precizitással kidolgozták, hogy érdemben aligha lehet hozzátenni valamit. Manapság, amikor állandó támadások keresztüzében kénytelen létezni, elsősorban elhivatott torerók kellenek, akik a népszerűség hajhászása helyett a hagyomány megőrzésének szentelik életüket, nem a világtól elvonultan, de méltóságuk teljes tudatában, a lehető legcsekélyebb kompromisszumot kötve a modernitással.

6.

Ezen a ponton már elkerülhetetlen megismerkedni a bikaviadal gyakorlatával. Az elméleti tudás önmagában semmilyen területen nem elég: évtizedeket, vagy akár egy egész életet el lehet tölteni azzal, hogy valaki bizonyos témákat kutat, filozófiai rendszereket állít fel, világnézeteket kreál – és mindezt nyugodtan teheti anélkül, hogy elméleteiből egy fikarcnyit is megvalósítana, vagy akár csak rálépne arra az útra, ami a megvalósításhoz vezet. A bikaviadalnak is van elmélete, aminek elmélyült ismerete nagyon fontos, de minden elméleti tudás, sőt még hosszú évek gyakorlati felkészülése is egy pillanat alatt köddé foszlik, amikor a harci bika rátámad az emberre. Ebben a szakmában az elméletre rá kell nyomni a gyakorlati megerősítés pecsétjét, és mindenki számára nyomban nyilvánvalóvá válik, mennyit ér az illető a szavakon túl. Lát-

tam olyan esetet, amikor a sérüléseiből frissen felépült matador visszatért a ringbe és annyira hatalmába kerítette a rémület, hogy ránézni sem volt képes a bikára. Szaladgált a palánk és a küzdőtér között, és amikor utoljára kiment, lecsatolta fejéről a varkocsát és felmutatta a szitkozódó tömegnek. Ez a *toreo* világában azt jelenti, hogy abbahagyja a szakmát.

Mi kell a jó bikaviadalhoz? Jó bika, jó torero, jó közönség, és szerencse. A „jó közönség” alatt igényes, legalább részben *aficionadó*kából álló közönséget értek, aki nem hagyja magát megtéveszteni mindenféle látványos, de értéktelen szemfényvesztések által, hanem kiköveteli, hogy a torero tudása legjavát nyújtsa. Lehetséges tetszetős, sőt művészi munkát előadni úgy, hogy az egészben egyetlen tiszta gyakorlat sincs, csak izlésesen kicsipkézett balettozás. A torero tudja, milyen közönség mire vevő, azt is tudja, mely városokban kell összeszednie magát ahhoz, hogy megőrizze a *cartélet*, vagyis a hírnevét. Jó előadást Madridban és Sevilleban látni, legfeljebb olykor Rondában, Zaragozában, Valenciában (és az utóbbi évekig Barcelonában) nagy *fiesták* alkalmával, amikor a vallási ünnepekkel és vásárokkal egybekötött viadalokon a legjobbak lépnek fel, és a kötelező bajtársiasság mellett megjelenik az egészséges rivalizálás. A közönség nem abban az értelemben részese az eseményeknek, mint az angolszász sportokban: bikaviadalt nézni teljesen más, mint egy futballmeccset vagy egy ökölvívó címmérkőzést végigörjögenni. A *toreo* világának megvannak a maga bejáratott szokásai, függetlenül attól, hogy a nézők spanyol arisztokratákból, szivarozó üzletemberekből, sznob külföldi aranyifjúkból, andalúz népviseletbe öltözött hölgyekből, vagy éppen latin-amerikai parasztokból állnak. Jack Londonnak azt a laikus megállapítását, miszerint „a bikaviadal lealjasítja” a nézőjét, egyszer sem láttam megvalósulni. Persze, felkorbácsolja a kedélyeket, de mi ez a kis felindulás ahhoz a vandalizmushoz képest, amit megszállott futballrajongókból vált ki kedvenc csapatuk győzelme vagy veresége! Az értő közönség azért jár bikaviadalra, hogy a *ritus* tanúja legyen, és csak azon háborodik fel, ha a matador elügyetlenkedi a dolgát.

A jó bika sokkal fontosabb a jó közönségnél, és legalább annyira ritka. A viadalra engedhető harci bikák minőségét törvényben szabályozzák. A *toro de lidia* nem háziállat. Elég egyetlen pillantást vetni rá ahhoz, hogy az avatatlan szem is észrevegye a különbséget a domesztikált bika és a kifejezetten viadalokra tenyésztett harci bika között. Ez utóbbiakat, a világon egyedülálló módon, meghatározott vérvonalakból nyerik. A tenyésztésre alkalmasnak ítélt teheneket köpennyel tesztelik (úgy tartják, hogy a bátorság az anyától öröklődik); a hímek egyéves koruk után széles legelőkön, csordában élnek, elkerülve az emberrel, különösen a gyalogemberrel való találkozást, és lehetőleg távol a víztől, hogy a hosszú út rendszeres megtételével erősödjének az izmaik. Kétéves koruk után – lóhátról lándzsával – bátorságpróbának vetik alá, és ha kellő agresszivitással reagálnak a lóra, újabb két év elteltével érett korúvá nyilvánítják őket. A királyi rendelet értelmében négy év alatti és hat év feletti állatok nem engedhetők ringbe. A származást fel kell tüntetni a bejegyzett tenyésztő adataival. Vannak több száz éves múlttal rendelkező tenyészetek, amelyekből az úgynevezett „nehéz fajták” kikerülnek (ezek közül a Miura a legismertebb), és akadnak torerók,

Toro de lidiát, vagyis harci bikát ábrázoló bronzszobor a rondai plaza előtt. Az ideális harci bikának nagy feje van, széles, tűhegyes szarvai, nyakán erős izomcsomó, amit ki kell fárasztani a viadal során.

akik az ilyenekkel való kiállást eleve visszautasítják. A teljes értékű harci bikának legkevesebb 460 kilót kell nyomnia, de nem ritka a fél tonnánál is súlyosabb állat. Feje különösen nagy, hosszú, vastag szarvakkal, amelyek hegyes végét nem szabad leresznelni. Különös ismertetőjegye a nyakon levő rendkívül erős izomcsomó (*morillo*) – ez a házi bika esetében elcsökevényesedett –, amivel könnyedén felemel akár egy lovat is; ezt az izmot kell kifárasztani ahhoz, hogy a végén leszegje a fejét és meg lehessen ölni. A látási vagy mozgási fogyatékos bikákat eltiltják a viadalokon való részvételtől; ha az állatorvosi vizsgálat során nem derül ki alkalmatlanságuk és mégis ringbe kerülnek, visszarendelik őket a *toril*ba. Az ideális harci bikát a kondíciója, a kora és a származása teszi, ez utóbbi különösen fontos az állat temperamentuma szempontjából. A *toro bravo* „nemes” bika; az, amelyik büszkén, magasan tartja a fejét, agresszívan és kitartóan támad, a lándzsa és a *banderillák* megtorlása alatt szenvedélye nem lanyhul. A torero szempontjából az számít „jó” bikának, amelyik csak akkor rohamoz, amikor az ember kihívja, könnyen becsapható, a viadal végére kellőképpen kifárad, főként pedig nem túlságosan nagytestű. „Rossz” az a bika, ami nem követi a csalogatót, kiszámíthatatlanul összevissza öklel, vagy nem reagál sem a lóra, sem a posztóra, hanem kiválaszt magának egy helyet a palánk mellett – „querenciába vonul” –, és minden fordulathoz onnan kell kicsalogatni. Számos impozáns állatot látni, amelyek megjelenésüket tekintve ideális *toro de lidi*ának tűnnek, de hamar kiderül,

hogy temperamentumukban valamiféle ökörszerű jámborság dominál, tompák, szét-szórtak és lassúk. A rosszhiszemű közhiedelemmel ellentétben a bikákat semmilyen módon nem manipulálják a viadalkok előtt: természetesen nem kennek semmit a szemükbe, hogy elhomályosítsák a látásukat, nem adnak nekik nyugtatóinjekciót, nem ejtenek a farukra málhászsákokat. Van mód a visszaélésre, de másképpen. Megtörténik, hogy a város vezetősége, ahol a viadalt rendezik, megegyezik a tenyésztővel, hogy gyengébb minőségű állatokat szállítson az eseményre. A negyvenes-ötvenes években annyira elterjedt a reszelt szarvú bikákkal való viadal, hogy még a legjobban fizetett matadorok sem idegenkedtek tőle. Az ilyen állat képes ugyan felöklelni az embert, de távolságérzékéből sokat veszít, ezért a torero számára kevésbé veszélyes. Létezik néhány egyszerű, alapvető „szabály”: az egyik az, hogy amit a bika elér, azt elkapja. Ha eléri a köpenyt vagy a posztót, kisodorja a torero kezéből („lefegyverzi”), ha az embert éri el, felökleli. A másik az, hogy ha az ember a földre kerül, majdnem biztosan tovább támadja: meghempergeti a homokban, megtapossa vagy felszúrja a szarvára. Hasonlóan valószínű az is, hogy amennyiben a torero a kötelező gyakorlatokból elhagy valamit, a „lespórolt” munka legkésőbb az ölésnél megbosszulja magát. Az ölés során gyakori, ténylegesen életveszélyes felöklelés mindig a matador hibája, és vagy a bátorság megingásából, vagy technikai hibából fakad, esetleg az előbbi okozza az utóbbit. És végül „szabály” az is, hogy nincs az a *fenómeno*, akit pályája során legalább egyszer ne öklelné fel egy bika. A modern bikaviadalban erre nagyobb az esély, mint valaha, mert az állatok ugyan kevésbé harcias természetűek, de az embernek lehetetlenül közel kell dolgoznia a szarvakhoz és mozdulatlanul állnia az elvezetések során.

A spanyol bikaviadalnak helyet adó amfiteátrumot *Plaza de toros*nak hívják, az aréna – szigorú értelemben – csak a ringet borító homok elnevezése. Maga az ez esemény a *corrida de toros*. Ez a *correr* („futni”) igéből származik, vagyis „a bikák futása”: a spanyolban szó sincs „viadalról”. Jelentőségteljes az elméletet és gyakorlatot egyaránt átfogó *tauromaquia* kifejezés, ami arról árulkodik, hogy a pusztá harcnál rejtélyesebb és bonyolultabb dologról van szó. A *corrida* három harmadból áll, a ring is három részre van osztva. Hagyományosan három matador küzd meg hat bikával a rangidőség sorrendje szerint. A rangidőség itt nem az életkor függvénye, hanem attól az időponttól számítják, amikor a torero először állt ki teljes értékű harci bikával és „átvette az alternatíváját”, vagyis tagja lett a bikaviadorok kasztjának. Bárhonnan is jött, ettől fogva meg kell felelnie a *toreo* világa iratlan szabályainak, amelyben első helyen a becsület (*pundonor*) áll. Mindenkit, aki a ringben a bikával foglalkozik, *torerónak* neveznek (nem pedig *toreadornak*), beleértve a matadort is, de mivel ő a hivatásos bikaölő (szó szerint „az, aki öl”), a viadal egésze az ő irányítása alatt zajlik.

A bikaviadal az összes résztvevő felvonulásával kezdődik két, II. Fülöp korabeli öltözéket viselő lovas, az *alguacilok* vezetésével (régén így nevezték a királyi helytartókat, várkapitányokat és a törvény végrehajtóit is). Utánuk haladnak a matadorok *cuadrillájuk*, csapatuk kíséretében. Ez fejenként három *banderilleróból*, két *picadorból* és a *mozo de estoques*-ből, vagyis a matador kardhordozójából áll. Átsétálnak a

ringen, tisztelegnek az elnöki páholy előtt, azután a rangidős felkészül az első bika fogadására. Egészen rendkívüli pillanat, amikor a bikát egy hosszú folyosón keresztül, a „sötétség kapuján” át beengedik a ringbe. Ideális esetben az állat ilyenkor nagyon gyors, megfékezhetetlennek tűnik és mindenre rátámad, ami az útjába kerül. A matador fogja a köpenyt és bemegy hozzá. A köpeny (*capote*) egy 220 centiméter kerületű, eléggé merev, kívül rózsaszín, belül sárga ruhadarab, régen ilyen viseltek az andalúz nemesek télen. Kezelését kora gyerekkortól fogva tanulják és folyamatosan gyakorolják tükör előtt, bika nélkül. Manapság már nem elég csupán arra használni, hogy leteszteljék a bika mozgását, látását, öklelésének irányát, gyorsaságát és figyelmét, hanem az elmúlt száz év nagy esztétáinak gyakran feleslegesen veszélyes elvezetéseit (*quites*) is be kell mutatni vele. A *capote* gyakorlatok szoborszerűen szép vonalúak és könnyeden elegánsak egyes matadorok előadásában, és mivel ekkor a legvadabb, de a legszétszórtabb is a bika, olyan hajmeresztő mutatványokat lehet vele megkísérelni, amit a viadal későbbi szakaszában már életveszélyes lenne. A köpenymunkában minden fordulatnak megvan a maga elnevezése és végrehajtási módja, és az ember akár felvonultatja az egész palettát, akár csak a kötelezőkre szorítkozik, mindegyiket alaposan meg kell tanulnia. Néhány perc alatt a matadornak tisztában kell lennie az állat erősségeivel és gyengéivel, és ezeket szem előtt tartva építi fel magában a tervet, amely szerint levezényli a viadalt. Nincs a modern világban még egy olyan hivatás, ahol ennyire gyorsan kell dönteni és ilyen sok múlik rajta. A matador az első pillanattól fogva folyamatosan figyel a bikát (arckifejezése valóságos pszichológiai esettanulmány), még hozzá úgy figyel, hogy minden egyéb körülmény megszűnik számára. Ezt úgy nevezik: *ver llegar*, és a gyakorlatban egy gondolatok nélküli, nyugodt, rendkívül koncentrált tudatfolyamatot jelent, amiből az ember sérülés esetén sem zökkenhet ki. A matadortól nem pusztán bátorságot várnak el, hanem – ugyancsak egyedülálló módon – *eleganciát a veszélyben*.

A tesztelés után kezdődik a „lándzsa harmada” (*tercio de varas*), amikor a bikának felkínálják a lovat csalogató gyanánt, míg a *picador* a lándzsát a nyak és a vállak közötti öklelő izmomba döfi. Annak, hogy a *picador* a megfelelő helyre tudja elhelyezni a lándzsát és megforgatni, az a feltétele, hogy a bika teljes erejéből, nyakizma megfeszítésével beleökleljen a lóba és felemelje. Vagyis számolni kell a ló megsérülésével, olykor halálával. (Érdekes módon, az állatvédők egy szót sem ejtenek a lóról, pedig a *corridán* nincs száználmasabb teremtmény nála.) Primo de Rivera 1930 körül elrendelte, hogy tegyenek védőmatracot a lovakra, újabban még a szemüket is bekötik. Primót nem a lovak, hanem a külföldi turisták kényes gyomra iránti aggodalom vezette; meg akarta kímélni őket az állat felöklelésével járó „undorító látványtól”. (Éppen ezt a témát ábrázolta újra és újra Goya és Picasso. Lehetséges, hogy a spanyol *aficionado* számára különös vonzerővel bír?) A védőmatrac nem óvja meg a lovat, ellenben – amellett, hogy karikatúraszerű látványt nyújt – megnehezíti a *picador* számára a szakszerű munkát, hacsak nem akar túlságosan nagy kockázatot vállalni. Ezért úgy döf, ahogyan leginkább a kezére esik, nem a *morillóba*, hanem sokkal hátrább a bordák közé, amivel nemcsak felesleges fájdalmat okoz az állatnak, de alkalmatlanná

is teszi a viadal további részére. A szabályos lándzsadöfés nem hatolhat huszonkilenc milliméternél mélyebbre és legfeljebb háromszor lehet megismételni. A *picador* védelme eredetileg a matador feladata volt, de már régen valamelyik *banderillero* végzi, míg a matador távolabbról, kézmozdulatokkal irányítja a műveletet.

A második harmadban (*tercio de banderillas*) képzett *banderillero*k színes papírba csomagolt, acélhegyű fa rudakat ütnek az öklelő izomba. Három párat kötelező beütni és a *picánál* három centivel mélyebbre fúródik, mégsem okoz akkora fájdalmat, mert sokkal vékonyabb. A vérzés, amit ilyenkor látunk, a bőr alatti hajszálerekből szivárog, ütőeret ugyanis tilos megszünni. Célja a nyakizom további gyengítése, az öklelés irányának koncentrálttá tétele, az esetleges fejtartási hibák korrigálása, hogy az állat támadása egyenes vonalú legyen. A *banderillák* elhelyezésének számos módja van, de az embernek mindig a szarvak közvetlen közelébe kell bemennie. Ezt a műveletet a matador is megtanulja tanoncideje alatt, és ha nem is sokan, de mindig vannak olyanok, akik maguk végzik el.

Az utolsó harmad „a halál harmada” (*tercio de muerte*) csak a bikáról és a matadorról szól, és további három részre tagolódik: az ember a *mediosba*, a ring közepére sétál, leveszi a kalapját, köszönti az elnököt és felajánlja valakinek a bikát. Ez a *brindis*, amit a *muleta* gyakorlatok követnek, végül „az igazság pillanata” (*la hora de la verdad*), vagyis a bika megölése. Az egész folyamat nem tarthat tizenöt percnél tovább: ha ennyi idő alatt a matador képtelen végezni az állattal, vissza kell vonulnia a palánkhoz, a bikát pedig felvezető tinók segítségével kiterelik a ringből. (Ami korántsem jelenti azt, hogy életben marad.) Amennyiben a bika harc képtelenné teszi a matadort, a következő rangidősnek kell ledöfnie. Az ember akkor számít harc képtelenné, amikor nem tudja folytatni a munkát. Ez legtöbbször felökleléskor fordul elő, amit *cogidának*, a testbe hatoló bikaszarv okozta sebet pedig *cornadának* neveznek. A bika egyetlen fejcsapásával olyan roncsolást képes okozni, ami a matadort egy-két hónapos kórházi kényszerpihenőre kárhoztatja. A legnagyobb kockázatnak kitett testfelület a térdtől hasig terjedő rész, különös tekintettel a lágyéknál elhelyezkedő femorális artériára, aminek átütése vagy kitépése azonnali speciális sebészeti beavatkozást igényel. A *cornadától* megkülönböztetik az egyéb sérüléseket (*varetazo*); amikor a bika nekiütözik az embernek, szarva oldalával megüti, felkapja a hátára, a homokban gurítja, vagy megtapossa. Szerencsétlen esetekben ezek komoly belső vérzéssel járnak, mégis elvárják a matadortól, hogy folytassa a *faenát*.

A harmadik harmadban az embernek két fegyvere van, a kard és a *muleta*. Ez utóbbit közönségesen „vörös posztónak” nevezik, és évtizedek óta találgtatják, miért vörös színű. Nem azért, mert a bika erre reagál; a bika, színtől függetlenül a legnagyobb mozgó felületre támad. Nem is azért, hogy ne tűnjön fel rajta a vér, mert akkor a matador is csak sötétpiros ruhát viselhetne. Valószínűleg a bikaölő által megjelenített uralkodó szimbólumával áll kapcsolatban, mint ahogy az arany is. A vörös és az arany királyi színek; a bikaviadal összes résztvevője közül egyedül a matadorok viselhetnek aranyujtásos kosztümet, a *banderillero*k csak ezüstöt.

Míg az első harmadban az embert a ló „védi”, a másodikban a biztonságos helyre való futás, a matador gyalogosan, védelem nélkül áll szemben az állattal. Ha meggondoljuk, hogy a *faena* ideje alatt használt kard nem ölkard, csupán alumíniumból vagy fából készült *estoque simulado*, valamint a matadornak tilos futnia, ugrálnia és bármilyen testcsellel kitérnie a rohamok elől, voltaképpen egyetlen fegyvere a *muleta*. A jelenkorban aránylag kevés olyan ember akad, aki hajlandó odaállni egy féltonnás vadállat elé egy darab posztóval, aminek a kezelésében való jártasságától függ az élete, ráadásul a végső harmadban, amikor a szakszerűen felkészített bika rohama a leginkább koncentrált. Csakhogy a *tauromaquia* nem lenne „maquia”, ha bármelyik közönséges ember képes lenne rá holmi posztórángatással. A matador tulajdonképpen nem a posztóval irányítja az állatot, hanem azzal a karizmatikus erővel, amit *dominió*-nak neveznek, és aminek a ringbe lépés pillanatától birtokában kell lennie, mintegy láthatatlan bilincsként ránehezdedve a bika akarására. Láttam nagyszerű torerókat jobb napjaikon, akiket *érzékeltető auraként* körülvelt ez a karizma, és láttam őket gyengébb napjaikon, amikor csak azon igyekeztek, hogy átvészeljék a délutánt és a *dominiót* reflexekkel meg rutinnal pótolták.

A matadornak azt kell elérnie, hogy a bika kellőképpen *aplomado*, elnehezedett és megadásra kész állapotba kerüljön az öléshez. De bármit is csinál, a Juan Belmonte által bevezetett három alapelvet kell szem előtt tartania: „*parar, templar y mandar*”. A bikaviadalban a *parar* a mozdulatlan lábakat jelenti. A *templar*, szigorú értelemben véve, az a könnyed csuklómozdulat, amellyel felhívja a bikát a támadásra, de mivel a spanyol ezt a szót használja mindenféle beállításra, igazításra, összehangolásra (például hangszer felhangolására), érzékeltetjük, hogy jóval árnyaltabb többlettartalommal bír. Ha a *templar* szabályos, a posztót a bika orra előtt kell tartani és szorosan a test előtt elvezetni. A *mandar* parancsolást jelent, nem feltétlenül olyan szubtilis formában, mint a *dominio*, hanem akár kimondva: a matador beszél az állathoz, hogy fenntartsa a figyelmét, olykor megfegyelmezi. A *mandar* racionális ésszel legnehezebben felfogható példája az, amikor a ledöfött, de még talpon álló bikát a földre parancsolja. Ezt a hármas szabályt, ami voltaképpen egységet képez, nagyon nehéz betartani (Hemingway: „Mert nincs annál keményebb dolog a világon, ha fél valaki, mint úrrá lenni a lábán... és tiszteletre méltó minden olyan kísérlet, hogy az ember úrrá legyen a lábán”), ezért aztán az idők során tucatnyi improvizáció, de értéktelen trükköt találtak fel a kijátszására. Minden gyakorlatot aszerint kell értékelnünk, mennyiben van meg benne a mozdulatlanság, a csalogató csuklómozdulat és az uralom, vagyis a bátorság, az ügyesség és a biztos technikai tudás nyújtotta felsőbbrendűség tudata. A többi csupán dekoráció, körítés, röviden: esztétika. A *muleta*val végzett munka három kötelező gyakorlata a *derechazo* (jobbkezes elvezetés), a *natural* (balkezes elvezetés) és a *pase de pecho* (balkezes elvezetés a mellkas előtt). Ezek a klasszikus figurák bikaismeretet, nagy tapasztalatot, éles reflexeket, jó időzítést és feszült koncentrációt igényelnek, ráadásul nem lehet mindent kellőképpen begyakorolni. Köpennyel dolgozni bika nélkül vagy tinóval egészen más, mint „élesben” a ringben; képtelenség a matadornak úgy felkészülni minden „ellenfelére”, ahogy például az

ökölvívó készül a kesztyűpartnerekkel. A *pasék* annál értékesebbek, minél lassabban és a szarvakhoz minél közelebb hajtja végre a torero: ebből a szempontból a *pase de pecho* a *muleta* gyakorlatok megkoronázása, amelyben a mellkas előtt, annak teljes szélességében kell elvezetni a bikát. Manapság a legtöbb matador jóval ritkábban használja a bal kezét, mint kellene, noha ez a *muleta* természetes keze, a jobb pedig a kardé. Szabályos *naturalt* és *pechót* csak akkor kísérelnek meg, ha kiszámítható bikát kapnak, vagy ha igényes közönség előtt lépnek fel. Madridot és Sevilleát leszámítva főleg trükkös *pechókat* látunk, amiket vagy jobb kézzel, biztonságos távolságban hajtának végre, vagy pedig az elvezetés helyett „elterelést” és „kifordulást” alkalmaznak: egy szélesebb lebbentéssel elhajtják maguk előtt az állatot, miközben a felsőtestet kifordul, hogy egyetlen pillanatra se kerüljön a szarvak közelébe. Senki sem lehet biztos benne, hogy a bika követi a posztót: ha elfordítja a fejét, mielőtt elhagyja a mellkast, egyenesen a felsőtestbe öklél. Ezért aztán a legtöbben igyekeznek gyorsan letudni a klasszikus figurákat és a fennmaradó időben pusztá „mutatványokkal” bővílik a közönséget, produkáltatják a bikát, arra kényszerítik, hogy jobbra-balra kapkodja a fejét, hátsó lábain gebeszkedjen és egyéb, az avatatlan szem számára lenyűgöző ostobaságokat tegyen. Egyebek mellett a kockázatkerülés az egyik oka annak, hogy a modern bikaviadalban az esztétika példátlan magaslatokba emelkedett, és ha Hemingway – a harmincas években! – „dekadens” művészetnek minősítette a bika- viadalt, napjainkban fokozottan érvényes rá ez a jelző. De az is igaz, hogy sajátos módon „akkor virágzik a legszebben, amikor elérte a rothadás mélypontját”: akkor a legtitészebb, amikor annyira kifinomult, túldíszített, átesztétizált és kicsipkezett – röviden „szalonképes” –, hogy már alig hasonlít tényleges bikaviadalra. Sok néző, aki leragadt az esztétikai szempontnál, paradox módon, éppen azt szereti a *corridá-*ban, aminek valójában alig van valami köze hozzá.

A *faena* megkoronázása a bikaölés, ez a sok torero számára feleslegesen kellemetlen, nehéz művelet, amikor az ember valós életveszélynek teszi ki magát. A bikaölés olyan *tett*, amelynek során a modern ember, a legkevésbé sem a modern világszemléletre jellemző módon, szándékosan egzisztenciális határhelyzetbe hozza magát újra és újra, mert a halál visszavonhatatlan komolyságával való szembesülésre vállalkozik. Magáról az ölésről egész könyvet lehetne írni, de bármilyen okoskodó részletességgel is tárgyalnánk, semmitmondó lenne ahhoz a gyakorlatban átélt néhány másodperchez képest, amikor a matador felemelt karddal a bika előtt áll és tudja, hogy most már nem térhet ki a *tett kényszerítő ereje* elől, mert a legsötétebb halálfélelemtől csak a kardszúrás képes megszabadítani.

Az ölés látszólag csupán egy meghatározott mozdulatsorból álló technikai aktus, amit évszázadok óta ugyanúgy kell megtanulni, a kívülálló számára mókás segédeszközökkel. Egy egykerekű taligaféleség elejére bikaszarvat erősítenek, mögé szalmabálákat tesznek, és valaki úgy tolja, ahogy az állat mozog a ringben, míg a matador kardjával a szalmabálába dőf. Senki sem ajándékoz a tanoncnak értékes harci bikákat, hogy fejlessze rajtuk technikai tudását. A bátorság majd csak éles helyzetben jön meg, vagy ha mégsem, a toreróból soha nem lesz jó bikaölő. Az ölésben tökéletesen egyesül

*Juan Belmonte az 1930-as években.
Kardbordozója éppen a coletát, a torerók
kasztjához tartozást jelentő varkocsot készíti*

*Az idős Belmonte Bermejo Sánchez
agyagszobrán.*

*Manuel Rodríguez „Manolete” röviddel
halála előtt, a San Fermin Fesztiválon való
fellépésén. (Tony Linck fotója a Life
Magazin számára.)*

*Ernest Hemingway az ötvenes évek két vezető
matadorával, Luis Miguel Dominguínnal
(feketével kivarrott fehér öltönyben) és Antonio
Ordoñezzel (karjára terített köpennyel). Az ő
vetélkedésükről szól az író utolsó munkája, a
Veszélyes nyár című dokumentumregény.*

a *parar*, *templar* y *mandar* alapelve, és az ember a viadal során bármilyen ügyesen is kerülgette, itt már nem térhet ki előle. Ez az oka annak, hogy a mindenkori tíz-tizenöt vezető matador közül csupán egy-két nagy ölö akad; a többiek becsületből vagy a hírnevük megóvása érdekében megkísérelnek tisztességes ölest produkálni, de szenvedély és stílus nélkül.

A bikaölésnek két szabályos módja van: az *estocada recibiendo* („kardon fogadni a bikát”) és a *volapié* („futtában adott kardszúrás”, vagy „bepülés lábón”). *Recibiendo* ölest jelenleg csupán egyetlen spanyol matadortól látni. A *volapié*t Costillares találmanyanak tartják; eredetileg csak akkor folyamodtak hozzá, ha a viadal végére a bika túlságosan kifáradt a támadáshoz, így az embernek kellett „bemennie ölni”. A művelet végrehajtása előtt az ember magához veszi az ölkardot és összezárt mellső lábakkal beállítja a bikát. Emelgetni kezdi a muletát, hogy ellenőrizze, reagál-e rá az állat. Ha igen, leereszti a posztót, nyak- vagy állmagasságba emeli a kardot, a penge vonalát követve a szemközti álló bikára néz. Kisterpeszben áll, bal lábát behajlítva, bal vállal a bika felé, mert így kell belépnie, a *muletát* pajzsként használva. A posztóval eléri, hogy az állat leszegje a fejét és felfedje a lapockák közti izomcsomót, ahol a kard behatol. Aztán kihúzza magát, ráfut a bikára, mélyen a szarvak fölé hajol, döf, majd oldalt kijön, mialatt a posztóval már elkormányozta magától az állatot. Azt a mozdulatot, amit öléskor a két kéz összehangoltan végez, *keresztelésnek* nevezik. A ringben a legtöbb balesetet a keresztelés elmaradása vagy szakszerűtlensége okozza, illetve a távolság és a bika elhaladási útjának hibás felmérése. Trükkös az ölés, amikor az ember bemegy ugyan a szarvak fölé, de közben ráborítja a muletát a bika képére, „lefátyolozza” (*tapando la cara*), és még inkább az, ha a magas fizetésű matador egyetlen percen sem teszi ki magát az életveszélynek, hanem az állat fejét rutinosan megkerülve megy be, és valahol gerinctájon belopja a kardot. Ez nemcsak szabálytalan és becstelen, de a tetejébe még pontatlan is, úgyhogy jó eséllyel csontot ér a kard, kipattan és felrepül a levegőbe. Ha az ölés rosszul sikerül és az állat talpon marad, kegyelemdöféssel (*descabellar*) kell végeznie vele úgy, hogy a koponyaalap és az első nyakcsigolya közé szúr. Ha pontosan eltalálja, a bika azonnal kiszenved. A gyáva matador gyakran meg sem kísérel a szabályos ölest, hanem eleve a kegyelemdöfés sikerében bíz, noha még védekezésre képes állatot nemcsak tilos, de veszélyes is így megszúrni. Ha szép munkát produkál, elismerésként megkapja a bika egyik vagy mindkét fülét, kivételes esetben a farkát is, és kardhordozója a vállán viszi ki az amfiteátrum főkapuján a közönség „Torero! Torero!” skandalása közepette, miközben letépkedik felöltőjéről az aranyrojtokat.

Amikor először látunk bikaviadalt, alig jut el a tudatunkig, mi történik, mert az ölés művelete nagyon gyorsan lezajlik, és hajlamosak vagyunk aszerint megítélni, hogy mennyi ideig haldoklik a bika a kard bedöfése után. Egy matadort olyan mértékben lehet komolyan venni, amilyen mértékben hajlandó az ölésben rejlő önfeláldozásra. Mert a jó ölésben minden benne van: rettenthetetlenség, elhatározás, áldozat, szabadság, hatalom, halhatatlanság. Az ember elpusztítja a bikát, de nem valami külvilágbeli lényként, hanem a saját természetében rejlő sötét ösztönként: meg-

állítja, testi erő nélkül uralkodik rajta, irányítja. Ez a pusztítás egyben teremtés is: az önmagához vezető út megteremtése, a labirintus középpontjában vívott tudati küzdelem. Nem extázis, hanem éppen az ellenkezője: *intázis*. Nem önelvesztés, hanem önelnyerés, még akkor is, ha csak pillanatokig tart. Az ezekben a pillanatokban ténylegesen átélt szabadság és hatalom elérése készíti arra a bikaölőt, hogy a hivatásával járó kényelmetlenségek és sérülések ellenére újra és újra ringbe lépjen. És ha nagy bikaölőt látunk, aki meggyőződéssel öl, ez a különös, a modern életmód más területein megtapasztalhatatlan szabadság, amelyből éppen csak ízelítőt kap, megjelenik a tartásában, az arcán, és képes átadni a közönségnek. Ha az ember ilyenkor lelkesedést vagy megrázkódtatást érez, azt nem az állat halála feletti öröm váltja ki, hanem az intázis, amit a matador közvetve tolmácsol saját átélése által. A matador győzelme az Ember győzelme. Az ölés aktusa a világteremtés rituális megismétlése, amelynek elvégzéséhez áldozópapnak és harcosnak kell lenni egy személyben. A kard az a fegyver, ami a káoszból kozmoszt teremt. Az Ember a „fény öltözékében” a legfőbb világosság megjelenítője, aki az „igazság pillanatában” kimondja: „Legyen!”

Ezt nevezem a „rituális tett” szintjének. A kérdésre tehát, hogy mindenképpen muszáj-e megölni a bikát, itt a felelet.

7.

Miguel de Unamuno azt mondta: „Mindig unalmasnak és visszataszítónak találtam a bikaviadalt”. Esetében az idegenkedés nem pusztán a bikaviadalnak szólt, hanem a spanyol militarizmusnak és harcosi világnézetnek általánosságban. Az unalom természetes egy olyan ember esetében, akit vagy nem érdekel a *corrida*, vagy nem érti, miről szól. Abból is következhet, hogy a bikaviadal lefolyása, formáját tekintve, mindig egyforma. Ennek így is kell lennie, mivel valamennyi rítust minden alkalommal ugyanúgy kell bemutatni, az individuális tényező háttérbe szorításával. A rítus bemutatójának személyisége csak szűk kereteken belül bontakozhat ki, mert a meghatározott cselekedetek láncolata a döntő tényező, az egyéni stílusnak legfeljebb a végrehajtás módja szempontjából van szerepe. Gondoljunk például arra, amikor egy pap szentmisét celebrál: szívesebben hallgatunk végig szuggesztív, lelkes beszédet, de maga a szertartás akkor is szabályszerűen lezajlik, ha a pap gépiesen teszi a dolgát. Ebből a nézőpontból érthető, hogy a *corrida* ideje alatt a torerók nem egyének, hanem bizonyos archetípusok megjelenítői. Maga a bikaölő a vad természeti erőt legyőző Ember, illetve a – benne is jelenlevő – sötétséget legyőző fény reprezentánsa. A spanyolok azt mondják: „*El sol es el mejor torero*”, vagyis „A legfőbb bikaviador a nap” – ezért kell a matadornak mozdulatlan tengelyként állnia, miközben keringő mozgásra készíti a bikát maga körül, egyúttal a többi résztvevő tevékenységét is uralja. És ezért fenségesebb a *recibiendo* a *volapie* ölésnél, mert az előbbi esetben az ember a posztóval magához csalja a bikát, és miközben az a saját lendületével ráfut a

kardra, a matador végig egy helyben áll, míg az utóbbinál az ember kimozdul a tengely pozíciójából.

A torerókról olyan tévhitek élnek a laikusok képzeletében, hogy szenvedélyes nősábászok, habzsolják az életet, imádják a véres sportokat, végső soron pökhendi, nagyhangú, nehéz természetű *machók*. Lehetséges, hogy akadtak ilyenek is az elmúlt évszázadok során, de általában nem ez a jellemző típus. Még a legsilányabb bikaviadort sem illik a *macho* kifejezéssel illetni, mert spanyolul ez az állatok hímpéldányát jelenti, és emberre nézve degradáló. (A bika sokkal inkább *macho*, de azt sem szokták így nevezni.) Magánemberként látszólag átlagosak; értelmiséginek vagy művészfélének vélnénk őket. Általában kifinomult művészi érzékkel rendelkező, intelligens, szűkszavú emberek, akik a kívülállóval barátságosan, olykor szívélyesen, de soha nem „haverkodó” hangnemben beszélnek, mindig megtartják azt a távolságot, ami a kasztal rendelkező személy és az outsider között feszül. Képtelenség bikaviadorként elképzelni olyasvalakit, aki híján van az igazságérzetnek, a komolyságnak, a jó szándéknak, a becsületnek és a méltóságnak, vagy akiben túlteng az indulat és az agresszivitás: emberileg *tisztának* kell lennie. Ehhez adódik a fizikai fájdalom tűrése, a bátorság, a kreativitás: ez utóbbi a gyors felfogóképességben és a váratlan helyzetekre való nyugodt, azonnali reagálásban nyilvánul meg. Testileg a torero egészséges és fitt, de nem olyan értelemben, mint egy sportoló. Fontos, hogy rugalmas ínszalagokkal és akrobatikus hajlékonysággal rendelkezzen.

A torero a ringben teljesen más ember, mint civilben, és ez érthető, mivel hétköznapi tudatállapotban képtelenség odaállni egy féltonnás vadállat elé és szembesülni azzal az egzisztenciális határhellyel, ami ilyenkor elkerülhetetlen. A változás lenyűgöző, és az ember küllemén is megjelenik. Ahhoz, hogy a viadalra felkészüljön, meghatározott rítust végez el, amely során hétköznapi, „profán” emberből bikaölővé válik. A szezon hét hónapja alatt kocsiival beutazza a félszigetet, éjszaka az autóban alszik, reggel megérkezik a szállodába, elfogyasztja korai ebédjét, miközben egyik embere elmegy az arénába és jelen van a *sorterón*, a délután viadalra kerülő bikák ki-sorsolásán. Maga a matador általában nem látja az állatokat a ringbe lépés előtt és természetesen nem választhatja ki, melyikkel akar megküzdeni. Amikor bizalmasa visszatér a szállodába, elmondja neki, milyenek az aznapi bikák. A viadal öt vagy hat órákor kezdődik, délután már a matador nem eszik, hogy ha esetleg megsérül és műtétre kerülne sor, az altatásnál üres legyen a gyomra. Minden torero vallásos, babonás és fatalista: hitük a *corrida* közeledtével megfigyelhetően növekszik, és mire az amfiteátrumba érnek, több imát mormolnak el, mint egy hívő gyónás után.

Délután a szállodában kerül sor az öltözködés rítusára, ami jó háromnegyed óráig tart és a kardhordozó segítségével zajlik. Ha a matador nem fogad újságírókat vagy híres vendégeket, az öltözködés némán, elsötétített szobában folyik. Minden viadal előtt megtisztálkodik és megborotválkozik. Ezután felveszi az atlétatrikót, az inget, a mellkas közepéig érő, fehér pamut harisnyanadrágot és a pár mályvaszínű harisnyát, amire felhúzza a szorosan a testhez tapadó, magas derekú térdnadrágot. A nadrág aljára aranyrojtok vannak varrva, ezeket a kardhordozónak kell összekapcsolnia. Szin-

tén az ő feladata a matador lábára adni a sarok nélküli, masnival díszített, rugalmas fekete cipőt és a rövid, merev felöltőt, amely vállban széles és nehéz, a derekat szabadon hagyja, hogy a gyakorlatok közben kihangsúlyozza a kontúrokat. A fej hátsó részére varkocsot erősítenek, ez valaha igazi haj volt, és a bikaviadorok kasztjához való tartozásról tanúskodik. Az öltözetet kiegészíti a harci köpeny, amit csak felvonuláskor viselnek és a matador védőszentjének vagy a Szűznek az arcképét hímszik rá, valamint a kisméretű, fekete kalap. A torerók erősen stilizált öltözetét a tizennyolcadik századi hidalgók ruházatának mintájára alakították ki; az idők során a végletekig túldíszítetté vált, egyúttal minden darab elnyerte sajátos jelentését, sőt szimbolikáját. A felöltőn és a nadrág oldalán végighúzódo, dús aranyhímzés hangsúlyozza a „fény öltözékét” (*traje de luces*) viselő személy kivételes szerepét. Ez az egyetlen viselet, ami a bikaviadásban használatos, mert emellett, hogy szépnek és kényelmesnek kell lennie, egyenes tartásra kényszeríti az embert és felidéri a hagyományt. A torero öltözködés közben egy nagy tükör előtt áll: nem azt nézi, hogyan fest rajta a ruha, hanem arra az új lényre összpontosít, akivé válik az egyes darabok felvételével. Ahogy hétköznapi viseletét leveti, úgy hagyja maga mögött az egyént, és minden felvett szimbolikus ruhadarabbal tudatosul benne rituális szerepének bizonyossága. Az öltözködés befejeztével felállítják a szentképeket a tükör előtti asztalra, meggyújtják a mécseseket, a kardhordozó hátrahúzódik és a matador hosszas, elmélyült imádkozásba kezd. Azután csapata kíséretében elindul az amfiteátrumba. Ha a városban neves torero lép fel, a kíváncsiskodók és a tisztelők a szálloda előtt várakoznak, és amint meglátják, odarohannak hozzá: fotókat készítenek, összecsókolják és aláírásokat kérnek. A bikaviadorok kötelességszerűen, bár kevés átéléssel pózolnak és kényszeredetten mosolyognak a fényképezőgépek lenszékébe. Ezek a nap legfeszültebb percei: beszállva az autóba a matador újra némaságba burkolózik, és különös módon jóval idősebbnek, érettebbnek látszik valódi koránál. Mintha valamiféle maszk telepedne az arcára, ami csak a viadal végeztével tűnik el róla. Ilyenkor teljesen magányos, noha *cuadrillája* el sem mozdul mellőle. Számára a harc már elkezdődött: a félelemmel folytatott harc, amit senki más nem vívhat meg helyette és semmilyen figyelemelterelő pótcselekvés nem csillapíthatja hevét.

Mitől fél a matador? Fél attól, hogy nehezen kezelhető bikát kap, fél a sérüléstől, a haláltól, az erős szélről, ami elfújja a *muletát* és szabadon hagyja a testét, kitéve a támadásnak. A félelem a nyomában jár, ahogy halad az amfiteátrum árnyékos folyosóin, észrevétlenül mögé lopózik, amint a lovak udvarában várakozik a felvonulásra, miközben tolakodó riporterek ostoba kérdésekkel zaklatják: – *Hogy érzi magát, maestro?* – *Muy bien* – hangzik az elvárt válasz. A matador legnagyobb ellensége nem a bika, hanem a saját félelme, amit a fantáziája teremt és táplál, tehát végső soron a fantáziája mértéke és élénksége; annak végiggondolása, mi minden történhet. Ha ezt képtelen legyűrni, a félelem pánikká fokozódik, villámcsapásként hasít belé, végigfut a tagjain, elgyengíti a lábát, felgyorsítja a légzését és az életösztön menekülésre kényszeríti. A fatalizmus számára azt jelenti, hogy ha a Gondviselés úgy akarja, élve hagyja el a ringet, de ha mégsem, a bikával való küzdelem során meghalni a legméltóbb, bár

a legnagyobb fájdalommal járó vég. Az igazi matador állandóan a bikára gondol, amióta csak életében először kezébe vette a *muletát*. Tanoncideje alatt semmi egyéb nem járhat a fejében, profiként a szezon idején szintén a bika gondolatával kell nyugovóra térnie és azzal kell ébrednie. Mindent a bikától kap: nemcsak az elismerést, a hírnevet, a dicsőséget és a pénzt, de az önfegyelmet, az elragadtatást, a szabadságot, a földi emberi lét szűk kereteinek pillanatokig tartó elhagyását is. Ahogy a mondás tartja: „*Los toros dan y los toros quitan*” – „A bikák adják, a bikák veszik el”. Ezért kell tudatának középpontjába helyezni a bikát, nem az állati egyedet, hanem az állatfajt uraló istenséget, azonosulnia vele, végül leválasztania a „kiiktatás” által; és ezt minden alkalommal meg kell ismételnie.

8.

Schol nincs előírva, hogy egy torero mennyi idős koráig maradhat a pályán. Akinek valóban hivatása a bikaviadal, aktív évei után sem válik meg tőle teljesen, mert bármennyi energiát követel is az embertől, bármilyen feszültséggel és fáradtsággal is jár végighajtani egy-egy szezont, nincs olyan tevékenység, ami hasonló izgalmat nyújthat, vagy akár csak megközelítené a *corrida* élményét. A torerónak akkor ajánlatos visszavonulni, amikor reflexei tompulnak, látása romlik, izmai nem engedelmessé válnak, teste elnehezedik, vagy rosszabb esetben, ha maradandó sérülést szenved.

Az számít foglalkoztatott bikaviadornak, akinek egy szezonban legalább húszhuszonöt fellépésre van szerződése. A jelenlegi krízishelyzetben az első tízként számon tartott torero ötven-hetven viadalra is leszerződik, mert nem engedhetik meg maguknak, hogy visszautasítsák az ajánlatokat; ha meg akarják tartani pozíciójukat, kisebb városokba és jótékonyági eseményekre is el kell menniük.

Először is vannak a régi bikaviador dinasztiaiak leszármazottai, akikre csaknem úgy tekintenek, mint az arisztokrácia tagjaira. Ezeknek valamennyi férfirokona torero volt, a nőrokonok meg torerók feleségei, ami éppen csak egy fokkal kevésbé gyötrelmes szerep, mint a *picador* lovának lenni a ringben. A család hagyományosan nagyon fontos a patriarchális spanyol értékrendben, de a férfi számára nem elsődleges tényezőként, hanem biztos háttérként, révként, ahol megpihenhet a viadalok szünetében. (A feleség és az anya ritkán nézik meg a *corridát*, de mindig ott ülnek a kórházban a torero betegágya mellett.) Az „nagy” dinasztiaiak közül Rivera Ordoñezék az elsők: Antonio Ordoñez két unokája, Francisco és Cayetano. Az apjuk egy poros kisvárosban halt meg, eléggé szerencsétlen módon még a viadal elején elkapta a bika, és mire beértek vele a kórházba, elvérzett. Azoknak, akik azt mondogatják, hogy „a bikának szurkolnak”, meg kellene nézniük az utolsó órájáról – melleleg ízléstelen tolkodással – készült amatőr videofelvételt. Egy javakorabeli, erőteljes férfi fekszik a kötözőhely vizsgálóasztalán, nyugtatja a körülötte állókat, sérüléséről kérdezősködik, miközben egy fehér ronggyal hasztalanul próbálják lefogni a szétszakított artériát, amibe olyan mélyen befűrődött a szarv, hogy a lábat csaknem levágta a testről.

Franco fogadja a matadorokat a hetvenes évek elején. A jobbján álló sötét hajjú férfi Francisco Rivera, Antonio Ordoñez veje, aki 1984-ben halálos ökleltetést szenvedett a pozoblancói ringben.

A mai generáció vezető matadorai. Az első sorban (az óramutató járása szerint): Morante de la Puebla, David Fandila „El Fandi”, José María Manzanares, Sebastián Castilla, Julián López „El Juli”, Cayetano Rivera Ordoñez, Enrique Ponce.

A haláleset után a fiúkat katonai akadémiára küldték az USA-ba, aminek csak annyi haszna volt, hogy megtanultak angolul – eltérően a spanyol torerók többségétől, akik nem beszélnek idegen nyelveket. Hazatérése után Francisco első útja a bikákhoz vezetett és maga a nagy Antonio egyengette az útját a professzionális toreróvá váláshoz. Szerencsés helyzetben volt, mert ismerte a közeget, aminek részévé vált, és az újságírók, a családra való tekintettel, olyan sajtóvisszhangot biztosítottak neki, ami bárkiből klasszist csinál pár évig. Másrésztől viszont meg kell felelnie a várakozásoknak. Francisco Rivera Ordoñez tisztességesen megtanulta a mesteriségét, pályafutása sikerszeriának bizonyult. Elég becsületes volt ahhoz, hogy ne mutakozzék gyávának, és ha szerencsés napot fogott ki, türethően teljesített a ringben. Emberileg megnyerően egyszerű, kedélyes, érezni rajta a jó pedigren nevelkedett úri fiú mesterkéletlen nagylelkűségét: de egy világ választja el attól, hogy korszakalkotó torero, vagy akár csak művész legyen. Az öccsét, Cayetano-t még mesterembernek se lehet nevezni. Húszas évei végén járt már, amikor hazatérve Kaliforniából úgy döntött, hogy matador lesz, és két-három év tanulás után megkapta az alternatíváját. Ennyi idő alatt képtelenség alaposan megtanulni a szakmát, feltéve, ha az ember zseni, de Cayetano nagyon távol áll ettől; karrierje a legékesebb példa arra, hogy nagy névvel és jó sajtóval mi mindent el lehet érni. Hét-nyolc éven át a bikavívás *señorítója* volt – olyasvalaki, aki rajong a *corridáért* és pénze is van rá, hogy hódoljon drága szenvedélyének –, „szupersztár”, aki divatlapok címlapján pózolt híres színésznőkkel híres fotósok előtt, híres divattervezők kreációiban. Akkora hírverést csaptak körülötte, hogy maga a bikaviadal szerény melléktevékenységként a háttérbe szorult. Rondában a Giorgio Armani tervezte ezüst öltönyben lépett fel (egy matador ezüstben!), luxuscikkeket reklámozott, filmekben szerepelt. A ringben sokkal merészebb volt, mint amire tehetsége feljogosította, ezért jó néhány felesleges sérülést beszerzett. Munkája jórészt látványos trükkökből állt, inkoherens, átgondolatlan volt, és annyira szeretett pózolni, hogy ha tükröt állítanának fel az arénában, Cayetano végig magában gyönyörködött volna. Annak ellenére, hogy idegenkedtem a stílusától, a bátorsága elismerésre készítetett: amikor egy brit dokumentumfilmben elragadtatottan nyilatkozott a bikaviadal során átélte „extázisról”, meg arról, hogy számára „az egyetlen határ a saját halála”, arra gondoltam, igaz, hogy falábú pozór, de legalább elhivatott. A 2012-es szezon végén mindkét fivér bejelentette visszavonulását: Cayetano „személyes és szakmai okokra” hivatkozott, valamint „egyéb tervei megvalósítására”. Úgy tűnik, négy év alatt kihunyta a szenvedély, vagy csak a tárgya változott meg. Legutóbb azt mondta: „Ha megnősülök, nem akarom, hogy a gyerekeim matadorok legyenek. Ez nem olyan sors, amit azoknak kívánsz, akiket szeretsz.”

Az első tízben vannak továbbá a „nagyon bátrak és nagyon trükkösek”. Hemingway azt írta García Lorca barátjáról, a ringben meghalt Ignacio Sánchez Mejíasról, hogy „hülyére ütlegeli az embert a bátorságával, márpedig a bátorság nem erre való”. Jelenleg ebbe a kategóriába tartozik David Fandila „El Fandi” és Juan José Padilla. A granadai „El Fandi”, ez a szűkszavú, jelentéktelen fekete fiú elképesztő szenvedéllyel és emelkedett kedéllyel képes végrehajtani a bikaviadal minden harmadát – a *pica*

bedöfésétől a *banderillák* beütésén át az ölésig –: parádés jókedve már-már komikus figurává teszi, egyúttal azt sugallja, hogy a világon nincs jobb móka ennél. Olyan mutatványokat produkál a köpennyel, amik nem is léteznek és annyira szívós, hogy amikor *cornadát* kapott a hasába, érzéstelenítés nélkül megmúttette magát a kötözőhelyen, aztán a frissen összevarrt sebbel visszament és megvívott a második bikájával. Pályakezdőként bántotta, hogy nem olyan karcsú, mint a manapság divatos matadortípus, de azután kidolgozta a saját alkatának megfelelő, túlságosan is látványos viadalt, trükkös, de jó öléssel a végén. A másik rettenthetetlent, Padillát, pár évvel ezelőtt a *banderillák* beütése közben elkapta a bika. Miután a földre zuhant, az egyik szarv befúródott az állkapcsába és kinyomta a bal szemgolyóját. Még a kórházban volt, alig tudott enni és beszélni, amikor bejelentette, hogy visszatér a ringbe. A sérüléséből – amit normális körülmények között a torerónak méltósággal kell viselnie, de nem hivalkodnia vele – tőkét kovácsolt: sokkal több felkérést kap, mint korábban, és fél szemmel olyan cirkuszi mutatványokra vállalkozik, amiket korábban kettővel sem kísérelt meg.

Vannak azután a „tudós művészek”. Nagyon elhivatottak, de sokkal inkább torerók, mint matadorok, mert csak annyiban érdeklí őket a bikaviadal, amennyi esztétikát lehet belőle kicsihozni. A huszonévesek, Miguel Ángel Perera és Alejandro Talavante szép, de drámai erő nélküli előadást produkálnak, ha könnyű bikákat kapnak, de az ötévesekkel nem tudnak mihez kezdeni. Meggyőződés nélkül, habozva ölnek, ezért gyakran kötnek ki a kórházban. A fénykorukat élő fiatal harmincasok, Julián López „El Juli”, Sebastián Castella, José María Manzanares, és a negyven körüli mesterek, elsősorban Enrique Ponce és José Tomás. Az utóbbi kettő vetélkedése a kilencvenes években színt vitt a *torero* világába, és míg Poncét megbízható és akkurátus művészként becsülik, Tomást a madridi bemutatkozása után „új Manoleteként” ünnepezték. Egész pályafutása a minőség érvényesítéséről szólt; nagyon ritkán jelent meg társadalmi eseményeken, nem adott interjúkat, még azt sem engedte, hogy a televízió közvetítse a viadalait. Mivel olyan követelményeket támasztott, amiket nem tudtak teljesíteni (legutóbb négyszázezer eurót kért egyetlen szereplésért a madridi Las Ventasban), Tomás elérhetetlen, rejtélyes, ám a közvélemény számára annál érdekesebb figura lett. Az utóbbi évek visszavonulásokkal, a sérülésekkel való bajlódással és a médiával folytatott harcokkal teltek. Egy torero, aki kihagyja a legfontosabb *fiestákat* – a zaragozai Pilar feriját, a San Fermin Fesztivált –, nem lép fel Madridban, Sevillában, de Mexikóvárosban és Nîmesben igen, vagy nagyon független szellemű különc, vagy nagyon gazdag – az ő esetében valószínűleg mindkettő igaz. José Tomás a Manolete-típusú, zárt lábú technikát a végletekig csiszolta, ennek köszönhetően tizenhárom súlyos *cornadát* szerzett az évek során, legutóbb Mexikóban a lányékába, amikor csak annak köszönhetette az életét, hogy a közönségből többen adtak neki vért az azonnali operációhoz. Bíráloi a szemére vetik, hogy ezzel a módszerrel lehetetlen a klasszikus gyakorlatokat végrehajtani közvetlen életveszély nélkül, és bármilyen művészi, igényes, komoly munkát nyújt is, ignorálja a bikaviadal alapelveit. José

Tomás legutóbb tavaly lépett fel Franciaországban, és a virtuóz stílusához éppen megfelelő hat jámbor bikával nagy sikert aratott.

Ha az ember gyakran néz bikaviadalt, kiválasztja azokat a torerókat, akik az ő számára a rítus lényegét a legmegindítóbb módon képesek tolmácsolni. Eleinte a látványos *corrida* kelti fel a figyelmét, ahol minél több mutatvány minél kevesebb vérrrel társul. Később, amikor már érti, mi zajlik a ringben, a parádé helyett komolyságot vár, a cirkusz helyett szertartást, a torerótól pedig odaadást, elkötelezettséget és egyenesen jó teljesítményt. Ebből a szempontból jelenleg különösen két matador pályafutása figyelemreméltó: Sebastián Castelláé és José María Manzanaresé.

Castella különleges tünemény a modern világban. Lengyel anya és spanyol apa Dél-Franciaországban született gyerekeként nem állt mögötte olyan családi háttér, ami megkönnyítette az indulását. A bikaviadallal úgy ismerkedett meg, hogy az apja időnként elvitte az amfiteátrumba, ami a fiúnak nem tetszett, különösen az ölést érezte igazágtalan megtorlásnak. Az otthonról való menekülés a *capeák* világába sodorta, és különleges bátorságára felfigyelt egy spanyol menedzser, aki finanszírozta a tanulmányait. Tizenhét évesen lett profi matador; most harminc, és eléggé becsvágyó ahhoz, hogy felüljön a José Tomás által előmelegített trónra. Sebastián Castella a szó legnemesebb értelmében torero: úgy fest a ringben, mint az Édenkert kapuját lángpallossal őrző Gábiel arkangyal, egy aszkéta és egy romantikus párizsi dandy szerencsés keveréke. Megjelenésében van valami nemek feletti báj és megtévesztő törékenység, amely hallatlan önfegyelmet és hivatástudatot takar. Ünnepeyes, jéghideg komolysággal hajtja végre lassú, elegáns köpenygyakorlatait és túlcsipkézett, pörgőforgó *muleta* munkáját. Láttam Castellát zuhogó esőben fellépni Madridban, amikor ember és állat egyaránt bőrig ázva, vérben-verejtékben úszva dagasztotta a vizes homokot; cipő nélkül, harisnyában manőverezett, miközben a bika többször kisodorta kezéből a posztót. Lába beleakadt a szarv hajlatába és karcsú teste pörögve zuhant a sárba, de újra és újra felállt és előlről kezdte. Láttam Nagypénteken az arlesi ókori amfiteátrumban egy olyan bikával, amelyet nem is lett volna szabad viadalra engedni, mert semmi hajlandóságot nem mutatott a támadásra, csak földbegyökerezett lábakkal, szerencsétlenül állt a *toril* kapujában; ám ő türelemmel és intelligenciával felkészítette, *toro de lidiát* faragott belőle. Láttam tavaly májusban, amikor átgázolt rajta és az ágyékába szúrt a bika, de nem ment ki a kötözőbe, mert tudta, hogy azzal a sebesüléssel nem engednék vissza, hogy befejezze a *faenát*. „Az állat is megsérül, mégsem panaszkodik – mondta. – Ugyanez tőlem is elvárható.” Castella művészetének az ölés a gyenge pontja: túl kifinomult művész ahhoz, hogy nagy ölö legyen. Inkább kellemmel, mint szenvedéllyel hajol a szarvak fölé, éppen csak annyira, amennyire muszáj, de gyakran nem sikerül az első *estocada* és rákényszerül a kegyelemdöfésre. Esetében nem a bátorság hiánya, inkább valamiféle tudattalan érzelmi blokkoltság állhat a háttérben, amit alátámaszt egy quitói lapnak adott interjúja, amelyben elmondta, hogy viszolyog az állatkínzás minden formájától, nem vadászik, nem horgászik, és az utcára kivetett állatokat is végtelenül sajnálja. Amikor megkérdezték, miként tudja ezt összeegyeztetni a hivatásával, azt felelte: „Torearra megyek az aré-

nába, nem bikát ölni.” („*Voy a la plaza a torear, no a matar a un toro.*”) A szakma elfogadhatatlannak találta, hogy egy spanyol matador így nyilatkozzon, és nyomban helyesbítést kértek. Castella helyesbített, bár nem valószínű, hogy az ölést, mint inkább az újságírókkal szembeni nyílt beszédhez való viszonyát gondolta át. A 2013-as szezonban többnyire felszínesen esztétikus, alapjában véve középszerű fellépései voltak.

Ugyanilyen jellegű viadalokat produkált az idén José María Manzanares is, megtoldva még a spanyolok által „no quierónak” nevezett hozzáállással, magyarul kellettenséggel. Manzanares azóta foglalkozik bikákkal, amióta a kezébe tudta fogni a posztót: az apja (aki szintén matador volt) már ötéves korában rászorította a hajnali kelésre, gyakorlásra, és magával cipelte a fellépéseire. A fiú állatorvosnak készült, végül torero lett: hogy ebben a döntésben az elvárásnak való megfelelés, vagy az elhivatottság játszott nagyobb szerepet, ma már nem lehet megmondani. Három éve zsinórban ő a „sevillai triunfador”: a narancs- és pálmaliget szomszédságában álló, leginkább karavánszerájra hasonlító La Maestranzában teltház előtt minden fellépésén tudása legjavát nyújtja, és a közönség szinte széttépi, amint vakuvillogás közepette kiviszik a Hercegi Kapun. José María áll a legközelebb a matador archetípusához; minden adottsága megvan hozzá, hogy egyesüljön benne a művész, az úr és az ölé. Fejedelmi stílusa tüzes szenvedéllyel áthatott, ugyanakkor tökéletesen kontrollált. Jobb napjain olyan, amilyenek egy ókori római hadvezért elképzelünk a csata hevében, de soha nem alázza meg az állatot. Kezdetben sok kényes ízlésű *aficionado* túlságosan „parancsoló tartásúnak” ítélte, zavarta őket „a hatalom” erőteljes kifejezése. Manzanares jelenleg az egyetlen nagy ölé, ebben a tehetségében túlságosan is bizik, így a középszerű viadalokat is képes diadalmasan befejezni gyönyörű, pontos *recibiendo*-val, kardon fogadva a bikát, amire senki más nem vállalkozik. Viszont teljesítménye erősen függ aktuális lelkiállapotától; az idén többnyire feszült és szórakozott volt, amit csiszolt eleganciával leplezett. Nyáron ünnepelte profi pályafutásának tizedik évfordulóját szülővárosában, a tengerparti Alicantében. Kevéssel később nagyon rossz kritikát kapott az El País hasábjain („tehenészlegények vulgáris pantomimja”, írták róla és El Julíról a huelvai és bilbaói fellépést követően), ráadásul neve felmerült egy csalással kapcsolatban is, amikor állítólag manipulált bikákat szállítottak a ringnek. Újabban azt mondják, „klasszikus modernitásával” forradalmasította a bikaviadalt, de valószínűleg a képtelen meghatározás kitalálója sem tudja, mit jelent ez, nemhogy maga a torero. Manzanares nem újító, viszont vérbeli matador, ezért nagyon sajnálatos lenne, ha dinamikus harcmodora merő eleganciába olvadna, vagy az előre garantált siker tudatában beérné a tetszetős, de gépies munkával, amire az idén számos jel mutatott.

A matadorok sokat mesélhetnének hatalomról, szabadságról, becsületről és bátorságról, olyasmikről, amik régen kimentek a divatból, de az ő világukban még léteznek. Elmesélhetnék, ha szavakba tudnák foglalni tapasztalataikat, ha a szavak emberei lennének, ha a szavak egyáltalán képesek lennének az érzések és a benyomások hű tolmácsolására, ha *feldénnék*, nem pedig *elfednék* a valóságot... A következő

szezonban újrakezdődik minden. Sevilleben, ahol egykor a fiatal Juan Belmonte nagy reményekkel indult, a csipkés mór oromfalak alatt csontrázó autók zötyögtek, és a *corrida* reggelén harsány tömeg tódult a kávéházakba, nehogy lemaradjanak a bikaviadorokról szóló legfrissebb pletykákról. Linaresben, ahol a szél már felszárította a bánatos tekintetű Manolite véréét, de a torerók emlékeznek, lábukkal keresztet rajzolnak a homokba a ring bejáratánál, mielőtt feltartott jobb kézzel, imponáló magabiztossággal köszöntik a nézőket. Remélhetőleg Barcelonában is: akik belépnek a La Monumentalba, a *pasodoble* és a kürtök zivajában tanúi lehetnek a misztériumnak, amely az emberi és állati én közötti harcban teljesedik ki. Vagy a tragédiának, amit García Lorca látott és andalúz temperamentuma által fűtött, megrázó soraiban így fejezett ki:

„Ó, fehér fal, Spanyolország!
Ó, kím fekete bikái!

...

Már vége. Mi történik? Ó, nézzetek a testre:
halál kente be kénnel, a fejét kicserélte
fekete bikafejre: minotaurusz-fejre!”

A bikaviadal kezdete, tesztelés a köpennyel. Castilla verónicája – kötelező gyakorlat, jobb és bal oldalon is meg kell ismételni.

Castella gaonerája. A támadásra való felhívás után az ember átlendíti a köpenyt a feje felett és a háta mögött átveszi a másik kezébe. Érdekessége, hogy ha elég ügyesen végzik, a bika szinte hipnotizálva újra és újra „lépre megy”. Érdeemes megfigyelni a torero összezárt lábait, egyenes tartását és a szoborszerű kompozíciót, amint a két test néhány pillanat erejéig egységet alkot.

José María Manzanares Sevillában. A gyakorlat, amit végez, a chicuelinas. Az egyik legkedveltebb, elegánsan pimasz elvezetés. Az ember oldalazva sétál és két kézre fogva jobbra-balra kilebbenti a köpenyt. Amikor a bika elérné, elrántja előle és ugyanazzal a lendülettel, teljes hosszában maga köré tekeri, miközben zárt lábbal teljes fordulatot tesz.

Klasszikus manoletina Alejandro Talavante előadásában. Két kézzel végzik és a bika nagyon távol van az embertől. Korábban a nyakizom fáradtságát tesztelték vele, manapság dekorációs célt szolgál.

José Tomás pase de pechoja. Ma ő az egyetlen, aki ezt a gyakorlatot zárt lábbal és egyenes tartással képes végrehajtani.

Miguel Ángel Perera a femorális artériába kapott cornada után visszamaradt forradását mutatja. Ezt az életveszélyes öklelést általában a rosszul kivitelezett öléskor kapja a matador. Nyakában különféle medálokból álló „talizmán”, amelyet minden torero visel a ruhája alatt a viadal idején, néha civilben is.

Viadal előtti imádkozás a kápolnában.

Pase de pecho, a muleta munka megkoronázása. Castella a bika fejét szorosan és lassan a mellkasa előtt vezeti el, a felsőtest bedöntése vagy kifordítása nélkül, ahogyan kell.

*Manzanares jellegzetes „légcsvár” mutatványa. Impozáns, de nem szabályos derechazo.
A jobbkezes elvezetésnél a bal kezét csípőre kell tenni, de legalábbis lent tartani.*

A faena végén a matador magához veszi az ölkardot.